

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК

МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ЕКОНОМІКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано у 2011 р.

ВИПУСК 24

Київ
2022

Вісник Маріупольського державного університету
Серія: Економіка
Збірник наукових праць
Видається 2 рази на рік
Заснований у 2011 р.

Затверджено до друку Вченою радою МДУ (протокол № 5 від 28.12.2022 р.)

Видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка» включено до Переліку наукових фахових видань України згідно наказу Міністерства освіти і науки України №642 від 26.05.2014

Відповідно до рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України видання включено до Переліку наукових фахових видань України у галузі економічних наук (Наказ МОН України від 17.03.2020 № 409) з присвоєнням категорії «Б»

Видання включено до міжнародних наукометричних баз даних:
«Index Copernicus International»(Польща).

Редакційна колегія серії:

Головний редактор – к.е.н., доцент І.О. Ліщинський
Заступник головного редактора – д.е.н., професор О.В. Булатова
Відповідальний секретар – к.е.н., доцент О. А. Беззубченко

Члени редакційної колегії: д.е.н., проф. О.О. Борзенко, д.е.н., проф. М.Г. Бойко, д.е.н., проф. Й. Васілев, д.е.н., проф. С.П.Калініна, д.е.н., проф. Лизун М.В., д.е.н., проф. Ю.В. Макогон, доктор філософії з економіки С. Максименко, д.е.н., проф. Т.М. Мельник, д.е.н., проф. Т.В. Орехова, д.е.н., проф. Д. Пармаклі, д.е.н., проф. М. С. Пашкевич, доктор філософії з економіки А. Пелін, доктор філософії з економіки Я. Половчек, д.е.н., проф. Н.В. Резнікова, д.е.н., проф. А.В. Сидорова, д.е.н., доц. Р.О. Толпежніков, д.е.н., проф. О.Б. Чернега, д.е.н., проф. Г.О.Черніченко., доктор філософії з економіки Ш. Шабурішвілі

Засновник Маріупольський державний університет
87500, м.Маріуполь, пр. Будівельників, 129а
тел.:(0629)53-22-59, e-mail: msuj_e@mdu.in.ua

Офіційний сайт видання: www.visnyk-ekonomics.mdu.in.ua
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації (Серія КВ №17780-6130 Р від 06.05.2011)
Тираж 100 примірників. Замовлення № 014/21

ЗМІСТ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Шлапак А. В. МІЖНАРОДНА КООРДИНАЦІЯ МАКРОПРУДЕНЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	5
Савченко М. В., Мазурук О. В., Щур Д. А. РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ.....	14
Калініна С. П. ПРОГНОСТИЧНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРАЦІ	32
Толпежнікова Т. Г. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	43
Ланська С. П. ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА: МОДЕРНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ	50
Подунай В. В. ДИСПОЗИЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	61
Тахтарова К. А. УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	68
Воскобойник В. В., Воскобойник Д. В. ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	76
Горбашевська М. О., Кислова Л. А. СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ..	83
Ружинський О. В. СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ	89
Чувардинський В. О. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ: СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....	99
Беззубченко О. А., Захарова О. В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА	108
Мацука В. М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ	121
Карпенко О. І. РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	130
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	138
РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА НАУКОВОГО ВИДАВАННЯ «ВІСНИК МАРИУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СЕРІЯ: ЕКОНОМІКА»	140
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ.....	143

CONTENTS

ECONOMIC THEORY

Shlapak A. INTERNATIONAL COORDINATION OF MACROPRUDENTIAL POLICY AS A TOOL OF FINANCIAL INTEGRATION.....	5
Savchenko M., Shchur D., Mazuruk O. DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF DOMESTIC AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL FOOD PROBLEM.....	14
Kalinina S. PROGNOSTIC PARADIGM OF THE GLOBAL LABOR MARKET DEVELOPMENT.....	32
Tolpezhnikova T. STRATEGIC MANAGEMENT OF INTERNATIONAL ACTIVITIES OF LOGISTICS ENTERPRISES	43
Lanska S. THE DIGITALIZATION OF ECONOMY: MODERNIZATION OF THE LABOR MARKET OF UKRAINE.....	50
Podunai V. V. DISPOSITION OF THE KNOWLEDGE ECONOMY IN THE SYSTEM OF GLOBAL SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL TRANSFORMATIONS	61
Takhtarova K. A. COMMUNICATIONS MANAGEMENT IN THE CORPORATE CULTURE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	68
Voskoboinyk V. V., Voskoboinyk D. V. THE INFLUENCE OF THE DIGITALIZATION PROCESS OF THE ECONOMY ON THE TRANSFORMATION OF EMPLOYMENT.....	76
Horbashevska M., Kyslova L. THE ESSENCE OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE DEVELOPMENT OF TOURIST REGIONS IN THE MODERN REALITIES OF THE GLOBAL COMPETITIVE ENVIRONMENT.....	83
Ruzhynskas O. V. CURRENT DETERMINANTS OF THE DEVELOPED COUNTRIES' FOREIGN TRADE POLICY	89
Chuvardynskyi V. DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL LABOR MARKET: STRUCTURAL AND INNOVATIVE ASPECT	99
Bezzubchenko O., Zakharova O. SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INCREASING SECURITY ENVIRONMENT THREATS.....	108
Matsuka V. STATE REGULATION OF FOREIGN INVESTMENT IN UKRAINE.....	121
Karpenko O. DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR MEASURING THE ECONOMIC SECURITY	130
CONTRIBUTORS.....	139
EDITORIAL POLICY OF THE SCIENTIFIC PUBLICATION "BULLETIN OF MARIUPOL STATE UNIVERSITY. SERIES: ECONOMICS".....	140
REQUIREMENTS FOR THE DESIGN OF ARTICLES FOR PUBLICATION IN A COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS.....	143

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 330.8 : 339.97

А. В. Шлапак

МІЖНАРОДНА КООРДИНАЦІЯ МАКРОПРУДЕНЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз проблеми міжнародного макропруденційного регулювання з позицій вигід та загроз, продукованих для національних економік в процесі його реалізації. Базуючись на припущенні, що при неузгодженій розробці політики регулюючий орган кожної країни самостійно вдається до вибору інструментів політики з метою мінімізації власних політичних втрат або максимізації добробуту населення, приймаючи за даність можливість аналогічного довільного вибору макропруденційних інструментів регуляторами інших країн, було встановлено, що така політика, як правило, не повною мірою враховує транскордонні вторинні ефекти, тобто реальні та фінансові зовнішні ефекти, викликані внутрішніми потрясіннями, або наслідки запроваджених заходів національної політики у відповідь на ці потрясіння. Доведено, що в разі, якщо регулюючі органи координують свій вибір, спільно визначаючи налаштування інструментів з метою мінімізації політичних втрат або максимізації національного добробуту, то вторинні ефекти політики, з якими стикається кожен із них, будуть інтерналізованими. Це дозволило встановити, що теоретично міжнародна координація макропруденційної політики спроможна домогтися зниження політичних втрат або сприяти підвищенню суспільного добробуту. Як внутрішня макропруденційна політика, так і пруденційний контроль за рухом капіталу продукують спіловер-ефекти у міжнародних масштабах, що може призвести до «війн капіталу», в основі яких — перегони зі зниження відсоткових ставок. Запропоновано підвищити дієвість координації макропруденційного регулювання шляхом створення макропруденційних інструментів, які діятимуть із урахуванням класу активів, а не резидентності капіталу. Це дозволить надати макропруденційній політиці функцій запобіжника із перегріву ринку та оптимального перерозподільвача капіталу, хоча таке рішення і супроводжуватиметься зниженням автономії центральних банків.

Ключові слова: макропруденційна політика, міжнародна економічна політика, міжнародні потоки капіталів, фінансова інтеграція, міжнародна координація політики, глобальна нестабільність, регуляторні війни.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-5-13

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Макропруденційна політика залишається предметом дискусій у економічній літературі, що не дозволяє досягнути однастайності в її інтерпретації як послідовної та виваженої політики чи ситуативного набору макропруденційних заходів. При цьому існує певний консенсус щодо цілей, які мають переслідувати макропруденційні заходи: насамперед нагляд та регулювання за діяльністю банківських та небанківських фінансових установ з метою стримування системного ризику неплатоспроможності, що дозволить частково елімінувати щонайменше два властиві йому фундаментальних аспекти невизначеності, що лежать в основі проциклічного характеру та взаємозв'язку між національними та зарубіжними

установами в процесі досягнення більш сталої фінансової стабільності. Розвиток фахових досліджень з цього питання ґрунтується на прагматичних міркуваннях, які не мають прямого відношення до ортодоксальних чи неортодоксальних шкіл економічної думки, а це означає, що в дебатах про макропруденційну політику відсутня теоретична перспектива, що підкріплює її практичну реалізацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інституціоналізм фокусується на вивченні особливостей відносин, що встановлюються між політичною та економічною сферами суспільства, і на цій основі робиться припущення, що різні інститути фінансової системи, що активно формуються інструментами державної політики, продукують різні форми фінансування, а відтак і економічного зростання. Серед іншого, робиться наголос на інституційній динаміці суспільств як ключовому факторі економічного розвитку, якого вони досягають (North, 1990), чому сприяють такі інструменти, як гарантовані права власності та підтримання стабільності контрактів, які знижують операційні витрати та підвищують економічну ефективність. Ґрунтуючись на концепції економіко-правових зв'язків, описується спосіб, в який державна політика перетворюється на різні стратегії всередині фірм, оскільки правила, визначені в політичній сфері суспільства, впливатимуть на профіль ринків як таких (Samuels, 2007). Теорії інституціоналізму використовуються для розуміння способу, в який державна політика формує різні інституційні рамки, породжуючи відмінні моделі індивідуальної поведінки та, зрештою, альтернативні шляхи розвитку економічної системи. З точки зору інституціоналістів, макропруденційна політика лежить в основі механізмів формування більш стійкої до криз фінансової системи (Conceição and Filho, 2001), а відтак макропруденційні заходи можуть функціонувати як державна політика, що обмежує ризикові фінансові операції банків та небанківських установ і, таким чином, допомагає запобігти утворенню фінансових бульбашок та їх руйнівному впливу на реальну економіку. Термін «макропруденційний» уперше з'явився в неофіційних документах наприкінці 1970-х років, а, починаючи з 1980 року — періоду, коли монетарні органи дедалі більше опікувались про наслідки швидких темпів економічного зростання для макроекономічної та фінансової стабільності з огляду на збільшення обсягів кредитування країн, що розвиваються, він увійшов у термінологічний обіг (Clement, 2010). Спочатку макропруденційна перспектива була зосереджена здебільшого на мікроекономічному середовищі, в якому інститути аналізуються відособлено одне від одного. Втім, по мірі усвідомлення неефективності мікропруденційних заходів, а, отже, того, що стійкість окремих банків не гарантує стійкості фінансово-банківської системи, мікропруденційний рівень (представлений банківськими і небанківськими установами, окремими стейкхолдерами) було доповнено аналітичним інструментарієм макрорівня, який охоплює фінансову систему загалом. Такий підхід базувався, серед іншого, на усвідомленні того факту, що цілі та ризики і, отже, використовувані інструменти відрізняються у двох середовищах — мікро та макро. Мікропруденційно орієнтований підхід до регулювання ґрунтується на аргументі про моральний ризик. Наприклад, очікування державної допомоги *ex post* спонукає кредиторів до більш ризикованих дій *ex ante*. Однак навіть якщо проблема морального ризику вирішується на індивідуальному рівні та окремі інститути досить платоспроможні, це не означає, що фінансова система загалом стабільна. Причиною цього є взаємозв'язок банків та інших фінансових установ через поширення ефектів цінових коливань або інших проявів стратегічної взаємодії, які можуть призвести до підвищення схильності до ризику. Для МВФ (IMF, 2011) макропруденційне обґрунтування є своєрідним доповненням до мікропруденційного обґрунтування (заснованого на таких аспектах, як транзакційні витрати, опортунізм, спрямований на отримання швидкого індивідуального прибутку безвідносно до його впливу на розподіл суспільних благ), і саме тому на практиці важко чітко розділити два

пруденційні рівні, оскільки, незалежно від їхніх відмінностей, фінансова стабільність є спільною метою, що відбиває далекосяжні наслідки фінансових криз. Дослідження аргументів на користь міжнародної координації макропруденційної політики передбачає вивчення стимулів національних регулюючих органів до створення регулюючого союзу між двома країнами, де один банк із кожної країни конкурує за доступ до кредитних ліній на обох ринках (Dell’Ariccia and Marquez, 2006). За цією логікою, обидва регулятори орієнтуються на прибутковість національних інститутів та конкурують один з одним, але між ними існує екзогенно задана асиметрія з погляду їхніх переваг. Ключовим результатом дослідження є демонстрація того, що результатом у цих умовах можуть стати перегони поступок з погляду пруденційних стандартів. Вчені встановлюють, солідаризуючись у своїх висновках із представниками різних наукових шкіл, що більш імовірною стає поява скоординованої структури з вищими пруденційними стандартами, якщо: (a) вплив пруденційного нагляду на прибутковість однаковий у різних країнах (Sims, 1980); (b) роль наглядових органів з питань фінансової стабільності та конкурентоспроможності банківського сектора однакова; та (c) значення, що надається наглядовими органами фінансової стабільності, більше, ніж значення, що надається питанням прибутковості та конкурентоспроможності (Woodford, 1999). Авторський колектив у складі Резнікової Н., Панченка В., Іващенко О. (Резнікова, Панченко та Іващенко, 2021a; 2021b) висвітлили еволюцію монетарно-фіскальних дилем нового макроекономічного консенсусу і встановили, що хоча напрямок і заходи монетарної політики в статутах центральних банків провідних країн здебільшого продовжують визначатися лише двома законодавчо встановленими цілями — досягненням цінової стабільності та максимальної зайнятості, сучасна практика реалізації міжнародної економічної політики свідчить на користь включення до зазначених цілей ще й третьою — забезпечення фінансової стабільності, і попри те, що остання залишається завданням макропруденційної політики уряду, за умови його самолегітимації, він здатен вдаватися до гнучкої комбінації інструментів економічної політики, залучаючи при цьому центробанк до активної участі в процесі економічного відновлення країни (Резнікова, Панченко та Іващенко, 2021b). Вчені відмічають, що регуляторна конкуренція в монетарній сфері трансформує механізм монетарної трансмісії, а суттєві відмінності між країнами у реакції різних фінансових посередників на зміни в монетарній політиці пояснюються, в першу чергу, відмінностями у структурі фінансових секторів та різновидах фінансових посередників на ринках різних країн: чим більшим є небанківський сектор, тим більшою буде реакція на зміни в монетарній політиці. Очевидно, що зростання масштабів небанківського фінансового сектору по всьому світу матиме суттєві наслідки для монетарної політики (Резнікова, Панченко та Іващенко, 2021b).

Метою дослідження є комплексний аналіз підходів до обґрунтування нагальності міжнародної координації економічної політики в сфері макропруденційного контролю, що дозволить осмислити феномен фінансової інтеграції з позицій стимулів у протидії регуляторним перегонам у сфері міжнародного капіталу.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальним обґрунтуванням для міжнародної координації політики є наявність зовнішніх ефектів або екстерналій. У літературі визначено три типи екстерналій, які можуть вимагати координації: ті, що ґрунтуються на неповній або асиметричній інформації; ті, що пов'язані із асиметрією стимулів (Korinek, 2017); ті, які пов'язані зі вторинними ефектами (між агентами чи юрисдикціями) та з конкретними потрясіннями чи політикою (Jeanne, 2014). Ці зовнішні ефекти можуть бути як позитивними, так і негативними, що означає, що координація може або запобігти втраті добробуту, або сприяти його зростанню. Якщо існують спільні стратегії, які гарантують Парето-покращувальне зрушення, визнається наявність потенціалу для координації. Зокрема, для макропруденційної політики необхідність

міжнародної координації ґрунтується на існуванні транскордонних зовнішніх ефектів фінансового сектора, пов'язаних із взаємопов'язаністю фінансових інститутів та ринків. При цьому макропруденційні заходи, які застосовуються виключно до внутрішніх фінансових установ, можуть бути підірвані транскордонними потоками капіталу. Крім того, приплив капіталу, спричинений змінами у фінансовому регулюванні країни походження капіталу, може призвести до надмірного зростання кредиту та цінового тиску на активи в країнах-реципієнтах капіталу, що може бути лише частково пом'якшено заходами регулювання та макроекономічної політики в цих країнах. І навпаки, ефективна внутрішня макропруденційна політика, яка допомагає утримувати системні ризики в одній країні, може сприяти фінансовій стабільності в інших країнах, створюючи позитивні екстерналії. Справді, зниження ймовірності фінансової кризи в одній країні завдяки своєчасній макропруденційній політиці може зменшити масштаб негативних торговельних та фінансових вторинних ефектів або спіловерів на регіональному або міжнародному рівні. Таким чином, координація є бажаною, коли вона дозволяє країнам покращити свої позиції не за рахунок погіршення стабільності макроекономічного середовища в країнах-партнерах.

Більш широкий аргумент на користь координації макропруденційної політики між малими відкритими економіками – незалежно від режиму обмінного курсу – ґрунтується на тому, що називають фінансовою трилемою, а саме: фінансова інтеграція з глобальними ринками (без втручання у транскордонні фінансові потоки), національний контроль над фінансовим наглядом та регулюванням, а також фінансова стабільність несумісні один з одним. Тобто в рамках фінансової трилеми країна може досягти будь-якої пари цих цілей: фінансової стабільності та міжнародної інтеграції, фінансової стабільності та самостійного формування фінансової політики або міжнародної інтеграції та автономної політики фінансового регулювання. Однак всі три цілі не можуть бути досягнуті одночасно. Фінансова трилема передбачає, що, якщо країни вирішать зосередитися на внутрішній фінансовій стабільності та проводити незалежну фінансову політику (за умови, що макропруденційна політика ефективна у вирішенні питань фінансової стабільності), мету фінансової інтеграції з глобальними ринками не можна досягти.

Р. Тріфін встановив: щойно національна валюта використовується як резервна валюта багатьма іншими країнами, це може посилити асиметрію в потоках ліквідності, які, як правило, стають неоптимальними і некерованими, що загострює ризики нестабільності в світових масштабах (Bordo and McCauley, 2019). Іншими словами, Р. Тріфін розглядав ці вторинні ефекти як симптоми системної неузгодженості, що привело його до висновку, що міжнародна валютна система, заснована здебільшого на ключовій валюті, такий як долар, містить те, що він назвав «вбудованим дестабілізатором», тобто має притаманну їй здатність до ендогенної генерації валютних коливань, які становлять системну причину повторюваних глобальних за своїми масштабами криз (Triffin, 1978). Парадокс Триффіна виражає логічну неможливість досягнення оптимального управління ліквідністю одночасно як на рівні внутрішньої рівноваги для економіки США, так і на рівні зовнішньої рівноваги із врахуванням глобальних потреб у ліквідності, а відтак попиту на американський долар як ключову міжнародну резервну валюту. Причина полягає в тому факті, що збільшення міжнародної ліквідності означає збільшення зовнішніх зобов'язань економіки США, тому що попит на долар як міжнародний резерв автоматично стає дешевим іноземним кредитом для економіки США. Експерти Міжнародної асоціації Роберта Триффіна (RTI, 2019) наголосили, що зростаюче домінування долара посилює нестабільність в керуванні потоками глобальної ліквідності.

Національні банківські органи можуть зіткнутися із необхідністю убезпечити свої фінансові системи від міжнародної конкуренції, і така стратегія може спричинити загострення проявів фінансового неопротекціонізму (Панченко, 2017). Це може також означати перегони поступок, що включає односторонній контроль за рухом капіталу або «регуляторні війни» (Bulatova and Panchenko, 2018). Навпаки, міжнародна координація макропруденційної політики між національними наглядовими органами може допомогти вирішити цю трилему та уникнути окреслених ризиків нестабільності. Якщо припустити, що перешкоди для координації на практиці не перетворюються на непереборні бар'єри, досягнення цілей міжнародної фінансової інтеграції могло б також покращити загальний добробут у міжнародних масштабах, як це припускається в теоріях міжнародної торгівлі.

Наголосимо, що макропруденційна політика пов'язана з проблемами колективних дій, які часто виражаються у недостатньо рішучих та своєчасних заходах політики. У фінансово-інтегрованій глобальній економіці, що характеризується високим ступенем транскордонної взаємопов'язаності фінансових установ і ринків, ці проблеми, як правило, посилюються. У міжнародній економічній політиці існує поняття «проблеми несприятливого становища першопрохідника», яке описує ситуацію нездатності національних регулюючих органів інтерналізувати транскордонні зовнішні чинники, які спричиняє успішна національна макропруденційна політика. У світі інтегрованих фінансових ринків зниження фінансових ризиків в окремій країні сприяє фінансовій стабільності в інших країнах (позитивний зовнішній ефект), тоді як неадекватна реакція національного регулюючого органу на фінансові ризики країни походження може збільшити ймовірність того, що фінансова нестабільність може поширитися на інші країни (негативний зовнішній ефект). Наприклад, у період швидкого зростання обсягів кредитування світової економіки та цінового тиску на активи національний регулюючий орган, який вирішив в односторонньому порядку посилити свою макропруденційну політику (скажімо, за рахунок повсюдного підвищення вимог до капіталу), інтерналізуватиме лише частину фінансової стабільності, несучи при цьому всі потенційні витрати від зниження конкурентоспроможності своїх національних фінансових інститутів (Carlberg, 2005). Таким чином, жодна країна не захоче першою посилити свою політику, якщо не буде впевнена, що інші країни готові зробити те саме. Коли фінансові ризики можуть швидко передаватися через національні кордони, а макропруденційні заходи, які застосовуються виключно до внутрішніх фінансових установ, можуть бути рішуче підірвані масштабним рухом капіталу між країнами, макропруденційні заходи виявитимуться швидше надто слабкими, ніж надто сильними. Це, у свою чергу, може посилити упередження на користь бездіяльності на національному рівні. Інший тип проблеми колективних дій у міжнародному контексті може виникнути через те, що країни із розвинутою економікою можуть заявляти, що їхні повноваження полягають у сприянні цінової стабільності та стійкому зростанню всередині країни, що вимагає врахування зовнішнього впливу їхньої політики тільки тією мірою, який вони забезпечують зусиллями національної економіки. Окреслене дозволяє припустити, що інтерналізувати в цьому випадку слід лише вторинні ефекти такої політики.

Більше того, навіть якщо макропруденційна політика кожної країни є оптимальною на національному рівні, спроби об'єднати зусилля у протидії нестабільності можуть видатись марними у разі, якщо фінансові цикли між країнами не синхронізовані або коли системні фінансові посередники можуть ухилятися від політичних заходів, які вживає національна влада, за допомогою транскордонного регуляторного арбітржу. Наведене вище передбачає, що для того, щоб скористатися перевагами фінансової інтеграції та забезпечити глобальну фінансову стабільність, важливо реалізувати заходи, спрямовані на пом'якшення проблем колективних дій як на національному, так і на міжнародному

рівнях, і якщо не унеможливити, то, щонайменше, ускладнити регуляторний транскордонний арбітраж (у тому числі шляхом забезпечення високого ступеня міжнародної взаємності національних макропруденційних політик), і створити механізми співробітництва, які можуть допомогти знизити фінансові ризики, які здатні накопичуватися у країнах із великими відкритими економіками, у тому числі через міжнародну координацію контрциклічної макропруденційної політики.

Висновки. Обговорення вигод або загроз, пов'язаних із міжнародним макропруденційним регулюванням, базувалось на припущенні, що при неузгодженій розробці політики регулюючий орган кожної країни самостійно вдасться до вибору інструментів політики, щоб мінімізувати власні політичні втрати або максимізувати добробут населення, приймаючи за даність можливість аналогічного довільного вибору макропруденційних інструментів регуляторами інших країн. При цьому така політика, як правило, не повною мірою враховує транскордонні вторинні ефекти, тобто реальні та фінансові зовнішні ефекти, викликані внутрішніми потрясіннями, або наслідки запроваджених заходів національної політики у відповідь на ці потрясіння. Навпаки, якщо регулюючі органи координують свій вибір, спільно визначаючи налаштування інструментів з метою мінімізації політичних втрат або максимізації національного добробуту, то вторинні ефекти політики, з якими стикається кожен із них, будуть інтерналізованими. Як наслідок, теоретично міжнародна координація макропруденційної політики спроможна домогтися зниження політичних втрат або сприяти підвищенню суспільного добробуту. Як внутрішня макропруденційна політика, так і пруденційний контроль за рухом капіталу продукують спіловер-ефекти у міжнародних масштабах, що може призвести до «війн капіталу», в основі яких — перегони зі зниження відсоткових ставок. Відтак дієвість координації макропруденційного регулювання зростатиме у разі створення макропруденційних інструментів, які діятимуть із урахуванням класу активів, а не резидентності капіталу. Це дозволить надати макропруденційній політиці функцій запобіжника із перегріву ринку та оптимального перерозподілювача капіталу, що супроводжуватиметься зниженням автономії центральних банків.

Бібліографічний список

- Панченко, В. Г., 2017. Фінансовий неопротекціонізм як інструмент реалізації економічних інтересів держави. *Бізнес-навігатор*, 4–1 (43), с. 35–39.
- Резнікова, Н. В., Панченко, В. Г. та Іващенко, О. А., 2021а. Від ревізії економічної теорії до ревізії економічної політики: пастки нового макроекономічного консенсусу. *Економіка України*, 3 (712), с. 19–40.
- Резнікова, Н. В., Панченко, В. Г. та Іващенко, О. А., 2021b. Від синтезу економічних теорій до політичного консенсусу: монетарно-фіскальні дилеми макроекономічної стабілізації в умовах коронакризи. *Економіка України*, 4(713), с. 21–44.
- Bordo, M. D. and McCauley, R. N., 2019. Triffin: Dilemma or Myth? *IMF Economic Review*, 67, pp. 824–851.
- Bulatova, O. V. and Panchenko, V. G., 2018. Neo-protectionism as a challenge to the liberal regulation. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, 16, с. 86–93.
- Carlberg, M., 2015. *International Monetary Policy Coordination*. Heidelberg: Springer Berlin.
- Clement, P., 2010. The term ‘macroprudential’: origins and evolution. *BIS Quarterly Review*. [online] Available at: <https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1003h.pdf> (Accessed 12 September 2022).
- Conceição, O.A.C. and Filho, F.F., 2001. A noção de incerteza nos pós-keynesianos e institucionalistas: uma conciliação possível? *Nova Economia*, 11 (1), pp. 99-122.

- Dell’Ariccia, G. and Marquez, R., 2006. Competition among regulators and credit market integration. *Journal of Financial Economics*, 79, pp .401–430.
- IMF, 2011. Macroprudential Policy: An Organizing Framework. [online] Available at: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/031411.pdf>> (Accessed 12 September 2022).
- Jeanne, O., 2014. Macroprudential policies in a global perspective. *NBER Working Papers*, 19967. [online] Available at: <https://www.nber.org/system/files/working_papers/w19967/w19967.pdf> (Accessed 12 September 2022).
- Korinek, A., 2017. Currency wars or efficient spillovers? A general theory of international policy cooperation”, *IMF Working Papers*, 17/25. [online] Available at: <<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2017/025/article-A001-en.xml>> (Accessed 12 September 2022).
- North, D.C., 1990. *Institutions, Institutional Changes and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press.
- Robert Triffin International (RTI), 2019. Managing Global Liquidity as a Global Public Good. [online] Available at: <<https://www.triffininternational.eu/global-liquidity>> (Accessed 12 September 2022).
- Samuels, W.J., 2007. *The Legal-Economic Nexus: Fundamental Processes*. New York: Taylor & Francis.
- Sims, C., 1980. Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48 (1), pp. 1–48.
- Triffin, R., 1978. Gold and the Dollar Crisis: Yesterday and Tomorrow. [online] Available at: <<https://ies.princeton.edu/pdf/E132.pdf>> (Accessed 12 September 2022).
- Woodford, M., 1999. Revolution and evolution in twentieth century macroeconomics. [online] Available at: <<http://www.columbia.edu/~mw2230/macro20C.pdf>> (Accessed 12 September 2022).

References

- Bordo, M.D. and McCauley, R.N., 2019. Triffin: Dilemma or Myth?. *IMF Economic Review*, 67, pp. 824–851.
- Bulatova, O. V. and Panchenko. V. G., 2018. Neo-protectionism as a challenge to the liberal regulation. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*, 16, pp. 86–93.
- Carlberg, M., 2015. *International Monetary Policy Coordination*. Heidelberg: Springer Berlin.
- Clement, P., 2010. The term ‘macroprudential’: origins and evolution. *BIS Quarterly Review*. [online] Available at: <https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1003h.pdf> (Accessed 12 September 2022).
- Conceição, O.A.C. and Filho, F.F., 2001. A noção de incerteza nos pós-keynesianos e institucionalistas: uma conciliação possível? *Nova Economia*, 11 (1), pp. 99-122.
- Dell’Ariccia, G. and Marquez, R., 2006. Competition among regulators and credit market integration. *Journal of Financial Economics*, 79, pp .401–430.
- IMF, 2011. Macroprudential Policy: An Organizing Framework. [online] Available at: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/031411.pdf>> (Accessed 12 September 2022).
- Jeanne, O., 2014. Macroprudential policies in a global perspective. *NBER Working Papers*, 19967. [online] Available at: <https://www.nber.org/system/files/working_papers/w19967/w19967.pdf> (Accessed 12 September 2022).
- Korinek, A., 2017. Currency wars or efficient spillovers? A general theory of international policy cooperation”, *IMF Working Papers*, 17/25. [online] Available at: <<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2017/025/article-A001-en.xml>> (Accessed 12 September 2022).

- North, D.C., 1990. *Institutions, Institutional Changes and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press.
- Panchenko, V. G., 2017. Finansovyi neoproteksionizm yak instrument realizatsii ekonomichnykh interesiv derzhavy [Financial neo-protectionism as a tool for realizing the economic interests of the state]. *Biznes-navihator*, 4–1 (43), pp. 35–39. (in Ukrainian).
- Reznikova, N., Panchenko, V. and Ivashchenko, O., 2021a. Vid revizii ekonomichnoi teorii do revizii ekonomichnoi polityky: pastky novoho makroekonomichnoho konsensusu [From the revision of the economic theory to the revision of the economic policy: the traps of the new macroeconomic consensus]. *Ekonomika Ukraïni*, 3 (712), pp. 19–40. (in Ukrainian).
- Reznikova, N., Panchenko, V. and Ivashchenko, O., 2021b. Vid syntezy ekonomichnykh teorii do politychnoho konsensusu: monetarno-fiskalni dylemy makroekonomichnoi stabilizatsii v umovakh koronakryzy [From the synthesis of economic theories to political consensus: monetary and fiscal dilemmas of macroeconomic stabilization in the context of the coronavirus crisis]. *Ekonomika Ukraïni*, 4 (713), pp. 21–44. (in Ukrainian).
- Robert Triffin International (RTI), 2019. Managing Global Liquidity as a Global Public Good. [online] Available at: <<https://www.triffininternational.eu/global-liquidity>> (Accessed 12 September 2022).
- Samuels, W.J., 2007. *The Legal-Economic Nexus: Fundamental Processes*. New York: Taylor & Francis.
- Sims, C., 1980. Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48 (1), pp. 1–48.
- Triffin, R., 1978. Gold and the Dollar Crisis: Yesterday and Tomorrow. [online] Available at: <<https://ies.princeton.edu/pdf/E132.pdf>> (Accessed 12 September 2022).
- Woodford, M., 1999. Revolution and evolution in twentieth century macroeconomics. [online] Available at: <<http://www.columbia.edu/~mw2230/macro20C.pdf>> (Accessed 12 September 2022).

Стаття надійшла до редакції 15.12.2022.

A. Shlapak

INTERNATIONAL COORDINATION OF MACROPRUDENTIAL POLICY AS A TOOL OF FINANCIAL INTEGRATION

The article provides a comprehensive analysis of the problem of international macroprudential regulation from the standpoint of benefits and threats produced for national economies in the process of its implementation. It has been established that the macroeconomic situation in each individual country is increasingly being influenced by forces that go beyond both traditional cycle theories and the conventional understanding of non-economic factors. As a result, long-term macroeconomic stability, the key to which is the stability of the national financial and, above all, the banking system, to external shocks, is called into question, and the main way to ensure it is to conduct a risk-weighted macroprudential policy.

Capital inflows driven by changes in financial regulations in the country of origin of capital could lead to excessive credit growth and asset price pressures in capital recipient countries, which could be partly mitigated by regulatory and macroeconomic policies in those countries. Conversely, effective domestic macroprudential policies that help contain systemic risks in one country can contribute to financial stability in other countries by generating positive externalities. Reducing the likelihood of a financial crisis in one country through timely

macroprudential policies can reduce the scale of negative trade and financial spillovers or spillovers at the regional or international level.

Based on the assumption that, when policymaking is inconsistent, each country's regulator is free to choose policy instruments to minimize its own political losses or maximize public welfare, assuming that regulators in other countries can make similar arbitrary choices of macroprudential instruments as a given, it has been found that such policy, generally does not take full account of cross-border spillovers, that is, the real and financial externalities caused by domestic shocks, or the consequences of national policy responses to those shocks. The article determines that, theoretically, international coordination of macroprudential policies can achieve a reduction in political losses or contribute to an increase in public welfare. Both domestic macroprudential policies and prudential capital controls produce spillover effects internationally, which can lead to "capital wars" based on races to lower interest rates.

Keywords: *macroprudential policy, international economic policy, international capital flows, financial integration, international policy coordination, global instability, regulatory wars*

УДК 338.433:339.564

М. В. Савченко
О. В. Мазурук
Д. А. Щур

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

Статтю присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад розвитку експортного потенціалу агропромислових підприємств у контексті системної парадигми управління ним. В роботі визначені тенденції експортного потенціалу України щодо аграрної продукції. Обґрунтовано, що через лідерські позиції в експортному списку аграрних продуктів, питання розвитку, формування, управління та відтворення експортного потенціалу вітчизняними підприємствами АПК вельми актуальні. Авторами здійснено систематизацію підходів до визначення сутності «експортний потенціал підприємства», за результатами якої визначено квінтесенцію наукової концепції щодо сутності дослідженої категорії. Наукові положення квінтесенцію дозволили сформулювати авторське визначення категорії «експортний потенціал підприємства». У статті обґрунтовано, що розвиток експортного потенціалу підприємства відбувається під впливом ендогенних та екзогенних факторів.

Сформовано концептуальну модель системи управління експортним потенціалом підприємства АПК, важливим етапом якої є його оцінка. Досліджено існуючі підходи до оцінки рівня експортного потенціалу з визначенням їх переваг і недоліків. Сформовано науково-методичний підхід до оцінки експортного потенціалу підприємства з визначенням інтегрального показника експортного потенціалу підприємства. Ідентифікацію рівня інтегрального показника експортного потенціалу підприємства запропоновано здійснювати за шкалою, що була розроблена на основі шкали Харрінгтона. Зроблено висновки про необхідність апробації розробленого науково-методичного до оцінки експортного потенціалу підприємства для вітчизняних агропромислових підприємств.

Ключові слова: потенціал, експортний потенціал, експорт, агропромислове підприємство, АПК, оцінка, концепція управління, науково-методичний підхід оцінки.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-14-31

Вступ. В умовах війни на території України все частіше піднімається питання світового голоду. Це не дивно, адже наша держава займає провідні позиції за постачанням: соняшникової олії, ріпакового та соняшникового шроту, кукурудзи, ячменю, жита, пшениці, соняшнику, ріпаку, сої, волоських горіхів, меду, поголів'я свиней, м'яса птиці тощо. Проблему з постачанням спричинять суттєві зміни у перевезенні та вирощуванні агропродукції. Вже паралізована робота морського транспорту. Значна кількість зерна з окупованих територій розграбована. Крім того, площа посівів, незважаючи на героїчну роботу аграріїв України, зменшиться в порівнянні з минулими роками. Через те, що вирощування даних культур відбувається екстенсивним способом виробництва, обсяги зазнають негативних змін. Спостерігається значне навантаження на залізницю та автомобільний транспорт. Крім того, періодично ворог завдає атак та пошкоджує об'єкти інфраструктури транспортного комплексу країни. Однак, попри згадані проблеми посівна компанія в Україні відбулась в максимально можливих обсягах. Оскільки на даний момент держава зберігає суттєві минулорічні резерви зернових та зернобобових культур, технічних культур, яких з надлишком має вистачити до

збору нового врожаю. Тому нагальною актуальністю сьогодення постають дослідження щодо відновлення та розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств АПК в контексті глобальної продовольчої проблеми.

Важливим є огляд діючих сучасних підходів щодо оцінки експортного потенціалу підприємства. Удосконалення методології оцінки економічного потенціалу підприємства, аналіз переваг та недоліків підходів є проблемами, що потребують поглибленого вивчення.

Для визначення потенціалу необхідний адаптований до сучасних умов господарювання підхід, котрий повинен висвітлювати реальний рівень експортних можливостей підприємства з урахуванням всіх чинників впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-теоретичні підходи щодо визначення поняття «експортний потенціал підприємства» формували такі економісти-науковці: М. Портер (Портер, 2000; 2005а; 2005b), В. І. Хом'яков (Хом'яков, 2009), Д. Г. Лук'яненко (Гордєєва, Лук'яненко, Поручник та Антонюк, 2006), А. М. Поручник (Гордєєва, Лук'яненко, Поручник та Антонюк, 2006), А. І. Анчишкін (Анчишкін, 1986), З. Є. Шершньова (Шершньова, Черпак, та Силантьєв, 2015), В. С. Пономаренко (Пономаренко та Піддубна, 2007), Л. І. Піддубна (Пономаренко та Піддубна, 2007; Піддубна, 2009), А. А. Мазаракі (Мазаракі, Юхименко, Гребельник та ін., 2007), В. В. Юхименко (Мазаракі, Юхименко, Гребельник та ін., 2007), О. П. Гребельник (Мазаракі, Юхименко, Гребельник та ін., 2007). Питання щодо методичних засад оцінювання експортного потенціалу підприємства розглядали: Д. В. Солоха (Солоха, 2016), С. М. Козьменко (Козьменко та Колосок, 2010), С. І. Колосок (Козьменко та Колосок, 2010), В. В. Дружиніна (Дружиніна, 2010), О. І. Попов (Попов, 1998), О. Г. Мельник (Кузьмін, та Мельник, 2011), І. М. Волкова (Волкова, 2012) та інші.

Існує достатньо багато методів аналізу експортного потенціалу, проте вони орієнтовані на різні чинники впливу. Також, не існує загального підходу, котрий був би визнаний більшістю науковців. Тому потрібно надалі проводити теоретико-методичні і практичні дослідження даного наукового напрямку.

Мета статті полягає у обґрунтуванні теоретико-методологічних засад розвитку експортного потенціалу підприємства АПК у контексті системної парадигми його управління.

Виклад основного матеріалу досліджень. Україна тривалий час позиціонується як гарант продовольчої безпеки в багатьох країнах світу завдяки традиційно потужному продовольчому експорту. Україна займає поведне місце в світі за виробництвом агропродукції. У 2021 р. Мінагро зареєструвало рекордний врожай – понад 100 млн т. Також представники міністерства відзвітували, що у 2022 р. на експорт пішло продукції майже на 28 млрд дол., що становить 41 % загальноукраїнського експорту (на 25 % більше за 2021 р.). Найбільшу частину експорту продукції АПК охоплює рослинництво – 16 млрд дол. (або 56 % аграрного експорту) (Гаряча Агрополітика, 2022). Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021 р. був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн осіб (Agronews.ua, 2022).

Окрім цього Україна займає половину світового експорту соняшникової олії, 15 % світового експорту кукурудзи та 10 % пшениці тощо (Гаряча Агрополітика, 2022). По порожніх полицях супермаркетів країн ЄС видно, наскільки Україна інтегрована в європейські та світові ланцюги постачання продукції.

Важливість того, що відбувається в Україні для світової продовольчої безпеки, демонструють зокрема тектонічні зрушення, що відбуваються в європейському політичному порядку денному. Майже за місяць риторика та акценти європейських політиків мігрувала від понять «біорізноманіття», «зелений курс», «органіка» до «як забезпечити людей їжею» (Трофімцева, 2022).

Сьогодні Україна займає лідерські позиції в експортному списку аграрних продуктів за цілою низкою товарів. Станом на 2020 р. Україна мала лідируючі позиції у світі за експортом соняшникової олії та шроту, однак так було не завжди. Порівняльний рейтинг вітчизняної аграрної продукції за 1990 р. та 2020 р. свідчить щодо збільшення видів агропродукції, що користалася попитом на світовому ринку з 9 видів продуктів АПК, а сьогодні 25 (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльний рейтинг вітчизняної агропродукції у світовому експорті
продовольства у 1990/1991 МР та 2020/2021 МР**

МР	Рейтинг								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1990/ 1991		Цукор	Соняшник		Ячмінь	Пшениця	Масло		
		Яловичина та телятина			Поголів'я свиней	Олія соняшникова			
						Кукурудза			
2020/ 2021	Шрот соняшниковий	Ріпак	Ячмінь	Жито	Сорго	Овес	Олія соєва	Вершкове масло	Сир
	Олія соняшникова		Кукурудза	Мед	Пшениця	Шрот ріпаковий	Соя	Суше знежирене молоко	Молоко
			Волоські горіхи		Поголів'я свиней	М'ясо птиці	Суше молоко	Поголів'я ВРХ	
					Соняшник				

Джерело: (Гаряча Агрополітика, 2022).

Серед десяти найпопулярніших експортних продуктів перше місце посідає олія соняшникова, сафлорова та бавовняна (рис. 1).

Рисунок 1. Топ-10 агропродукції в експорті України у 2020 р., млн дол.

Джерело: (Гаряча Агрополітика, 2022)

Дохідність експорту вітчизняної агропродукції залишається досить високою (табл. 2).

Таблиця 2

Дохідність експортованої агропродукції України у 2020 р.

Продукція	Виробництво, тис. т	Експорт, тис. т	Дохід від експорту, млн дол.	Дохідність продукції, %
1	2	3	4	5
Кукурудза	30290,3	27915,9	4877,1	174,7
Пшениця	24877,4	18059,8	3595,5	199,1
Картопля	20838,0	2,8	0,9	303,6
Соняшник	13110,4	187,9	65,2	346,8

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
Овочі	9652,8	528,5	167,3	316,5
Молоко	7636,3	5045,8	877,5	173,9
Соняшникова олія	6814,6	6860,4	5319,3	775,4
Ріпак	2557,2	2382,5	1007,0	422,7
М'ясо птиці	1404,7	431,1	554,9	1287,2
Яйця	889,2	106,8	97,3	911,1
Мед	68,0	80,8	138,7	1717,7

Джерело: (Гаряча Агрополітика, 2022)

Слід відмітити стрімку динаміку експортних показників аграрного сектору у загальному експорті України (рис. 2).

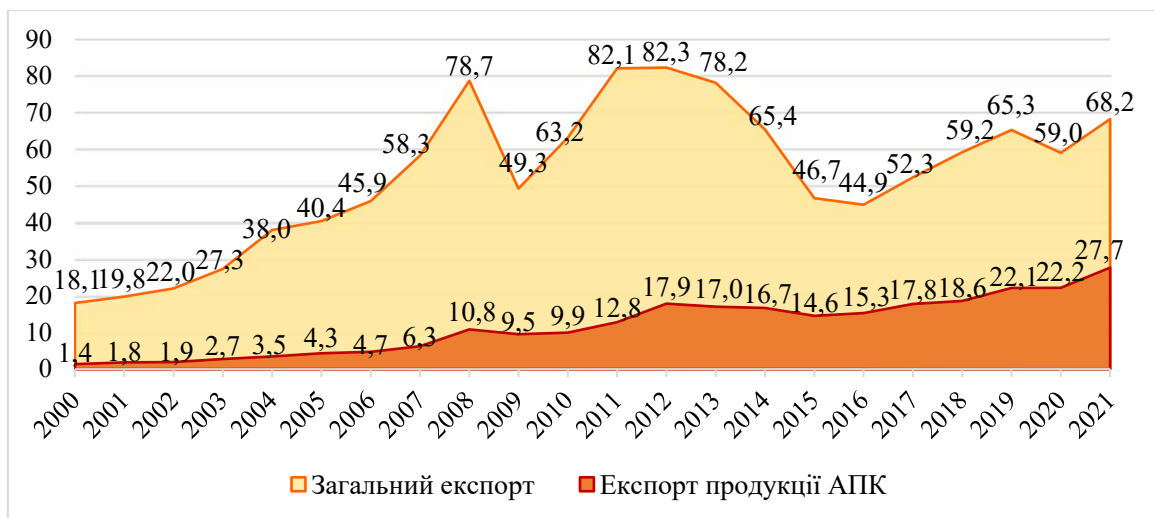

Рисунок 2. Динаміка загального експорту та експорту агропродукції та її місце у структурі загального експорту АПК за 2000–2021 рр., млрд дол.

Джерело: (Головний сайт для агрономів, 2021)

За даними рис. 2 видно, що у 2000 р. частка аграрного експорту у загальній торгівлі з міжнародними партнерами становила всього 9,4 %, а вже у 2021 р. цей показник виріс до 40,6 %. Протягом дослідженого періоду динаміка агропродовольчого експорту демонструвала аналогічний тренд як і решта експортних товарів, проте темпи скорочення агропродовольчого експорту були меншими ніж загального і, не дивлячись на спад після кризових 2009–2010 рр. Історично рекордний обсяг агропродовольчого експорту спостерігався у 2012 р., він склав порядку 17,9 млрд дол. Проте цей показник було перевершено – за результатами 2021 р. було реалізовано закордон агропродовольчої продукції на 27,7 млрд дол. Таким чином, за останні 10 років експорт агропродовольчої продукції з України збільшився більш ніж вдвічі.

Тому питання розвитку, формування, управління та відтворення експортного потенціалу вітчизняними підприємствами взагалі, особливо підприємствами АПК вельми актуальні і потребують негайного дослідження. Для розробки методологічного базису щодо управління експортним потенціалом підприємства АПК необхідно сформувати теоретичні засади концепту економічної категорії.

Термін «потенціал» широко трактується і використовується в різних галузях діяльності людини. Багатством визначень характеризується і дефініція «експортний потенціал». З метою систематизації та структурування необхідно провести поглиблений

теоретичний аналіз досліджуваного поняття. У табл. 3 представлена спроба авторів статті систематизувати підходи до розгляду поняття «експортний потенціал».

Таблиця 3

**Систематизація підходів до визначення сутності
«експортний потенціал підприємства»**

Автори	Сутність поняття економічної стійкості	Примітка
1	2	3
1. Компаративний підхід розглядає експортний потенціал як сукупність можливостей		
М. Портер	конкурентоспроможність компанії забезпечує її експортний потенціал в межах групи підприємств однієї галузі (Портер, 2000; 2000а; 2005b)	Переміщення акцентів у бік конкурентоспроможності з необхідністю виявлення конкурентних переваг
2. Системно-структурний підхід розглядає експортний потенціал як складова системи вищого рівня		
Т. В. Скорнякова	здатність економічного суб'єкта виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати існуючі експортні бар'єри та бути ефективно проданою за кордон (Скорнякова, 2006, с. 9)	Визначення як складної, динамічної системи взаємодіючих і взаємопов'язаних елементів внутрішніх економічних відносин і зовнішніх зв'язків, що підпорядковані реалізації цілей підприємства і перебувають у взаємодії і взаємозалежності з усіма іншими потенціалами
В. С. Пономаренко	здатність підприємства до виживання, збереження його як цілісної системи техніко-технологічних, економічних, організаційних, соціальних та інших елементів за рахунок внутрішніх сил, так і додаткової «енергії» із зовнішнього середовища (Пономаренко та Піддубна, 2007)	
Л. І. Піддубна	інтегрована сукупність активів підприємства, які використовуються для здійснення міжнародної економічної діяльності і забезпечують конкурентоспроможність підприємства на зовнішньому ринку (Піддубна, 2009)	
А. М. Поручник та ін.	складова економічного потенціалу підприємств (Гордєєва, Лук'яненко, Поручник та Антонюк, 2006)	
Е. В. Волкодавова	складова економічного потенціалу підприємства, що забезпечує формування його міжнародних конкурентних переваг (Волокодавова, 2007, с. 14)	
А. А. Мазаракі, В. В. Юхименко, О. П. Гребельник та ін.	складова системи зовнішньоторговельних зв'язків підприємства (Мазаракі, Юхименко, Гребельник та ін., 2007, с. 28)	
О. М. Кисельова	складова системи зовнішньоторговельних зв'язків, що реалізується через експорт товарів (послуг) (Кисельова, 2001, с. 8)	
3. Ресурсний підхід розглядає експортний потенціал як сукупність ресурсів		
Н. Є. Скоробогатова	наявність ресурсів (техніко-технологічних, фінансових, кадрових) є необхідним, але не достатнім фактором. При наявності конкурентної боротьби на зовнішніх ринках відбуваються «змагання» не лише на рівні компаній, але й на рівні авіаційних об'єднань, що підтримуються урядами. Тому необхідним стратегічним напрямом є усунення «слабких місць», притаманних підприємствам української авіагалузі (Скоробогатова та Грищенко, 2017)	Ідентифікація можливостей підприємства з ресурсною базою експортної діяльності, що має бути адаптована до конкурентного профілю зовнішнього ринку та факторної моделі конкурентоспроможності підприємства. Інтегрований в сучасні концепції стратегічного потенціалу підприємства
А.І. Анчишкін, З.Є. Шершньова, С.В. Оборська	є сукупністю ресурсів, які має можливість використовувати підприємство для виробництва продукції на експорт (Анчишкін, 1986; Шершньова, Черпак та Силантьєв, 2015)	

Продовження табл. 3

1	2	3
4. Результативний підхід розглядає експортний потенціал як сукупність ресурсів		
Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник	здатність або можливість підприємства виробляти конкурентоспроможні товари і послуги, що можуть бути реалізовані на світових ринках (Гордєєва, Лук'яненко, Поручник та Антонюк, 2006, с. 285)	Базування на тлумаченні експортного потенціалу підприємства крізь призму його цільової орієнтації. Стратегія розвитку експортного потенціалу є системою довгострокових цілей експортно – орієнтованої діяльності суб'єкта господарювання, що визначаються загальними завданнями його розвитку, а досягаються завдяки вибору найбільш ефективних шляхів їх досягнення.
Ю. М. Солодковський	механізм або засіб досягнення певної мети, а конкретніше – максимального обсягу товарів і послуг, що можуть бути вироблені і реалізовані на світових ринках (Солодковський, 2006, с. 190)	
О. В. Хомич, І. М. Манаєнко	обсяг конкурентоздатної продукції чи послуг, що потребує зовнішній ринок та яку можуть виробити та реалізувати господарюючі суб'єкти в поточних ринкових умовах (Хомич та Манаєнко, 2020)	
Т. Ф. Гордєєва	максимальна спроможність підприємства за даного рівня техніко-економічної бази продукувати конкурентоспроможну продукцію на національній території та реалізувати її на світовому ринку (Гордєєва, Лук'яненко, Поручник та Антонюк, 2006; с. 275)	
П. Діксон, В. Нордхаус	є здатністю підприємства до виживання, збереження його як цілісної системи техніко-технологічних, економічних, організаційних, соціальних та інших елементів за рахунок як внутрішніх сил, так і додаткової «енергії» із зовнішнього середовища (Самуельсон та Нордхаус, 1997)	
5. Адаптаційний підхід розглядає експортний потенціал як здатність до адаптації		
Г. В. Климик	«...адаптаційна здатність підприємства до вимог зовнішнього середовища в її ринково-продуктовому, технологічному, просторово-часовому та інших вимірах. Він відображає сталість циклу «вхід – процес – вихід», який припускає динамічну збалансованість його елементів і функціонування на принципах економічної раціональності та ринкової доцільності» (Климик та Петрик, 2009)	Базування на гнучкості підприємства адаптуватися до можливих змін ринків збуту експортної продукції

Джерело: систематизовано авторами на основі (Портер, 2000; 2005а; 2005b; Гордєєва, Лук'яненко, Поручник та Антонюк, 2006; Анчишкін, 1986; Шершньова, Черпак та Силантьєв, 2015; Пономаренко та Піддубна, 2007; Піддубна, 2009; Мазаракі, Юхименко, Гребельник та ін., 2007; Волокодавова, 2007; Кисельова, 2001; Скоробогатов та Гриценко, 2017; Солодковський, 2006; Хомич та Манаєнко, 2020; Самуельсон та Нордхаус, 1997; Климик та Петрик, 2009)

Квінтесенцію наукової концепції щодо сутності категорії «експортний потенціал підприємства» складають положення, які визначені на основі критичного аналізу (табл. 3):

По-перше, «експортний потенціал підприємства» – це наукова категорія, яка становить сукупність можливостей підприємства щодо виходу та розширення власної діяльності на закордонних ринках. Дані можливості ґрунтуються на складній й відкритій системі, котра утворюється двома групами активів на основі внутрішніх (ефективності, продуктивності, дохідності) та зовнішніх імперативів.

По-друге, категорія «експортний потенціал підприємства» повинна враховувати сукупність наступних чинників: рівень інноваційного розвитку підприємства та його продукції, досвід та кваліфікацію як працівників, так і власників підприємства, рівень побудови маркетингової системи, стратегію розширення діяльності на нові ринки, життєвий цикл підприємства, товару та галузі тощо. Отже, експортний потенціал варто аналізувати як сукупність функціональних відносин, визначених з врахуванням реального і гіпотетичного рівня розвитку підприємства.

По-третє, «експортний потенціал підприємства» необхідно вивчати з врахуванням закордонних стандартів. Адже з одного боку підприємство функціонує та продає власну продукцію на внутрішньому ринку за вимогами власної держави, однак з іншого боку цих вимог може бути недостатньо для успішного виходу на іноземні ринки.

По-четверте, категорія «експортний потенціал підприємства» динамічна. Це проявляється в постійній зміні внутрішніх та зовнішніх чинників, котрі безпосередньо чи опосередковано впливають на підприємство. Отже, експортний потенціал підприємства характеризує готовність того чи іншого підприємства розумно управляти власними резервами на постійній основі для отримання додаткових економічних привілеїв шляхом збільшення обсягів експорту власної продукції закордон. Варто зазначити, що розпочавши збільшення експорту підприємство ризикує отримати збитки на внутрішньому ринку, адже при застосуванні міжнародних стандартів можуть змінитися характеристики товару, що спричинить зростання ціни на нього.

По-п'яте, поняття «експортний потенціал підприємства» відображає не тільки норми діяльності підприємства, але і майбутні цілі. Крім того, залежно від мети систем може створюватись різними структурами. Розглядаючи дане поняття варто оцінити реальні можливості підприємства та знайти перспективні напрямки для підвищення закордонної діяльності.

По-шосте, експортний потенціал підприємства можна охарактеризувати тенденціями щодо підвищення системноструктурної складності. Це відбувається через зростання ролі нематеріальної частини активів підприємств.

По-сьоме, функціональна роль експортного потенціалу підприємства полягає у реалізації цільових настанов зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що формуються за принципом підвищення рівня задоволеності потреб зовнішніх ринків на ті чи інші продукти і послуги і у свою чергу слугують критерієм ефективності експортного потенціалу підприємства.

Таким чином, враховуючи положення квінтесенції, під експортним потенціалом підприємства будемо розуміти економічну категорію, що являє собою систему функціональних відносин між елементами реального і потенційного рівнів розвитку підприємства, що відбиває його готовність, мобілізуючи власні ресурсні можливості, генерувати суттєві результати зовнішньоекономічної діяльності підприємства, перетворюючи їх на конкурентні переваги вищого рівня у процесі оптимальної взаємодії з зовнішнім середовищем.

Розвиток експортного потенціалу підприємства відбувається під впливом ендогенних та екзогенних факторів (рис. 3). У свою чергу, фактори екзогенного та ендогенного характеру поділяються на стимулюючі (стимулятори) та стримуючі (дестимулятори) розвиток експортного потенціалу в цілому. Деякі фактори за різних умов можуть проявляти свій стимулюючий (за сприятливих умов) та стримуючий (за несприятливих умов) характер.

Рисунок 3. Фактори впливу на експортний потенціал підприємства
Джерело: побудовано авторами

Концептуальна модель системи управління експортним потенціалом підприємства АПК наведена на рис. 4, завдяки якій враховується як система завдань, що ставляться для досягнення пріоритетних цілей суб'єкта господарювання, так і сукупність ризиків, що виникають у процесі управління експортним потенціалом агропромислового підприємства.

Побудова системи управління експортним потенціалом здійснюється з метою підвищення конкурентоспроможності агропромислового підприємства шляхом зміцнення його конкурентних переваг (рис. 4).

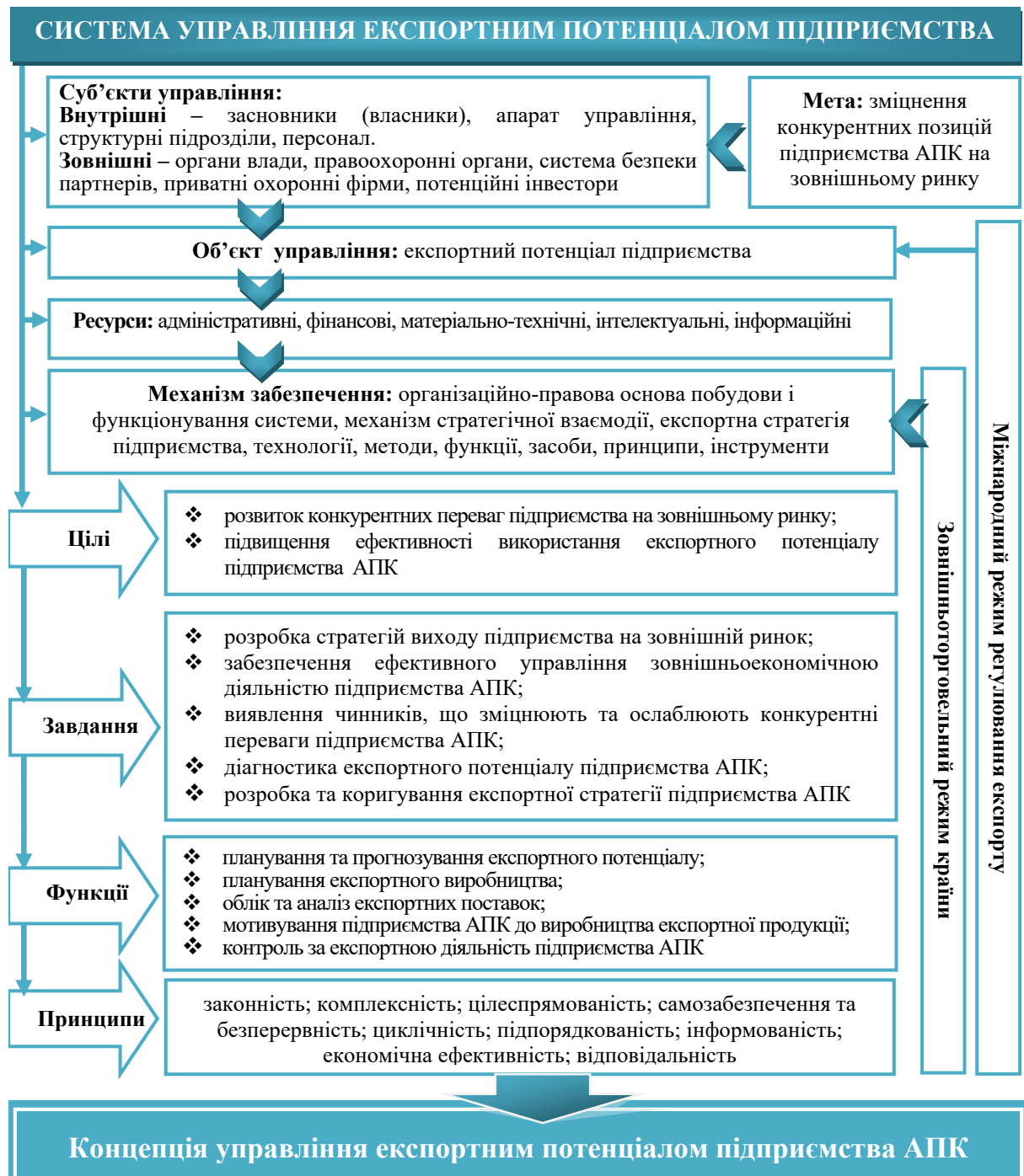

Рисунок 4. Система управління експортним потенціалом підприємства АПК
Джерело: побудовано авторами

Дана система створюється шляхом врахування міжнародного режиму регулювання експорту та зовнішньоторговельного режиму країни. Функції системи орієнтовані здебільшого на аналіз поточних експортних поставок. Також, проводиться планування подальшої діяльності та контроль за впровадженням наведених змін. Безумовно, варто створювати такі стратегії діяльності на міжнародному ринку, котрі б спиралися на сильні сторони підприємства та мінімізували втрати від існуючих недоліків. Варто згадати й відокремлення внутрішніх та зовнішніх суб'єктів управління. Внутрішні – ті, котрі безпосередньо керують діяльністю підприємства. Зовнішні – ті, що створюють безпечне середовище для агропромислового підприємства; оберігають від незаконних дій.

Отже, основний результат реалізації системи управління експортним потенціалом агропромислового підприємства полягатиме у отриманні економічного ефекту, задля якого і впроваджується система управління експортним потенціалом агропромислового підприємства, оскільки саме на цьому етапі визначається наскільки ефективними були здійснені попередні заходи. Функціонування системи управління експортним потенціалом агропромислового підприємства виражається у реалізації підприємством множини заходів, спрямовані на розробку та коригування експортної стратегії підприємстві, дотримання якої сприятиме розвитку експортного потенціалу підприємства.

Важливим етапом системи управління експортним потенціалом агропромислового підприємства є його оцінка. Широка різноманітність існуючих підходів до оцінки рівня експортного потенціалу дає підстави стверджувати, що кожен з них має свої переваги і недоліки (табл. 4).

Однак на практиці ефективним, на думку авторів, є застосування відразу декількох підходів, що дозволить отримати більш точні результати, порівняти їх і уникнути ряду недоліків і помилок.

Експортний потенціал підприємства слід оцінювати за допомогою інтегрального показника – індикатора експортного потенціалу.

Таблиця 4

Узагальнення методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємства

Назва підходу	Критерій оцінки	Представники	Результуючий показник	Недоліки
Ринковий	Ефективність ЗЕД підприємства; Комплексна динамічна оцінка стратегії розвитку підприємства на зовнішньому ринку	О. Г. Мельник, Д. В. Фоменюк	Відносна величина – рентабельність ЗЕД підприємства	Складність розрахунків, залежність від точності проведених даних
Дохідний	Ефект від конкретної операції на зовнішньому ринку	І. М. Волкова Н. М. Пирець П. П. Стичішин М. В. Ковальчук Н. В. Філіпова	Абсолютний показник – прибуток: Відносний – рентабельність операції	Неможливість прогнозування, неоднозначність результатів у довгостроковій перспективі
Витратний	Вартість об'єкта оцінки	А. Ю. Чаленко	Сума накопиченого зносу	Метод є одномоментним, не придатний для обґрунтування й відбору цілей функціонування та розвитку підприємства, підвищення ефективності прийнятих рішень

Джерело: систематизовано авторами на основі (Ус, 2018)

В загальному вигляді концептуальна схема оцінювання експортного потенціалу наведена на рис. 5.

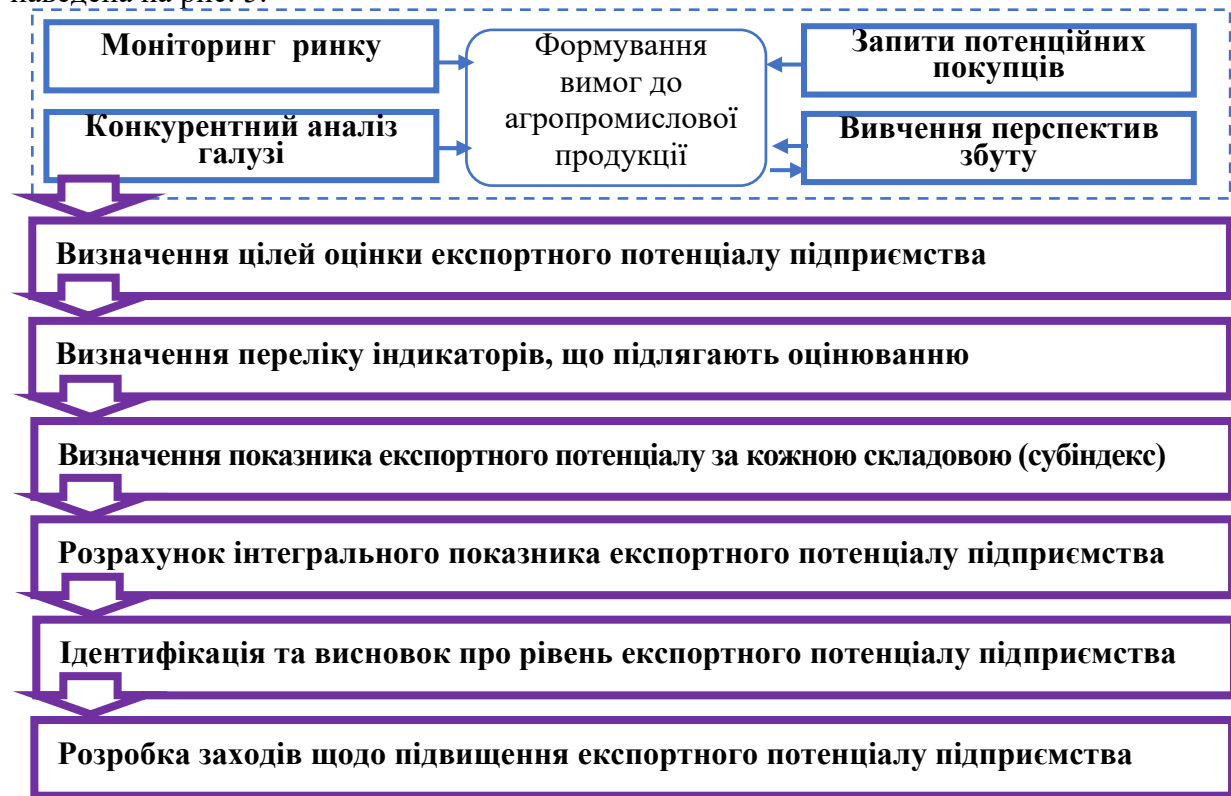

Рисунок 5. Науково-методичний підхід до оцінки експортного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано авторами

Вибір приватних індикаторів обумовлений тим, що в комплексі вони визначають експортний потенціал підприємства, причому практично всі пропоновані показники мають позитивну спрямованість, тобто зростання кожного з них оцінюється позитивно (табл. 5).

Таблиця 5

Показники аналізу та оцінки формування експортного потенціалу підприємства за складовими

Складова експортного потенціалу	Індикатори
Виробнича	Фондовіддача, рентабельність виробництва, фондоозброєність, коефіцієнт придатності ОЗ
Фінансова	Коефіцієнт фінансового ризику, коефіцієнт покриття, абсолютної ліквідності, автономії, ROA
Маркетингова	Частка витрат на збут, частка витрат на маркетинг, коефіцієнт продажів у кредит, коефіцієнт затоварення готовою продукцією
Кадрова	Коефіцієнт плинності кадрів, коефіцієнт стабільності продукції, продуктивність праці, коефіцієнт співвідношення рівня зарплати на підприємстві до середньої зарплати у галузі (регіоні)
Ринкова	Частка експортної продукції в загальному обсязі реалізації, рентабельність експортної продукції (у порівнянні з рентабельністю продукції, реалізованої на внутрішньому ринку); частка прибутку від експорту продукції в загальній величині прибутку підприємства; - коефіцієнт співвідношення світових цін та цін експортної продукції підприємства

Джерело: побудовано авторами

У тому випадку, якщо на основі індивідуальних (інтегральних або групових) показників розраховується загальний показник експортного потенціалу підприємства, то

застосовуються матричні методи, які дають більш об'єктивні результати оцінки: матричний метод оцінки експортного потенціалу підприємства – метод балів, який передбачає виконання наступних етапів:

1. Формування матриці вихідних оціночних показників, до складу якої входять m ключових показників експортного потенціалу підприємства для n об'єктів. Кожен i -й показник ($i \in 1, m$) на j -му підприємстві ($j \in 1, n$) задається величиною відповідного коефіцієнта K_{ij} , і в підсумку, створюється, матриця X , рядки якої характеризують аспекти стійкості підприємства сімейного бізнесу за m різними показниками:

$$x = \begin{bmatrix} K_{11} & K_{12} & K_{13} & K_{1n} \\ K_{21} & K_{22} & K_{23} & K_{2n} \\ K_{m1} & K_{m2} & K_{m3} & K_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

2. Ранжування оціночних показників за ступенем вагомості. Результатом цього етапу є побудова деякого вектору ($k_1, k_2 \dots k_m$), де k_i – коефіцієнт вагомості кожного показника. У вітчизняній практиці аналітична вагомість показників прийнято визначати експертним шляхом з урахуванням уявлення про важливість того чи іншого показника саме для оцінки експортного потенціалу підприємства.

3. Побудова вектора, який складається з максимальних значень за кожним з тих показників. Цей вектор становить додатковий ряд чисел (K_{max}) показників підприємства з еталонною стійкістю, де:

$$K_{max1} = \max K_j (1 \leq i \leq n) \quad (2)$$

4. Складання нормалізованої матриці X' шляхом стандартизації показників виходить матриця K_y до відповідного показника еталонного підприємства за формулою:

$$K_{ij}' = \frac{K_{iy}}{K_{maxi}} \quad (3)$$

Слід зазначити, що стандартизація дозволяє уникнути неявного ранжирування показників, коли мала варіація окремого показника може вплинути на результати оцінки.

5. Розрахунок балів, отриманих підприємствами за певним оціночним показником шляхом порівняння їх фактичних значень з найкращими в даній сукупності:

$$B_{ij} = K_{ij}' \times B_{maxi} \quad (4)$$

де B_{maxi} – максимально встановлений бал оцінювання окремого показника.

6. Отримання узагальненої бальної оцінки експортного потенціалу підприємства та ранжування підприємств в порядку зростання інтегрального показника з використанням наступної формули:

$$K_{EPj} = \sum B_{ij} \times k_i \quad (5)$$

Існуюча методика передбачає використання п'ятих ключових факторів для оцінки інтегрального показника експортного потенціалу підприємства: фінансового, маркетингового, виробничого, кадрового, ринкового субіндексів:

$$I_{EP} = \sum_{j=1}^5 \beta_j \sum_{i=1}^n \alpha_{ij} \times X_{ij} , \quad (6)$$

де X_{ij} – приватні стандартизовані коефіцієнти за j -тою складовою експортного потенціалу підприємства;

α_{ij} – значущість (вагомість) приватних коефіцієнтів за j -тою складовою експортного потенціалу підприємства;

β_j – значущість (вагомість) j -тої складової експортного потенціалу підприємства.

Їх максимальне значення визначається як

$$\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1, \sum_{j=1}^5 \beta_j = 1 \quad (7)$$

Значення інтегрального показника експортного потенціалу підприємства ідентифікуємо з використанням шкали Харрінгтона, що була прийнята за основу шкали оцінки ступеня експортного потенціалу підприємства (рис. 6).

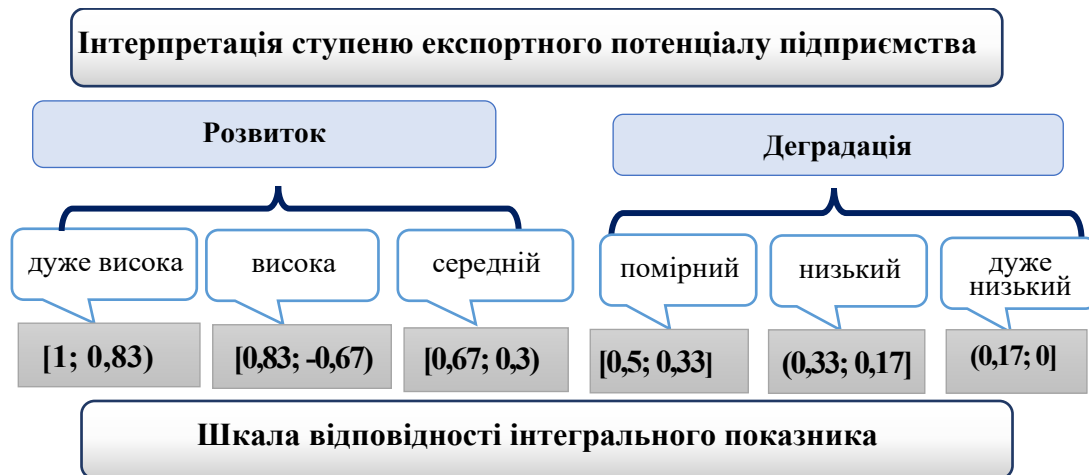

Рисунок 6. Оціночна шкала ступеня експортного потенціалу підприємства
Джерело: побудовано авторами

Згідно із оціночною шкалою ступеня експортного потенціалу підприємства існує дві зони експортного потенціалу: зона комфорту та зона біфуркації. Кожна зона має три рівні експортного потенціалу.

Висновки. Отже, досліджено поняття “експортний потенціал”. Визначено як загальну сутність, так і безпосередньо особливості поняття “експортний потенціал підприємства”. Розглянуто основні підходи вчених щодо означення та на їх основі сформовано узагальнений варіант даного твердження.

Під час виконання роботи було вивчено та проаналізовано рейтинг експорту вітчизняної агропродукції. Провідні показники займають олійна продукція, кукурудза та інші зернові культури.

При розгляді загальної динаміки виявлено зростання експорту агро товарів. Протягом періоду 2000–2021 рр. частка аграрного експорту зросла з 9,4 % до 40,6 %.

На основі отриманих показників та підтвердження актуальності дослідження було здійснено розкриття сутності експортного потенціалу підприємства та визначено основні фактори впливу на даний потенціал. До них належать як внутрішні, так зовнішні.

Відповідно була досліджена система управління експортним потенціалом підприємства під впливом визначених ендогенних та екзогенних чинників. Дана система спрямована на отримання такого економічного ефекту, котрий би підтвердив ефективність ведення зовнішньої політики підприємством.

Для оцінки потенціалу підприємства розглянуто основні методичні підходи: ринковий, дохідний, витратний. З метою оцінки експортного потенціалу підприємства АПК запропоновано такі групи показників-індикаторів: виробничі, фінансові, маркетингові, кадрові, ринкові. Обґрунтовано для оцінювання експортного потенціалу підприємства АПК використовувати метод балів. Під час проведення дослідження описано всі його етапи. Також, висвітлена шкала для інтерпретації ступеня експортного потенціалу підприємства. Вона сигналізує про розвиток чи деградацію його величину.

Дослідження підтвердило важливість поняття експортний потенціал підприємства та довело необхідність його оцінки. Варто розглядати всі визначені чинники та способи управління, адже правильний їх аналіз забезпечить подальші кроки, котрі можуть підвищити конкурентоспроможність та економічний рівень того чи іншого підприємства.

Бібліографічний список

- Agronews.ua, 2022. *Україна годує 400 млн людей у світі* [Онлайн]. Доступно: <<https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/>>
- Анчишкін, А. І., 1986. Наука – техніка – економіка. Москва: Економіка. Доступно: <<https://elibrary.ru/item.asp?id=27623432>>
- Волкова, І. М., 2012. Сучасні тенденції формування та розвитку агромаркетингу. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*, Т. 14, 1(1), с. 117–121. Доступно: <[http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvlnu_2012_14_1\(1\)_22.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvlnu_2012_14_1(1)_22.pdf)>
- Волокодавова, Е. В., 2007. *Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика : монография*. Самара : Самарский гос. экон. университет.
- Гаряча Агрополітика, 2022. *Продовольча безпека України, або гасіння пожежі без жодної стратегії* [онлайн]. Доступно: <<https://agropolit.com/spetsproekty/953-prodovolcha-bezpeka-ukrayini-abo-gasinnya-pojeji-bez-jodnoyi-strategiyi>>
- Головний сайт для агрономів, 2021. *Аграрний сектор України: 30 незалежних років – погляд фахівців* [онлайн]. Доступно: <<https://superagronom.com/articles/536-agrarniy-sektor-ukrayini-30-nezalejnih-rokiv--poglyad-fahivtsiv>>
- Гордєєва, Т. Ф., Лук'яненко, Д. Г., Поручник, А. М. та Антонюк, Л. Л., 2006. *Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія : в 2 т.* Київ.
- Дружиніна, Л. В., 2010. Прогнозування експортного потенціалу машинобудівних підприємств з метою підвищення конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми економіки*, 7, с. 246–252.
- Кисельова, О. М., 2001. *Активізація експортного потенціалу України на російському напрямку*. Кандидат наук. Дисертація. Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет.
- Климик, Г. В. та Петрик, С. В., 2009. Проблеми вдосконалення механізму управління експортною діяльністю підприємств сільськогосподарського машинобудування. *Економіка та управління АПК: Збірник наукових праць*, 1(66), с. 105–108. Доступно: <<http://www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=831>>
- Козьменко, С. М. та Колосок, С. І., 2010. Методичні підходи до оцінки експортного потенціалу інновацій машинобудування. *Ефективна економіка* [онлайн], 12. Доступно: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/53849/5/Kozmenko_Metodychni_pidkhody.pdf>
- Кузьмін, О. Є. та Мельник, О. Г., 2011. Діагностика потенціалу підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 1, с. 155–166.
- Мазаракі, А. А. Юхименко, В. В. Гребельник, О. П. та ін., 2007. *Управління експортним потенціалом України: монографія*. В: Мазаракі А. А., ред. Київ : КНЕУ.
- Піддубна, Л. І., 2009. Експортний потенціал підприємств регіону: сутність, структура і проблеми диверсифікації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 26, с. 125–133.

- Пономаренко, В. С. та Піддубна, Л. І., 2007. Конкурентоспроможність як імператив функціонування та розвитку сучасних економічних систем. В: *Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики*: монографія. ВД «ІНЖЕК».
- Попов, О. І., 1998. *Підвищення ефективності формування і використання експортного потенціалу підприємств (На прикладі АПК Автономної Республіки Крим)*. Кандидат наук. Автореферат. Сімферополь: Кримський державний аграрний університет. Доступно: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/1999/99poiepp.zip>
- Портер, М. Е., 2000. *Конкуренция: учебное пособие*. Перевод с английского под ред. Я. В. Заблоцкого. М.: Издательский дом «Вильямс».
- Портер, М., 2005а. *Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов*. Перевод с английского. М.: Альпина Бизнес Букс.
- Портер, М., 2005b. *Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость*. Переклад з англ. М.: Альпина Бизнес Букс.
- Самуельсон, П. та Нордхаус, В., 1997. Економіка. Переклад з англ. М.: Біном.
- Скорнякова, Т. В., 2006. *Експортний потенціал обробної промисловості України: управління процесом формування*: монографія. К.: Наук. світ.
- Скоробогатова, Н. Є. та Грищенко, Є. С., 2017. Вплив інтеграційних процесів на управлінську політику зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»* [онлайн], 14, с. 133–138. Доступно: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22311/1/EV2017_133-138.pdf>
- Солодовський, Ю. М., 2006. Моделі розвитку конкурентоспроможності експорту у сучасній системі світової торгівлі. В: *Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку*: монографія, у 2 т. К.: КНЕУ, т. 1, с. 163–195.
- Солоха, Д. В., 2016. Маркетингові важелі екологізації експортоорієнтованого сегменту збуту продукції металургійних підприємств України. *Вісник економічної науки України* [онлайн], 1(30), с. 134–138. Доступно: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/106275>>
- Трофімцева, О. В., 2022. Продовольча безпека світу і green recovery: завдання з зірочкою для українського АПК. [Інтерв'ю EcoBusiness Group]. 12.04.2022. Доступно: <<https://ecolog-ua.com/news/prodovolcha-bezpeka-svitu-i-green-recovery-zavdannya-z-zirochkoju-dlya-ukrayinskogo-apk>>
- Ус, Т. В., 2018. Сутність та аналіз методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки* [онлайн], 22, с. 119–127. Доступно: <<http://global-national.in.ua/archive/22-2018/24.pdf>>
- Хом'яков, В. І., 2009. Формування стратегії зростання національної економіки. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки* [онлайн], 24(1). Доступно: <<http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/88276/84123>>
- Хомич, О. В. та Манаєнко, І. М., 2020. Розвиток експортного потенціалу підприємства на європейському ринку. *Проблеми економіки*, 3(45), с. 133–138. Доступно: <https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-3_0-pages-133_138.pdf>
- Шершньова, З. Є., Черпак, А. Є. та Силантьєв, С. О., 2015. *Інститут корпоративного управління в умовах інноваційної економіки: колективна монографія*. КНЕУ, Київ.

References

- Agronews.ua, 2022. *Ukraina hoduie 400 mln liudei u sviti [Ukraine feeds 400 million people in the world]* [Onlain]. Available to: <<https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/>>
- Anchyskin, A. I., 1986. *Nauka – tekhnika – ekonomika [Science – technology – economics]*. Moskva: Ekonomika. Available to: <<https://elibrary.ru/item.asp?id=27623432>>
- Colodkovskiy, Yu. M., 2006. Modeli rozvytku konkurentospromozhnosti eksportu u suchasni systemi svitovoi torhivli [Models of the development of export competitiveness in the modern world trade system]. In: *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku: monohrafiia [Management of international competitiveness in the conditions of globalization of economic development: monograph]*, in 2 volumes. K.: KNEU, t. 1, p. 163–195.
- Druzhynina, L. V., 2010. Prohnozuvannia eksportnoho potentsialu mashynobudivnykh pidpriemstv z metoiu pidvyshchennia konkurentospromozhnosti [Forecasting the export potential of machine-building enterprises with the method of increasing competitiveness]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 7, p. 246–252.
- Hariacha Ahropolityka, 2022. *Prodovolcha bezpeka Ukrainy, abo hasinnia pozhezhi bez zhodnoi stratehii [Food security of Ukraine, or putting out a fire without any strategy]* [onlain]. Available to: <<https://agropolit.com/spetsproekty/953-prodovolcha-bezpeka-ukrayini-abo-gasinnya-pojeji-bez-jodnoyi-strategiyi>>
- Holovnyi sait dlia ahronomiv, 2021. Ahrarnyi sektor Ukrainy: 30 nezalezhnykh rokiv – pohliad fakhivtsiv [The agricultural sector of Ukraine: 30 years of independence - the view of experts] [onlain]. Available to: <<https://superagronom.com/articles/536-agrarniy-sektor-ukrayini-30-nezalezhnih-rokiv--poglyad-fahivtsiv>>
- Hordieieva, T. F., Lukianenko, D. H., Poruchnyk, A. M. and Antoniuk, L. L., 2006. *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku : monohrafiia [Management of international competitiveness in the minds of globalization of economic development: monograph]* : in 2 volumes. Kyiv.
- Khomiakov, V. I., 2009. Formuvannia stratehii zrostannia natsionalnoi ekonomiky [Formation of a strategy for the growth of the national economy]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Seriia: Ekonomichni nauky* [onlain], 24(1). Dostupno: <<http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/88276/84123>>
- Khomych, O. V. and Manaenko, I. M., 2020. Rozvytok eksportnoho potentsialu pidpriemstva na yevropeiskomu rynku [Development of the export potential of the enterprise on the European market]. *Problemy ekonomiky* [online], 3(45), p. 133–138. Available to: <https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-3_0-pages-133_138.pdf>
- Klymyk, H. V. ta Petryk, S. V., 2009. Problemy vdoskonalennia mekhanizmu upravlinnia eksportnoiu diialnistiu pidpriemstv silskohospodarskoho mashynobuduvannia [Problems of improving the mechanism of managing the export activity of agricultural engineering enterprises]. *Ekonomika ta upravlinnia APK: Zbirnyk naukovykh prats* [online], 1(66), s. 105–108. Available to: <<http://www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=831>>
- Kozmenko, S. M. and Kolosok, S. I., 2010. Metodychni pidkhody do otsinky eksportnoho potentsialu innovatsii mashynobuduvannia [Methodological approaches to assessing the export potential of machine-building innovation]. *Efektivna ekonomika* [onlain], 12. Available to: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/53849/5/Kozmenko_Metodychni_pidkhody.pdf>

- Kuzmin, O. Ye. ta Melnyk, O. H., 2011. Diahnostyka potentsialu pidpriemstva. Marketynh i menedzhment innovatsii, 1, s. 155–166.
- Kyselova, O. M., 2001. *Aktyvizatsiia eksportnoho potentsialu Ukrainy na rosiiskomu napriamku [Activation of the export potential of Ukraine for the Russian direct]*. Kandydat nauk. Dysertatsiia. Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskyi natsionalnyi universytet.
- Mazaraki, A. A. Yukhymenko, V. V. Hrebelyk, O. P. et all, 2007. *Upravlinnia eksportnym potentsialom Ukrainy: monohrafiia [Managing the export potential of Ukraine: monograph]*. In: Mazaraki A. A., ed. Kyiv : KNEU.
- Piddubna, L. I., 2009. Eksportnyi potentsial pidpriemstv rehionu: sutnist, struktura i problemy dyversyfikatsii [Export potential of businesses in the region: nature, structure and problems of diversification]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 26, s. 125–133.
- Ponomarenko, V. S. and Piddubna, L. I., 2007. Konkurentospromozhnist yak imperatyv funktsionuvannia ta rozvytku suchasnykh ekonomichnykh system [Competitiveness as an imperative for the functioning and development of modern economic systems. In: *Konkurentospromozhnist: problemy nauky ta praktyky: monohrafiia [Competitiveness: problems of science and practice: monograph]*. VD «INZhEK».
- Popov, O. I., 1998. *Pidvyshchennia efektyvnosti formuvannia i vykorystannia eksportnoho potentsialu pidpriemstv [Improving the efficiency of molding and increasing the export potential of enterprises]*. Kandydat nauk. Avtoreferat. Simferopol: Krymskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet. Available to: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/1999/99poiepp.zip>
- Porter, M. Ye., 2000. *Konkurentsia: uchebnoe posobie [Competition: a study guide]*. Translation from English, Ya. V. Zablotskogo, ed. M. : Izdatelskiy dom «Vilyams».
- Porter, M., 2005a. *Konkurentnaya strategiia: Metodika analiza otrasley i konkurentov [Competitive Strategy: A Methodology for Analyzing Industries and Competitors]*. Translation from English. M.: Alpina Biznes Buks.
- Porter, M., 2005b. *Konkurentnoe preimushchestvo: Kak dostich vysokogo rezultata i obespechit ego ustoychivost [Competitive advantage: How to achieve high results and ensure its sustainability]*. Translation from English. M.: Alpina Biznes Buks.
- Samuelson, P. and Nordkhaus, V., 1997. *Ekonomika [Economics]*. Translated from English. M.: Binom.
- Shershnova, Z. Ye., Cherpak, A. Ye. and Sylantiev, S. O., 2015. *Instytut korporatyvnoho upravlinnia v umovakh innovatsiinoi ekonomiky: kolektyvna monohrafiia [The Institute of Corporate Governance in the minds of the innovation economy: a collective monograph]*. KNEU, Kyiv.
- Skorniakova, T. V., 2006. Eksportnyi potentsial obrobnoi promyslovosti Ukrainy: upravlinnia protsesom formuvannia: monohrafiia [Export potential of Ukrainian manufacturing industry: molding process management: monograph]. K.: Nauk. svit.
- Skorobohatova, N. Ye. and Hryshchenko, Ye. S., 2017. Vplyv intehratsiinykh protsesiv na upravlinsku polityku zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv [The impact of integration processes on the management policy of the modern economic activities of businesses]. *Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut»* [online], 14, s. 133–138. Available to: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22311/1/EV2017_133-138.pdf>

- Solokha, D. V., 2016. Marketynhovi vazheli ekolohizatsii eksportoorientovanoho sehmentu zbutu produktsii metalurhiinykh pidpriemstv Ukrainy [Marketing is important for the ecology of the export-oriented segment of the production of metallurgical enterprises in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy* [online], 1(30), p. 134–138. Available to: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/106275>>
- Trofimtseva, O. V., 2022. *Prodovolcha bezpeka svitu i green recovery: zavdannia z zirochkoiu dlia ukrainskoho APK* [Food security of the world and green recovery: a task with a salary for the Ukrainian agro-industrial complex]. [Interview by EcoBusiness Group]. 12.04.2022. Available to: <<https://ecolog-ua.com/news/prodovolcha-bezpeka-svitu-i-green-recovery-zavdannya-z-zirochkoyu-dlya-ukrayinskogo-apk>>
- Us, T. V., 2018. Sutnist ta analiz metodychnykh pidkhodiv do otsinky eksportnoho potentsialu pidpriemstva [The essence and analysis of methodological approaches to the assessment of the export potential of the enterprise]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [online], 22, s. 119–127. Available to: <<http://global-national.in.ua/archive/22-2018/24.pdf>>
- Volkova, I. M., 2012. Suchasni tendentsii formuvannia ta rozvytku ahromarketynhu [Current trends in molding and development of agromarketing]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii im. Gzhytskoho* [online], T. 14, 1(1), p. 117–121. Available to: <[http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvlnu_2012_14_1\(1\)_22.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvlnu_2012_14_1(1)_22.pdf)>
- Volokodavova, Ye. V., 2007. *Eksportnyy potentsial promyshlennykh predpriyatiy: teoriya, metodologiya, praktika : monografiya* [Export potential of industrial enterprises: theory, methodology, practice: monograph]. Samara : Samarskiy gos. ekon. Universitet.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2022.

Savchenko M.
Shchur D.
Mazuruk O.

DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF DOMESTIC AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL FOOD PROBLEM

The article is devoted to the substantiation of the theoretical and methodological foundations of the development of the export potential of agro-industrial enterprises in the context of the systemic paradigm of its management. In the work, the trends of the export potential of Ukraine regarding agricultural products are determined. It is justified that due to the leadership positions in the export list of agricultural products, the issues of development, formation, management and reproduction of the export potential of domestic agro-industrial enterprises are very relevant. The authors systematized the approaches to determining the essence of the "export potential of the enterprise", based on the results of which the quintessence of the scientific concept regarding the essence of the studied category was determined. The quintessence of scientific provisions made it possible to form the author's definition of the category "export potential of the enterprise". The article substantiates that the

development of the enterprise's export potential occurs under the influence of endogenous and exogenous factors.

A conceptual model of the management system of the export potential of an agro-industrial complex enterprise was formed, an important stage of which is its assessment. The existing approaches to the assessment of the level of export potential were studied, with the determination of their advantages and disadvantages. A scientific-methodical approach to the assessment of the enterprise's export potential with the determination of the integral indicator of the enterprise's export potential has been formed. It is proposed to identify the level of the integral indicator of the enterprise's export potential using a scale developed on the basis of the Harrington scale. Conclusions were made about the necessity of approbation of the developed scientific and methodical method for assessing the export potential of the enterprise for domestic agro-industrial enterprises.

Keywords: *potential, export potential, export, agro-industrial enterprise, agro-industrial complex, assessment, management concept, scientific and methodological approach to assessment*

УДК 331.5.024.5: 331.91

С. П. Калініна

ПРОГНОСТИЧНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРАЦІ

У статті розглянуто прогностичні аспекти функціонування ринку праці, під впливом яких формуються тенденції трудовересурсного забезпечення національних економік, наведено порівняльну характеристику підходів до аналізу і прогнозування потреби в робочій силі, обґрунтовано важливість постійного моніторингу ринку праці, методів прогнозування і розвитку соціально-економічних процесів в системі регулювання ринку праці. Обґрунтовано важливість розробки полісценарних прогнозів, які базуються на систематичному моніторингу поточних і перспективних обсягів попиту і пропозиції праці.

Ключові слова: світовий ринок праці, міжнародні трудовересурсні потоки, трудовересурсне забезпечення, прогноз ринку праці, полісценарні прогнози, моніторинг ринку праці.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-32-42

Постановка проблеми. Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується нівелюванням географічних кордонів і активізацією міжнародної економічної взаємодії. За даних умов важливого значення набуває прогнозування тенденцій розвитку світового ринку праці з метою завчасного реагування на ймовірні виклики трудовересурсного забезпечення у глобальному масштабі, вироблення дієвих важелів управління міжнародними трудовересурсними потоками в контексті оптимізації трудовересурсного забезпечення національних економік.

Вищезазначене вимагає опрацювання широкого кола питань прогностичної парадигми як основи застосування програмно-цільового підходу до регулювання ринку праці на всіх рівнях, заснованого на визначенні довгострокових цільових орієнтирів соціально-економічного розвитку держав відповідно до світових стандартів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Комплекс аспектів функціонування світового ринку праці на сучасному етапі розглядаються в працях А. Колота, О. Герасименко (Колот та Герасименко, 2020; 2021), Л. Мартинової (Мартинова, 2016), аналітичних публікаціях Міжнародної організації праці (International Labour Office, 2022) та ін. Питання розвитку і прогнозування ринку праці є предметом досліджень Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, 2020), McKinsey Global Institute (McKinsey Global Institute, 2012), Н. О. Зайцевої-Чіпак, М. А. Саприкіної та О. Д. Гондюл (Зайцева-Чіпак, Саприкіна та Гондюл, 2021.) та ін. Разом з тим, прогностичні аспекти функціонування і розвитку світового ринку праці потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є аналіз ключових аспектів трудовересурсного забезпечення світової економіки в контексті прогностичної парадигми розвитку світового ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці виступає найбільш складним елементом ринкової економіки, на якому перетинаються інтереси суб'єктів, держави, міжнародних гравців, що визначає умови його функціонування і розвитку.

Сфера праці та зайнятості не є ізольованою автономною системою, навпаки, вона тісно пов'язана з усіма сферами та складовими економічного і суспільного устрою і активно реагує на зміни, які там відбуваються (Колот та Герасименко, 2020, с. 19). Так, процеси глобалізації і цифровізації, що розгортаються у світовій економіці, здійснюють

суттєвий вплив на ринок праці як на рівні окремих країн, так і на рівні світової економіки, зумовлюючи формування новітніх тенденцій трудоресурсного забезпечення у глобальному масштабі.

Глобалізацію можна представити як процес створення лібералізованого та інтегрованого світового ринку товарів та капіталу, формування нового міжнародного інституціонального устрою, який слугує розвитку виробництва, торгівлі, руху капіталів у масштабах всього світу та включає національні економіки до системи світового поділу праці, у зв'язку з чим підтримка високого ступеня залучення країн до зовнішньогосподарських трудових відносин стає стратегічним завданням будь-якої держави (Осіпова, 2021, с. 105).

В умовах глобалізації міжнародний ринок праці представляє собою новий ступінь розвитку ринку робочої сили, який забезпечує посилення зв'язків між країнами світу. Значний процес розширення світового господарства спричинив активізацію участі країн у задоволенні потреб економік світу в робочій силі незалежно від місця проживання людини (Стойчик, 2018, с. 103). Одночасно очевидною є неоднозначність наслідків впливу глобалізації на стан ринку праці. З одного боку, відкритість економік країн створює передумови зростання рівня зайнятості, з іншого – через небезпеку банкрутства національних компаній, які можуть не витримати конкуренції з іноземними фірмами, вразливість національних ринків праці збільшується.

Оскільки глобалізація ринку праці представляє собою формування єдиного механізму узгодження попиту і пропозиції робочої сили незалежно від країни проживання і розвивається на фоні глобалізації економіки, важливим інструментом приведення у відповідність попиту і пропозиції робочої сили на міжнародному ринку праці є використання результатів прогнозування тенденцій трудоресурсного забезпечення.

За результатами прогнозу стану світового ринку праці до 2050 р. (рис. 1), найближчими десятиліттями спостерігатимуться впевнені тенденції зростання показників зайнятості і безробіття, що зважаючи на залежність показників безробіття від циклічного характеру розвитку економіки та відмінності рівнів економічного розвитку країн, вказує та структурний характер проблем на ринку праці.

Так, за матеріалами звіту Всесвітнього економічного форуму “*Future of Jobs 2020 Report*”, до 2025 р. в результаті науково-технічного прогресу та використання технологій автоматизації буде втрачено до 85 млн. робочих місць, водночас з'явиться 97 млн нових робочих місць, переважно у сфері інформатизації та цифровізації (World Economic Forum, 2020).

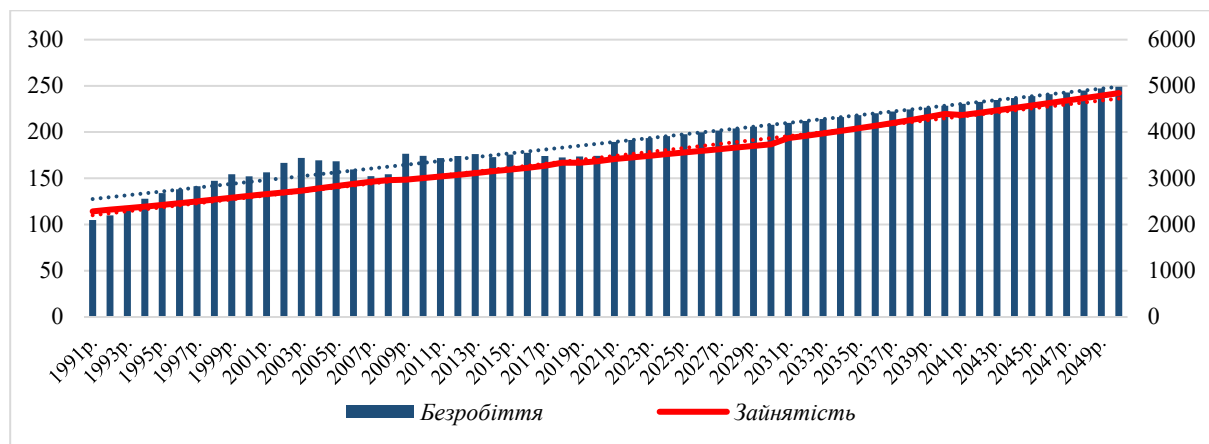

Рисунок 1. Наявні та прогнозні показники безробіття і зайнятості у світовій економіці у 1991–2050 рр., млн осіб*

* 2022–2050 рр. – прогноз

Зміна професійного ландшафту у світовій економіці, відмінність рівнів економічного розвитку та характер наявних демографічних тенденцій, основною з яких є постаріння населення (більше 20 % населення світу мають вік понад 65 років, і до 2030 р. даний показник зросте вдвічі (Bolwell, 2017). У випадку збереження наявних демографічних тенденцій у більш розвинутих регіонах світу на найближчі 10–15 років, збільшення чисельності населення тут може забезпечуватись виключно за рахунок міграції (Мартінова, 2016, с. 165), що неминуче спричинить трансформації трудоворесурсного забезпечення, зокрема перетікання працівників у ті галузі та регіони, де відкривається більше можливостей професійної самореалізації (Зайцева-Чіпак, Саприкіна та Гондюл, 2021, с. 19).

Так, за прогнозами *McKinsey Global Institute (MGI)*, чисельність міжнародних трудових мігрантів у світі до 2030 р. складатиме біля 3,5 млрд осіб, що супроводжуватиметься рядом проблем на міжнародному ринку праці (McKinsey Global Institute, 2012, 2012):

- від 38 до 40 млн молодих фахівців – бакалаврів та магістрів (13 % загальної кількості випускників навчальних закладів), – будуть незатребуваними на ринку праці;
- 45 млн працівників із середньої освітою будуть надлишковими в країнах, що розвиваються (15 % від загальносвітового попиту на дану категорію працівників);
- від 90 до 95 млн низькокваліфікованих працівників опиняться зайвими на ринку праці країн, що розвиваються (11 % від загальносвітового попиту в даному сегменті працівників).

Вищезазначені процеси будуть відбуватись на фоні зростання трудоворесурсної залежності розвинутих країн, ринок праці яких є особливо чутливим до циклічних коливань економічного розвитку (рис. 2). Враховуючи роль розвинутих країн у формуванні напрямків світового інноваційного розвитку та лаговість процесів подолання структурних диспропорцій ринку праці (через тривалість узгодження напрямків і рівнів освітньої підготовки потребам ринку праці), основу міграційних потоків в рамках задоволення трудоворесурсних потреб країн з високим рівнем добробуту становитиме висококваліфікована робоча сила з менш економічно потужних країн, що свідчить про заміщувальний характер трудової міграції в системі світового ринку праці.

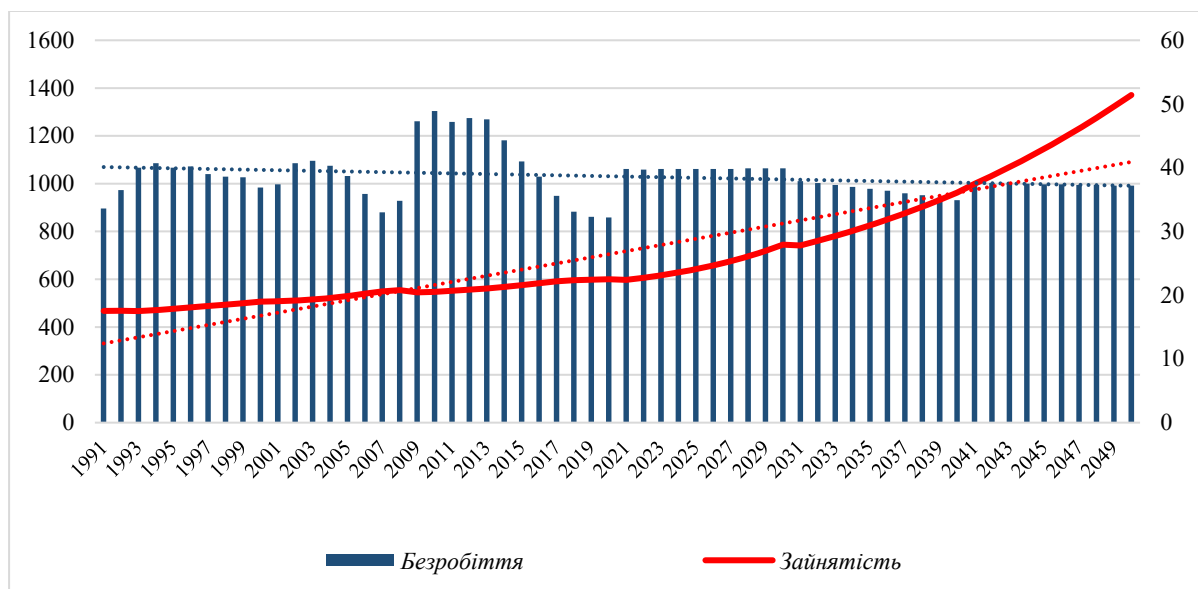

Рисунок 2. Наявні та прогнозні показники безробіття і зайнятості населення у групі розвинутих країн у 1991–2050 рр., млн осіб *

* 2022–2050 рр. – прогноз

Дійсно, для західних країн характерним є інтенсивний процес перерозподілу робочих місць на користь більш кваліфікованої праці при одночасному вимиванні робочих місць для низькокваліфікованих працівників – щорічно в такий спосіб оновлюється 10–15 % усіх робочих місць, сектор кваліфікованої праці постійно зростає (на менеджерів і кваліфікованих спеціалістів припадає 50–60 % вакансій, що відкриваються) (Стойчик, 2018, с. 102).

Характерно, що по мірі зменшення рівня економічного розвитку країн зменшується і залежність ринку праці від циклічних коливань (рис. 3 – рис. 5), що посилює важливість виділення чинників, під впливом яких формуються тенденції трудових ресурсного забезпечення національних економік (демографічна ситуація, підготовка робочої сили, міграційні процеси тощо), і їх прогностичних значень, з метою розробки оптимальних сценаріїв регуляторної політики, у тому числі з урахуванням об'єктивного характеру формування міжнародних трудових ресурсних потоків.

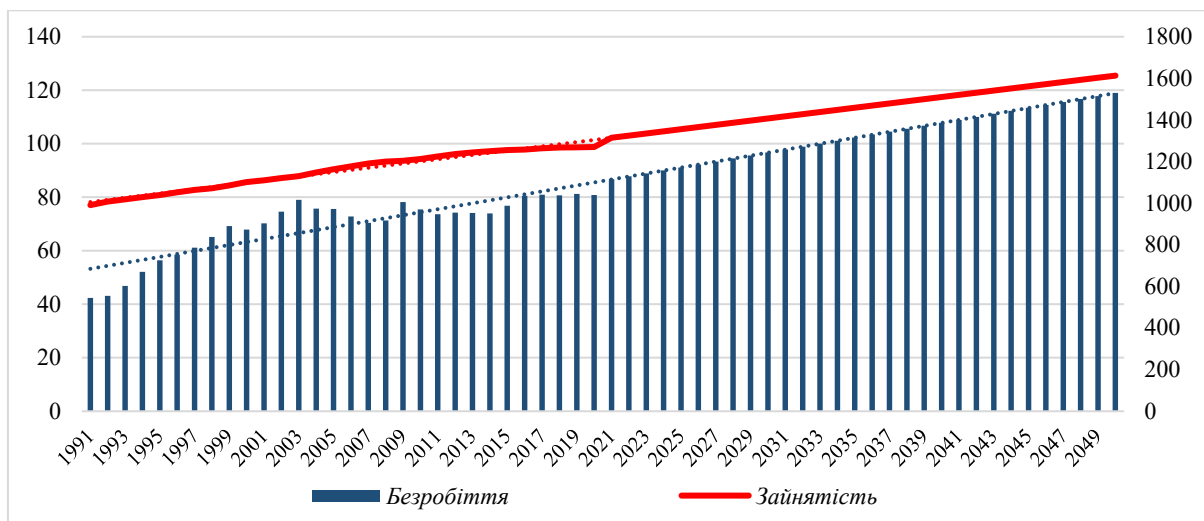

Рисунок 3. Наявні та прогностичні показники безробіття і зайнятості населення у групі країн з доходами вище середнього у 1991–2050 рр., млн осіб *

* 2022–2050 рр. – прогноз

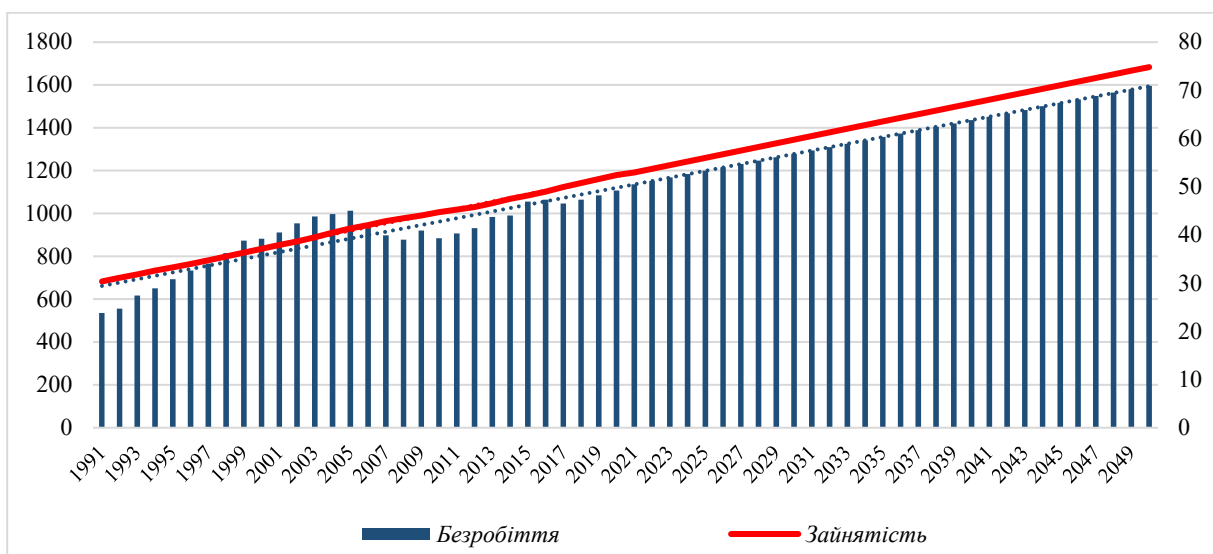

Рисунок 4. Наявні та прогностичні показники безробіття і зайнятості населення у групі країн з доходами нижче середнього у 1991–2050 рр., млн осіб *

* 2022–2050 рр. – прогноз

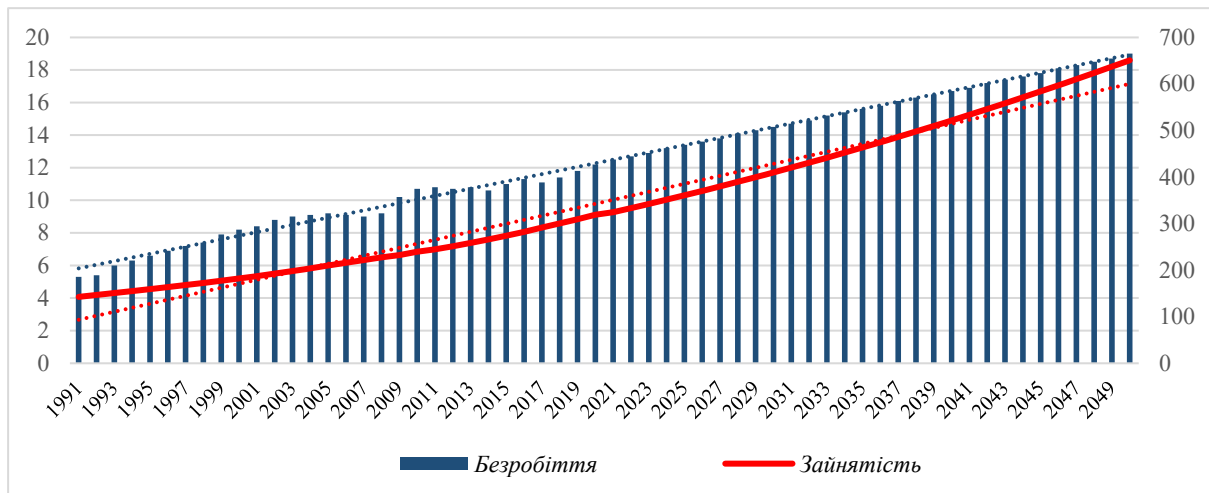

Рисунок 5. Наявні та прогнозні показники безробіття і зайнятості населення у групі країн, що розвиваються, у 1991–2050 рр., млн осіб *

* 2022–2050 рр. – прогноз

На сьогодні соціально-економічна література, існуючі прогнози, програмні документи містять суперечливі, іноді полярні оцінки нинішнього та майбутнього стану ринку праці. Так, в багатьох оцінках і прогнозах стверджується, що в умовах розбудови нової (цифрової) економіки та під впливом інших реалій сьогодення, на глобальний соціум може очікувати колапс у сфері праці та зайнятості (зокрема, очікується, що спрацює співвідношення 20:80, за якого сфера економічної діяльності буде потребувати не більше 20 % економічно активного населення, яке може набути статусу зайнятих). За іншими оцінками, очікується, що в новій (цифровій) економіці масове зникнення одних робочих місць буде супроводжуватись появою нових, здатних зняти напруження на ринку праці (Колот та Герасименко, 2020, с. 3), хоча позитивні зрушення в царині зайнятості торкнуться обмеженого кола професій і сфер економічної діяльності. Серед нових професій можна передбачити підвищення попиту на фахівців зі штучного інтелекту, аналітиків даних, розробників програмного забезпечення, фахівців з інформаційної безпеки тощо (Колот та Герасименко, 2021, с. 208).

Відповідно постає питання щодо інструментарію отримання прогнозних оцінок, які формуватимуть масиви вихідної інформації для розробки дієвих регуляторних рішень. Зважаючи на відмінність підходів у світовій практиці до аналізу і прогнозування потреби в робочій силі (табл. 1), можна зробити висновок, що особливої актуальності набуває розробка полісценарних прогнозів, які базуються на систематичному моніторингу поточних і перспективних обсягів попиту і пропозиції праці (Аймурзина та Садвакасова, 2015, с. 449).

Таблиця 1

Порівняльні характеристики зарубіжних підходів до аналізу і прогнозування потреби в робочій силі (Аймурзина та Садвакасова, 2015, с. 451)

Країна	США	Австралія	Велика Британія	Німеччина		Фінляндія
1	2	3	4	5	6	7
Найменування моделей	Різновариантні	MONASH model	Cambridge multisectoral dynamics model (MDM)	INFORGE	Ifo	Occupational Barometer

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Інститут	Bureau of Labour Statistics of Department of Labour	The Centre of Policy Studies (CoPS) of Monash University	Institute for Employment Research	Institute of Economic Structures Research	Institute for Employment Research	
Підхід	Кількісний	Кількісний з урахуванням нових компетенцій, які будуть затребувані на ринку праці	Кількісний з урахуванням компетенцій, які будуть затребувані на ринку праці	Кількісний	Кількісний з урахуванням компетенцій, які будуть затребувані на ринку праці	Кількісний
Охоплення	Суцільний	Вибірковий	Суцільний	Суцільний	Суцільний	Вибірковий
Період прогнозування	10 років	7 років	5–10 років	8–10 років	5–10 років	6 місяців – 2 роки
Оновлення і корегування	2 рази на рік	Раз на 2 роки	Щорічно	Щорічно	Щорічно	Щомісячно
Деталізація при розробленні прогнозів	20 секторів за видами економічної діяльності, 22 укрупнені групи професій. Деталізація до 300 підвидів економічної діяльності, 700 професій	113 підгалузей економіки, 56 регіонів країни, 282 професії	50 галузей економіки, 25 укрупнених груп професій	59 галузей економіки, 16 федеральних земель у розрізі 11 секторів економіки, 24 видів занять	22 галузі економіки, 21 група професій	200 професій і занять

Важливість розробки полісценарних прогнозів зростає у зв'язку з тим, що жоден з інструментальних підходів до прогнозування ринку праці (загалом їх нараховується близько 200, на практиці використовується 20–30) (табл. 2) не можна визнати задовільним з точки зору забезпечення цілей прогнозування і дієвості використання отриманих результатів (Аймурзіна та Садвакасова, 2015, с. 451–452).

Таблиця 2

Основні методи прогнозування розвитку соціально-економічних процесів
(Корепанов, Прус та Чала, 2017, с. 219)

Група методів	Підгрупа методів	Назва методу	Ключові положення	Недоліки
1	2	3	4	5
Базові	Якісні	Індивідуальні експертні методи (анкетування, інтерв'ю, метод індивідуальних експертних оцінок, метод побудови сценарію, аналітичний підхід тощо)	В основі цих підходів лежить проведення аналізу об'єкта, що досліджується, групою експертів (фахівців певної галузі)	Суб'єктивність, відсутність обґрунтованих математичних розрахунків
		Колективні експертні методи (метод колективних експертних оцінок, метод мозкової атаки, метод Дельфі, історичні аналогії тощо)	або індивідуально одним спеціалістом певної галузі та побудова прогнозів на основі їх точки зору	

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	Кількісні	Екстраполяційні методи (методи простого ковзного середнього, екстраполяційного згладжування, метод трендового проектування, авторегресійні методи)	Базується на припущенні, що еволюційний період розвитку досліджуваного процесу можна використовувати для прогнозування майбутнього.	Недостатньо враховується мінливість навколишнього середовища та ймовірність різкої зміни характеру розвитку
		Причинні методи (проста лінійна регресія, багатовимірна регресія часового ряду, факторний аналіз)	В основі цих методів лежить аналіз причинних зв'язків, виокремлення основних і допоміжних факторів впливу на об'єкт прогнозування	соціально-економічного процесу, що досліджується
Специфічні		Інтелектуальні методи прогнозування (нейронні мережі, дерева рішень, еволюційне програмування, комбіновані методи, аналіз часових рядів та їх прогнозування за допомогою методу Фур'є, метод SSA (Singular Spectrum Analysis))	Виникають на основі поєднання базових інструментів та процедур прогнозування	Іноді складні для реалізації, оскільки базуються на складних і громіздких економічних розрахунках. Однак автоматизація цих підходів за допомогою комп'ютерної техніки мінімізує останній недолік

У більшості країн прогнозування ринку праці здійснюється регулярно на національному рівні, та може доповнюватись відповідними дослідженнями на регіональному рівні (табл. 3). Зокрема, європейські країни використовують результати прогнозування ринку праці при визначенні пріоритетних напрямків розвитку вищої і професійної освіти (Латвія, Литва, Фінляндія, Великобританія, Норвегія, Чорногорія, Македонія), акредитації навчальних програм (Бельгія, Франція, Польща, Португалія, Румунія, Швеція, Велика Британія), розвитку програм професійної орієнтації (Бельгія, Естонія). Систематичне прогнозування ринку праці не практикується в Албанії, Андоррі, Боснії та Герцеговині, Угорщині, Ліхтенштейні, Португалії, однак деякі країни намагаються перейти від періодичної до систематичної практики макроекономічного прогнозування ринку праці (Португалія, Румунія, Болгарія) (Мосьпан, 2016, с. 45–46).

Загалом у Європейських країнах забезпечується постійний моніторинг ринку праці щодо кількості працівників, їх компетенцій та кваліфікації відповідно до змісту державних програм стратегічного розвитку з метою трудоресурсного забезпечення останніх, до якого залучається комплекс інститутів на різних рівнях (Чумак та Бринюк, 2018, с. 50). Укрупнений механізм прогнозування ринку праці передбачає: опитування роботодавців, опитування випускників, моніторинг вакансій, створення регіональної та місцевої мережі формування баз даних щодо потреб ринку праці, аналіз структурних невідповідностей на ринку праці (Чумак та Бринюк, 2018, с.52).

Таблиця 3

Напрями прогностичного дослідження ринку праці у розрізі окремих країн
(Чумак та Бринюк, 2018, с. 51–52).

№	Характеристика заходів щодо прогнозування ринку праці, країна
1	<i>Польща</i>
	Завдання діагностування попиту за кваліфікаціями на регіональному і місцевому ринках праці покладається на державні служби зайнятості. Моніторинг дефіциту і надлишку робочої сили здійснюється регіональними (воєводськими) службами зайнятості за дорученням регіонального уряду. Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики є головним органом щодо прогнозування затребуваних навичок
2	<i>Чехія</i>
	Створені галузеві ради, завданнями яких є: моніторинг ринку праці; оцінка галузевих навичок; підтримка та співпраця зі школами та навчальними закладами. Здійснюється співставлення між потребами та пропозицією кваліфікованої робочої сили за визначеними освітніми групами на наступні 5 років. Моніторинг вакансій проводиться міністерством праці та соціальних справ, яке готує детальну інформацію щодо структури вакансій та тенденцій їх змін. Національним інститутом освіти розроблено Інформаційну систему щодо стану випускників на ринку праці (ISA).
3	<i>Румунія</i>
	Очікування щодо необхідних навичок формуються урядовими міністерствами: Міністерством освіти і міністерством праці та соціальної справедливості. Дані щодо наявних навичок збираються Національним інститутом статистики, який їх обробляє і готує інформацію щодо ринку праці (включаючи якісні характеристики). Оцінювання наявних та прогнозування затребуваних навичок здійснюється Національною комісією з прогнозування.
4	<i>Фінляндія</i>
	Завдяки мережевій взаємодії між навчальними закладами і організаціями регіонального розвитку усувається дублювання підготовки за однаковими напрямками і відповідно перевиробництво фахівців за професіями, незатребуваними на ринку праці. Створено ефективний механізм соціального діалогу освіти з роботодавцями через формування спільних органів управління (ради, комісії тощо) у випадку введення нових спеціальностей навчання або у разі змін у конкретному секторі економіки, коли необхідно оновлювати навчальні програми.
5	<i>Великобританія</i>
	Дослідженням ринку праці займається Інститут дослідження зайнятості шляхом дослідження і консультування з питань працевлаштування і HR. Замовниками результатів досліджень є Європейська Комісія, Європейський Парламент, Європейський фонд удосконалення умов життя та праці (<i>Eurofond</i>), Європейський центр розвитку Професійної підготовки (<i>Cedefop</i>), Європейського агентства з питань безпеки та охорони праці (<i>EU-OSHA</i>) та Міжнародної організації праці. Агентство зі статистики вищої освіти (The Higher Education Statistics Agency) збирає та публікує детальну інформацію про розвиток сектору вищої освіти у Великобританії.
6	<i>Німеччина</i>
	Розробляються два незалежних кадрових прогнози за різними моделями. Інститут досліджень економічної структури використовує модель <i>Interindustry Forecasting Germany</i> , за якою досліджуються зміни структури економіки, і яка включає прогноз зайнятості, прогноз у розрізі професій і кваліфікацій, прогноз пропозиції на ринку праці. Дослідженням змін у професійному і кваліфікаційному розрізі займаються Федеральний інститут професійної освіти та навчання і Інститут досліджень з питань ринку праці та професій при Федеральному агентстві зайнятості. Характерною ознакою німецького підходу є спільна робота міністерств освіти окремих земель з Торгово-промисловими палатами, які представляють інтереси роботодавців.
7	<i>Франція</i>
	Використовується значна кількість механізмів, технік і методів прогнозування затребуваності кваліфікацій на національному, регіональному й галузевому рівні та на окремих підприємствах. Функціонують регіональні обсерваторії з питань навчання/зайнятості на регіональному й територіальному рівнях, результати досліджень яких використовуються регіональними органами влади і структурами освіти для розробки нових траєкторій й закриття курсів, які не відповідають сучасним потребам.
8	<i>Бельгія</i>
	Існує програма стратегічних досліджень ринку праці, за якою щорічно готується ряд звітів, які містять необхідну інформацію про економічну і соціальну ситуацію в країні, опис конкретної професії або групи професій.

Продовження табл. 3

	Данія
9	Моніторинг ринку праці і зайнятості здійснює міністерство праці і його структурні підрозділи, які здійснюють аналіз ситуації з позицій пропозиції праці, та Міністерством бізнесу і промисловості, які аналізують ситуацію на ринку праці з позицій попиту на ринку праці. Питаннями моніторингу і прогнозів також займаються ряд інших державних і приватних структур, таких як Центральне статистичне бюро Данії, Данський технологічний інститут (зміна ситуації у сфері зайнятості, професій та професійному навчанні), Данська економічна рада (комплексний аналіз економіки, зміна структури заробітної плати тощо), Економічна рада з питань робочого руху, ряд вищих навчальних закладів і соціальні партнери.

Важливість прогнозних оцінок і визначення оптимальних шляхів трудових ресурсного забезпечення зростає через посилення проблеми дефіциту кадрів, про що, серед іншого, свідчить і зміна міжнародних стандартів в області статистики праці: так, концепцію економічної активності замінила концепція участі в трудовій діяльності та концепція недовикористання робочої сили (Коребанов, Прус та Чала, 2017, с. 217).

Висновки. Формування світового ринку праці є свідченням становлення нового етапу розвитку міжнародної економічної діяльності та формування новітніх механізмів трудових ресурсного забезпечення, які набувають нині глобального характеру. Зростає важливість урахування широкого кола чинників, узгодження і узагальнення дії яких є запорукою дієвості регулювання ринку праці на перспективу.

Відповідно актуалізується питання застосування прогностичного підходу до визначення цільових орієнтирів розвитку ринку праці та розробки важелів упереджувального впливу на трудових ресурсну сферу з метою оптимізації системи трудових ресурсного забезпечення національних економік. Зважаючи на відмінність існуючих підходів до аналізу і прогнозування потреби в робочій силі, зроблено висновок щодо необхідності розробки полісценарних прогнозів розвитку ринку праці, які базуються на систематичному моніторингу поточних і перспективних обсягів попиту і пропозиції праці.

Бібліографічний список

- Аймурзіна, Б. Т. и Садвакасова, Ж. К., 2015. Рынок труда как объект прогнозирования: зарубежный опыт и возможности его применения в Казахстане. *Актуальні проблеми економіки*, 5, с. 444–453.
- Зайцева-Чіпак, Н. О., Саприкіна, М. А. та Гондюл, О. Д., 2021. Дослідження Future of Work 2030. Як підготуватись до змін в Україні [онлайн]. Доступно: <https://careerhub.in.ua/future-of-work-research.pdf?fbclid=IwAR1Po761mINiEVxFpfJOCwboRJcE48oFcdWROlUo1lqCHgr9NHgF2_DuDyo>
- Колот, А. та Герасименко, О., 2020. *Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Колот, А. М. та Герасименко, О. О., 2021. *Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія*. К. : КНЕУ імені Вадима Гетьмана.
- Коребанов, О. С., Прус, Ю. І. та Чала, Т. Г., 2017. Короткострокове прогнозування пропозиції робочої сили на ринку праці України. *БізнесІнформ*, 4, с. 216–222.
- Мартінова, Л. Б., 2016. Конкурентоспроможність людського потенціалу за умов євроінтеграції. *Хмельницький : ХНУ*.
- Моспан, Н., 2016. Механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. *Освітологія*, 5, с. 45–49.
- Осіпова, Л. В., 2021. Загострення проблем ринку праці в умовах глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*, 1, с. 104–110.

- Стойчик, Т., 2018. Формування сучасного ринку праці: аналіз попиту і пропозиції робочої сили. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 17, с. 101–105.
- Чумак О. та Бринюк, О., 2018. Зарубіжний досвід прогнозування показників ринку праці для сфери вищої освіти. *Освітня аналітика України. Науково-практичний журнал*, 1(2), с. 46–55.
- Bolwell, A., 2017. Global Megatrends shaping our future. *Megatrends by HR*. [online]. Available to: <<https://hpmegatrends.com/global-megatrends-shaping-our-future-fc031781b7a5>>
- International Labour Office, 2022. *World Employment and Social Outlook: Trends 2022*. [online]. Available to: <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_834081.pdf>
- McKinsey Global Institute, 2012. The World at Work: Jobs Pay and Skills for 35 billion people, June 2012 [online]. Available to: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Insights/Employment%20and%20Growth/The%20world%20at%20work/mgi%20Global_labor_Full_Report_June_2012.ashx>
- World Economic Forum, 2020. The Future of Jobs. Report 2020. [online]. Available to: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf>

References

- Aymurzina, B. T. and Sadvakasova, Zh. K., 2015. The labor market as an object of forecasting: foreign experience and the possibility of its application in Kazakhstan]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 5, s. 444–453. (in Russian).
- Zaitseva-Chipak, N. O., Saprykina, M. A. and Hondiul, O. D., 2021. *Doslidzhennia Future of Work 2030. Yak pidhotuvatyts do zmin v Ukraini [Future of Work 2030 study. How to prepare for changes in Ukraine]* [online]. Available at: <https://careerhub.in.ua/future-of-work-research.pdf?fbclid=IwAR1Po761mINiEVxFpfJOCwboRJcE48oFcdWROlUo1lqCHgr9NHgF2_DuDyo> (in Ukrainian).
- Kolot, A. and Herasymenko, O., 2020. *Sfera pratsi v umovakh hlobalnoi sotsioekonomichnoi realnosti 2020: vyklyky dlia Ukrainy [The sphere of labor in the conditions of the global socio-economic reality 2020: challenges for Ukraine]*. Friedrich Ebert Stiftung. (in Ukrainian).
- Kolot, A. M. and Herasymenko, O. O., 2021. *Pratsia KhKhI: filosofiia zmin, vyklyky, vektory rozvytku: monohrafiia [Work XXI: philosophy of change, challenges, vectors of development: monograph]*. K. : KNEU imeni Vadyma Hetmana. (in Ukrainian).
- Korepanov, O. S., Prus, Yu. I. and Chala, T. H., 2017. *Korotkostrokovye prohozuvannia propozytsii robochoi syly na rynku pratsi Ukrainy [Short-term forecasting of labor supply in the labor market of Ukraine]*. *BiznesInform*, 4, s. 216–222. (in Ukrainian).
- Martynova, L. B., 2016. *Konkurentospromozhnist liudskoho potentsialu za umov yevrointehratsii [Competitiveness of human potential under the conditions of European integration]*. Khmelnytskyi : KhNU. (in Ukrainian).
- Mospan, N., 2016. *Mekhanizmy rehuliuвання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі [Mechanisms for regulating the interaction of higher education with the labor market in the European Union]*. *Osvitohiia*, 5, s. 45–49. (in Ukrainian).
- Osipova, L. V., 2021. Zahostrennia problem rynku pratsi v umovakh hlobalizatsii [Exacerbation of labor market problems in conditions of globalization]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 1, s. 104–110. (in Ukrainian).
- Stoichyk, T., 2018. Formuvannia suchasnoho rynku pratsi: analiz popytu i propozytsii robochoi

- syly [Formation of the modern labor market: analysis of labor supply and demand]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika*, 17, s. 101–105. (in Ukrainian).
- Chumak O. ta Bryniuk, O., 2018. Zarubizhnyi dosvid prohnouzuvannia pokaznykiv rynku pratsi dlia sfery vyshchoi osvity [Foreign experience of forecasting labor market indicators for the field of higher education]. *Osvitnia analityka Ukrainy. Naukovo-praktychnyi zhurnal*, 1(2), s. 46–55.
- Bolwell, A., 2017. Global Megatrends shaping our future. *Megatrends by HR*. [online]. Available at: <<https://hpmegatrends.com/global-megatrends-shaping-our-future-fc031781b7a5>>
- International Labour Office, 2022. *World Employment and Social Outlook: Trends 2022*. [online]. Available to: <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_834081.pdf>
- McKinsey Global Institute, 2012. The World at Work: Jobs Pay and Skills for 35 billion people, June 2012 [online]. Available at: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Insights/Employment%20and%20Growth/The%20world%20at%20work/mgi%20Global_labor_Full_Report_June_2012.ashx>
- World Economic Forum, 2020. The Future of Jobs. Report 2020. [online]. Available at: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf>

Стаття надійшла до редакції 02.12.2022

Kalinina S.

PROGNOSTIC PARADIGM OF THE GLOBAL LABOR MARKET DEVELOPMENT

The article is devoted to the analysis of key aspects of the world economy labor supply in the context of the world labor market development prognostic paradigm.

It is emphasized that at the current stage of world economic development, the importance of the world labor market development forecasting is increasing. This is the respond in advance to probable challenges of labor supply on a global scale in order to optimize the labor supply of national economies. Forecasting trends of the labor market development serves as the basis for the development of effective levers for managing international labor flows in the context of optimizing the labor supply of national economies.

It is emphasized that the prognostic paradigm serves as the basis for the application of a program-targeted approach to the labor market regulation at all levels, which based on the determination of long-term target orientations of the socio-economic development of states in accordance with world standards.

Taking into account the difference in approaches in global practice to the need for labor force analysis and forecasting, it was concluded that the development of multi-scenario forecasts, which are based on systematic monitoring of current and prospective volumes of labor demand and supply, is of particular relevance.

It is noted that the importance of predictive assessments and the determination of optimal ways of providing labor resources to national economies is growing due to the strengthening of the personnel shortage problem on a global scale against the background of growing labor resource dependence from developed countries.

Key words: global labor market, international labor flows, labor supply, labor market forecast, polyscenarios forecast, labor market monitoring.

УДК 338

R. Tolpezhnikov

T. Tolpezhnikova

STRATEGIC MANAGEMENT OF INTERNATIONAL ACTIVITIES OF LOGISTICS ENTERPRISES

The article is devoted to the research of the international logistics activity of enterprises, in particular transport, operating in modern conditions of management. The correlation between marketing and logistics were analyzed. The algorithm of formation of the marketing policy of the enterprise with the purpose of revealing the efficiency of sales is considered, which allows to take into account all stages from the main managerial processes connected with the sale of finished products at the enterprise, starting with the carrying out of situational analysis, and ending with control measures. Were given recommendations on increase of efficiency of activity of the transport enterprise, in particular foreign economic activity. Were described key considerations for strategic management of international activities of logistics enterprises. The methods of fuel consumption control in GPS monitoring systems are analyzed. For example, the transport company have the economic effect of using a highly efficient multifunctional fuel saving device using a high-tech microprocessor control and control, D-power fuel saver.

Key words: *logistic activity of enterprise, marketing, foreign economic activity, efficiency, strategic management.*

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-43-49

In today's market economy, the effectiveness of a company's operations largely depends on the level of development of its logistical infrastructure. For a company to achieve greater profits and maintain a competitive position in the market for goods and services, it requires a well-developed logistical infrastructure as a foundation for all necessary logistical processes and operations involving material and other related flows. In the context of international trade, transportation costs play an important, and in some cases decisive role in justifying the feasibility of a particular foreign trade operation. Furthermore, transportation and international trade are closely interrelated and mutually dependent, with each having a significant impact on the other. Thus, improvements in transportation technologies lead to reduced transportation costs per unit of product, which in turn promotes the development of international economic relations, attracting new and more distant markets for goods. At the same time, the growth of international trade and concentration of cargo flows in certain directions allows for the use of modern transportation technologies, thereby reducing transportation costs per unit of product.

To increase efficiency in the transport industry, enterprises can adopt various measures, such as investing in advanced technologies like GPS monitoring systems that enable real-time tracking of vehicles and help in optimizing routes, reducing fuel consumption, and improving delivery times. The use of fuel-saving devices like D-power fuel savers can also significantly reduce fuel consumption and emissions, thereby reducing operational costs and contributing to environmental sustainability.

Logistics enterprises that operate internationally face unique challenges in terms of managing their activities effectively. Strategic management of these activities involves

developing and implementing plans that ensure the enterprise's goals are achieved while considering the unique cultural, political, and economic environments in which they operate.

Here are some key considerations for strategic management of international activities of logistics enterprises:

1. Understanding local regulations and laws: Logistics enterprises must comply with different regulations and laws in each country they operate. These regulations may include customs, taxes, transportation, and labor laws. Enterprises must develop a thorough understanding of these regulations to ensure they operate legally and efficiently.

2. Identifying cultural differences: Culture varies significantly from country to country. Enterprises must understand the cultural nuances and adapt their operations to accommodate these differences. This may include adjusting communication styles, work schedules, and business practices.

3. Managing language barriers: Communication is essential in logistics enterprises. In international operations, language barriers can be a significant obstacle to effective communication. Enterprises should have a plan to overcome language barriers, which may include hiring local staff or providing language training to employees.

4. Adapting to local infrastructure: The infrastructure of each country can differ significantly. Logistics enterprises must develop a plan to adapt their operations to accommodate the infrastructure limitations they may face. This may include investing in technology or developing alternate transportation options.

5. Developing strong relationships with suppliers and partners: Logistics enterprises rely on strong relationships with suppliers and partners to operate efficiently. In international operations, it's essential to develop strong relationships with local suppliers and partners. This may include investing in local supply chain networks and developing partnerships with local businesses.

Overall, strategic management of international activities for logistics enterprises involves a deep understanding of local regulations, cultural differences, language barriers, infrastructure limitations, and strong relationships with suppliers and partners. By developing a comprehensive plan that addresses these considerations, logistics enterprises can successfully manage their international operations and achieve their goals.

Logistics is rather young science that emerged as a separate science only in the second half of the 20th century. Many researchers consider the issues of transport management and logistics, marketing logistics, namely: D. Waters, P. Levkovets, V. Marunych, A. Semenenko, V. Lukinsky, E. Krykavskyi, N. Chukhrai, V. Omelchenko and others. But the specificity of the activity of each business entity requires the study and application of logistics based on the understanding of its main principles and goals. The idea of a logistics approach based on marketing, the novelty of which consists primarily in changing priorities between different types of economic activity in favor of increasing the importance of material flow management activities.

The general system of managing the logistics infrastructure of an enterprise, in a broad sense, is considered as a combination of two subsystems that have certain connections and relationships between them:

1) The subsystem of external management of the logistics infrastructure of enterprises.

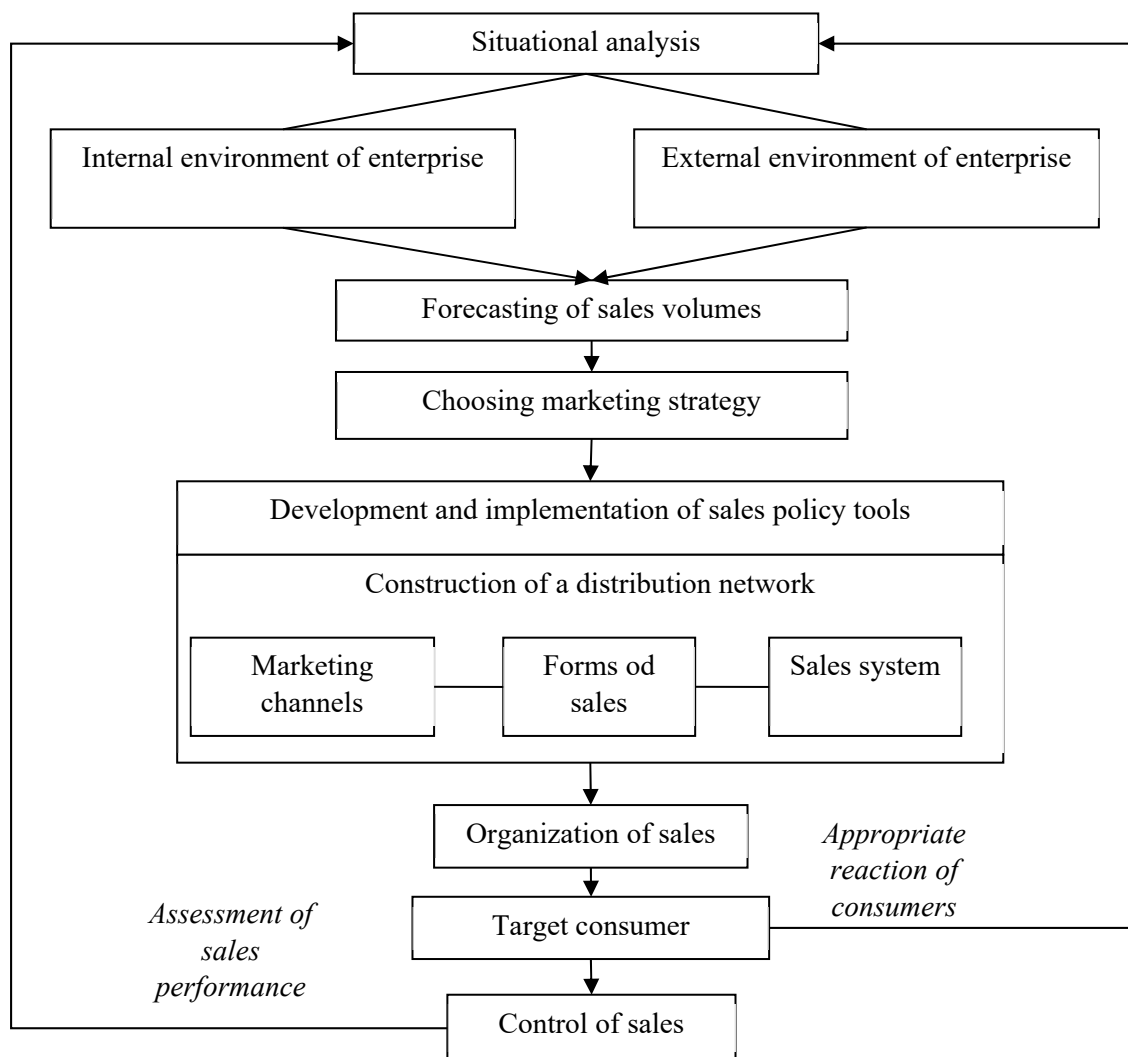
2) The subsystem of internal management of the logistics infrastructure of the enterprise that is being studied (Левковець та Маруніч, 2005).

Regarding sales organization, the primary stage of the process of forming a set of measures for organizing sales policy is analyzing the needs and capabilities of competitors, as well as comparing them with the production and sales capabilities of the enterprise. In this regard, the enterprise should focus on its target consumer, i.e., the group of buyers whose needs satisfaction will enable it to achieve its goals.

In this context, the development of methodological provisions in the field of forming a set of measures for implementing products in the target market is relevant, which includes a series of interdependent stages:

- a) Situational analysis of the target market, taking into account the enterprise's activity on it.
- b) Forecasting sales volumes.
- c) Selection of market development strategies.
- d) Development of tools for implementing sales policies.
- e) Monitoring the fulfillment of obligations.

To determine the effectiveness of sales, the algorithm for forming the sales policy of the enterprise should be used, which allows taking into account all stages starting from the main management processes related to the implementation of finished products at the enterprise, starting from situational analysis and ending with control measures (pic. 1).

Pic. 1. Algorithm of the formation of the company's sales policy (Waters, 2003)

At the first stage, using statistical methods, an assessment of the production potential of the enterprises is carried out, which should be realized to satisfy the existing demand of consumers and maintain competitive positions in the target market. To construct a distribution network, a methodology can be proposed for finding the optimal structure of the marketing channel and the corresponding sales forms based on the set goals, target market characteristics, product characteristics, and overall company characteristics. The result of such actions should be the selection of appropriate elements of this complex: marketing channels, sales forms, and systems.

Each of them is developed taking into account the criteria that are characteristic of a particular situation. In addition, the choice of strategies for market penetration with the company's products is made, which depends largely on the territorial concentration of consumers, their proximity, product realization time, brand popularity, market share, etc.

The final stage in building a distribution network is the integration of its participants into specific systems. The level of channel integration can vary from traditional marketing channels formed by independent producers and intermediaries to channels owned by the manufacturer.

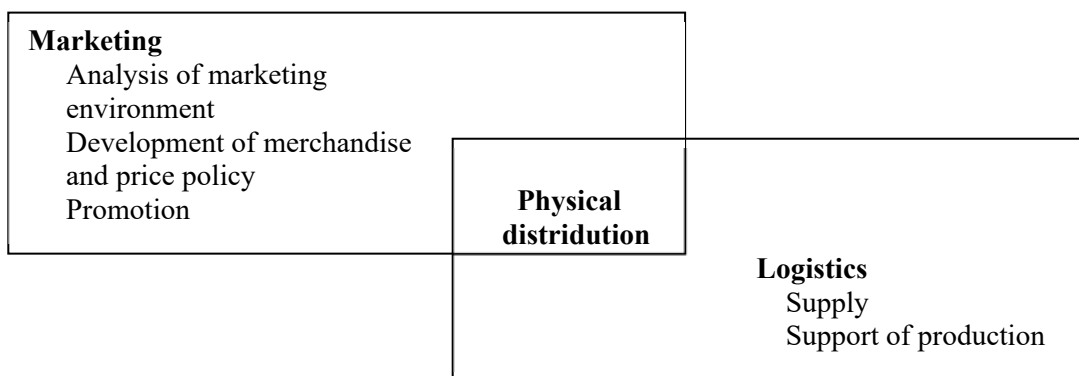
Effective logistics activity at an enterprise is not possible without close coordination between its functional departments. The diversity of enterprise characteristics and specific problems requires a determinant approach to existing material flow management options. This depends on the nature of the product being produced, the material intensity of production, the number of consumers, distribution channels, etc. Today, logistics function «dissolves» in other departments on many enterprises. In this case, the goals of these departments do not always coincide with the goals of rational organization of the total material flow that passes through the enterprise. Under these conditions, the logistics concept involves transferring responsibility for material flow management to one integrated department.

Control and management of transport, as well as warehouse expenses, is a function that is implemented by the logistics department together with the finance department. Logistics personnel require accurate data on prices and costs with which they work. In turn, finance department employees require information from logistics regarding the movement of shipped products and expenses planned for the implementation of logistics projects. In this regard, control and management of expenses for performing these functions are carried out jointly by logistics and finance departments. Since decisions made by the logistics department regarding allocation must be supported by data on prices and costs, employees of the financial and planning-economic departments require information about the movement of shipped products in order to forecast cash flow.

Significant relationships arise between logistics and marketing departments. The concepts of logistics and marketing are based on economic commonality, which reflects the essence of market processes.

Marketing philosophy guides the practice of modern business. However, logistics strategies that focus on reducing the cost of goods and delivering a wider range of products to the location where the consumer wants to buy or use them have become equally important for effective business operations in the market. Both concepts prioritize the role of the consumer over the manufacturer. Logistics and marketing are actually part of a single process – the process of satisfying consumer needs and desires. An effective logistics strategy should be integrated into the marketing strategy. Moreover, a marketing strategy that does not take into account logistics strategy is unrealistic.

Logistics and marketing can be considered as separate directions in industrial and economic activity based on modern approaches, closely integrated with each other and having a point of intersection – the function of physical distribution (pic. 2).

Pic. 2. Ratio of marketing and logistics

The interaction of logistics with other departments of the enterprise can be traced through the analysis of the four components of marketing «4P», also known as marketing-mix (Толпежнікова, 2009).

The creation of international logistics systems for goods movement is associated with expensive measures. The diverse product market requires the creation of a network of regional intermediate distribution centers in different countries. One of the main barriers in logistics systems for goods movement is border crossings. In the conditions of the Common Market, border control is practically abolished, costs are reduced due to a decrease in the staff of border services, and costs associated with delays in goods during border procedures are reduced (Левковець та Маруніч, 2005).

When building logistics systems for goods movement within the framework of the common economic space, technological and technical systems in the field of transportation are harmonized. These include: maximum load and length of wagons, trucks, containers, pallets, and carrying capacity of railways and highways.

In modern road infrastructure, geoinformation and GPS technologies are playing an increasingly important role, providing direct road users and all levels of transport management with the necessary timely and high-quality spatial-temporal information. GPS monitoring systems equipped with GPS and GSM technologies are successfully used not only in automotive transport, but also in special equipment, river vessels, railway transport, and even for monitoring people.

However, the most widespread use of GPS monitoring and fuel consumption control systems has been in automotive transport. The main advantage of using GPS monitoring in this area is the improvement of work quality and customer service levels.

Methods for fuel consumption control in GPS monitoring systems include autonomous systems that operate in real-time (online), autonomous systems that operate in offline mode, systems with a subscription plan (software and maps are located on the client side), and systems with a subscription plan (software and maps are located on the operator side, in the so-called web interface).

D-power fuel saver is a highly efficient multifunctional device designed for fuel economy, using a high-tech microprocessor method of control and management. The device is based on the chemical and physical properties of electrical devices, which combine the adjacent theoretical principles of motor mechanics and fuel chemistry. Years of testing have shown that the device can be used for different types of engines, allowing for fuel savings, engine lifespan extension, and reduction of exhaust toxicity.

The device is manufactured by the Ukrainian company «SMART BOY», which has recently appeared on the market but has already won customers with the quality and simplicity of use, as well as moderate prices for the company's products.

The D-POWER FUEL SAVER device: reduces fuel consumption by 5-20%; improves the dynamic characteristics of the car; is suitable for all types of engines (diesel, gasoline, liquefied gas); can be used in cars, trucks, buses, construction and agricultural equipment, motorcycles, boats, yachts, generators; significantly prolongs the lifespan of the battery; effectively cleans the engine and fuel delivery system, prevents the formation of deposits; slows down engine wear and extends its lifespan; improves the physico-chemical properties of oil and allows less frequent oil changes; facilitates engine starting in cold weather; stabilizes the working voltage, improves the quality of electrical supply and increases the lifespan of electrical devices in the car; reduces exhaust toxicity, protects the environment; is completely safe, does not create a magnetic field or high-frequency radiation; can be used in conjunction with other additional equipment; does not require changes to the electrical circuit; does not require daily technical maintenance (Tral Service, n.d.).

In modern economic conditions in Ukraine, the efficiency of the activities of economic entities is based on the successful functioning of their sales and logistical systems. Nowadays, the operations of most enterprises are based on the principles of marketing and logistics. The use of logistics concepts is a guarantee of competitive advantages both in the external and internal markets, as it enables effective management, business, marketing, and production activities of the enterprise.

Improving the efficiency of logistical activities can be achieved through enhancing the management of material flows, improving warehouse inventory management systems, enhancing customer service processes, optimizing transportation flows through the implementation of leading fuel cost monitoring systems, improving the organizational structure of logistics management, forecasting logistical activities, and responding to performance monitoring results.

Бібліографічний список

- Левковець, П. Р. та Маруніч, В. С., 2005. *Міжнародні перевезення і транспортне право: навч. посіб. 3-є вид., виправ. та доп.* К.: Арістей, 2005.
- Толпежнікова, Т. Г., 2009. Особливості формування комплексу маркетингу промислових підприємств. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць*, 24, с. 129–133. Київ: НАУ.
- Tral Service, n.d. *Офіційний сайт транспортно-експедиційної компанії «Трал Сервіс»* [online] Available at: <<http://negabarit.com.ua>>
- Waters, D., 2003. *Logistics: an introduction to supply chain management*. New York: Palgrave Macmillan, Available at: <http://library.aceondo.net/ebooks/Business_Management/logistics-an_introduction_to_supply_chain_management.pdf>

References

- Levkovets', P. R. and Marunych, V. S., 2015. *Mizhnarodni perevezennia i transportne pravo* [International transportation and transport law]. Aristej, Kiev (in Ukrainian).
- Tolpezhnikova, T. G., 2009. Osoblyvosti formuvannia kompleksu marketynhu promyslovykh pidpriemstv [Features of formation of complex industrial marketing]. *Problemi pidvishhennja efektyvnosti infrastrukturi. Zbirnik naukovih prac'*, 24, pp. 129–133. Kyiv: NAU (in Ukrainian).
- Tral Service, n.d. *The official site of the transportation and expediting company "Tral Service"* [online] Available at: <http://negabarit.com.ua>
- Waters, D., 2003. *Logistics: an introduction to supply chain management*. New York: Palgrave Macmillan, Available at: <http://library.aceondo.net/ebooks/Business_Management/logistics-an_introduction_to_supply_chain_management.pdf>

The article has been sent to the editorial office on 20.12.2022.

Р. О. Толпежніков
Т. Г. Толпежнікова

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню міжнародної логістичної діяльності підприємств, зокрема транспортних, що працюють в сучасних умовах господарювання. Проаналізовано співвідношення між маркетингом і логістикою. Розглянуто алгоритм

формування маркетингової політики підприємства з метою виявлення ефективності збуту, який дозволяє врахувати всі етапи від основних управлінських процесів, пов'язаних із реалізацією готової продукції на підприємстві, починаючи з проведення ситуаційного аналізу, закінчуючи контрольними заходами.

Надано рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності транспортного підприємства, зокрема зовнішньоекономічної діяльності. Описано ключові міркування стратегічного управління міжнародною діяльністю логістичних підприємств. Проаналізовано методи контролю витрати палива в системах GPS моніторингу. Наприклад, транспортне підприємство має економічний ефект від використання високоефективного багатофункціонального пристрою економії палива з використанням високотехнологічного мікропроцесорного управління та контролю D-power Fuel Saver.

В умовах сучасної ринкової економіки ефективність діяльності компанії багато в чому залежить від рівня розвитку її матеріально-технічної інфраструктури. У контексті міжнародної торгівлі транспортні витрати відіграють важливу, а в деяких випадках і вирішальну роль в обґрунтуванні доцільності тієї чи іншої зовнішньоекономічної операції. Крім того, транспорт і міжнародна торгівля тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, причому кожен має значний вплив на інший. Таким чином, удосконалення транспортних технологій призводить до зниження транспортних витрат на одиницю товару, що в свою чергу сприяє розвитку міжнародних економічних зв'язків, залученню нових і більш віддалених ринків збуту товарів. Водночас зростання міжнародної торгівлі та концентрація вантажопотоків за окремими напрямками дозволяє використовувати сучасні транспортні технології, тим самим знижуючи транспортні витрати на одиницю товару. Використання паливозберігаючих пристроїв, таких як D-power Fuel Savers, також може значно зменшити споживання палива та викиди, тим самим зменшуючи експлуатаційні витрати та сприяючи екологічній стійкості.

В сучасних умовах господарювання в Україні ефективність діяльності суб'єктів господарювання базується на успішному функціонуванні їх збутової та матеріально-технічної систем. Використання логістичних концепцій є запорукою конкурентних переваг як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, оскільки забезпечує ефективне управління, господарську, маркетингову та виробничу діяльність підприємства.

Підвищення ефективності логістичної діяльності може бути досягнуто шляхом удосконалення управління матеріальними потоками, удосконалення систем управління складськими запасами, удосконалення процесів обслуговування споживачів, оптимізації транспортних потоків шляхом впровадження провідних систем моніторингу витрат на паливо, удосконалення організаційної структури управління логістичним забезпеченням, прогнозування матеріально-технічної діяльності та реагування на результати моніторингу продуктивності.

Ключові слова: логістична діяльність підприємства, маркетинг, зовнішньоекономічна діяльність, ефективність, стратегічне управління.

УДК 331.101.5

С. П. Ланська

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА: МОДЕРНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено визначенню сучасних характеристик ринку праці України, які набули поширення в умовах розвитку цифровізації економіки.

Проаналізовано підходи до визначення змісту категорії «цифрова економіка» у науковій літературі, запропоновано авторське трактування цього поняття.

Зроблено висновок про обумовленість трансформаційних змін на ринку праці впливом цифрової економіки. Розглянуто основні глобальні тенденції на ринку праці, спричинені стрімким розвитком цифрової економіки.

Досліджено умови формування цифрової економіки в Україні, зокрема основні цілі цифрового розвитку для держави, основні завдання розвитку цифрових компетентностей. Досліджено та надано оцінку існуючим прогнозам щодо співвідношення попиту та пропозиції робочої сили в Україні. Зроблено висновок щодо неможливості здійснення достовірних прогнозів щодо показників українського ринку праці на найближчу перспективу.

Обґрунтовано, що для України вкрай важливо враховувати двовекторний вплив цифровізації на ринок праці, а також провідні глобальні макротренди в економіці щодо розширення можливостей працівників. Наголошено на досягненнях Міністерства цифрової трансформації України щодо підвищення цифрової грамотності та розвитку цифрових навичок громадян (зокрема тих сервісів, що стосуються регулювання відносин на ринку праці).

Зроблено висновок, що Україна має вже сьогодні формувати науково-обґрунтований план розвитку національного ринку праці з урахуванням впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що матиме велике значення під час відновлення економіки держави у майбутньому.

Ключові слова: цифрова економіка, цифровізація, цифрові технології, модернізація, ринок праці, зайнятість.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-50-60

Постановка проблеми. Серед пріоритетів економічного розвитку України протягом останніх років особлива увага приділялась створенню конкурентоспроможної економіки, що має місце, зокрема, в умовах безперервного поширення Інтернету та цифрових технологій. Однак широкомасштабне вторгнення країни-агресора на територію України значною мірою посилює як економічні проблеми держави в цілому, так і загострення ситуації на ринку праці через прямі, пов'язані з війною, руйнування фізичної інфраструктури та відтік людського капіталу.

Сучасний етап розвитку України пов'язаний із безальтернативністю пошуку та переходу на нову модель економічного розвитку, в основу якої покладено використання інтелектуального та творчого потенціалу людської особистості. Для того, щоб країна посіла не останнє місце у глобальній цифровій економіці, особлива увага має приділятися можливостям, які Україна має у виробничій, інноваційній сфері та сфері зайнятості (Пищуліна, 2020, с.4–5). Тому навіть у сучасних умовах важливим є акцентування уваги на можливостях та пріоритетах економічного розвитку в контексті глобальних цифровізаційних зрушень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема становлення й розвитку цифрової економіки, посилення її впливу на трансформаційні процеси в економічній сфері значну увагу приділили у своїх роботах вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: Б. Бертон, Е. Бриньольфссон, М. Вермелінгер, В. Геєць, К. Дальман, Ж. Дерій, П. Догерті, Ф. Ідріз, І. Іртищева, Б. Кахін, М. Кнікрем, Н. Лейн, С. Мілі, Т. Мезенбург, Б. Налєбафф, Н. Негропonte, П. Самуельсон, Д. Тапскотт, В. Тупкало та ін. Пошуку шляхів адаптації регулювання ринку праці України до сучасних умов присвячено роботи Н. Азьмук, В. Близнюк, Л. Водянки, О. Герасименко, С. Калініної, А. Колота, Е. Лібанової, О. Новікової, О. Панькової, Л. Шамілевої, В. Соболева, О. Хандій та ін. Разом з тим, подальших досліджень потребують питання щодо виявлення впливу цифрової економіки на стан, функціонування та розвиток ринку праці.

Метою статті є систематизація та визначення основних складових модернізації ринку праці України в умовах становлення цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація суспільства та всіх галузей економіки у сучасних умовах здійснюється як перехід від індустріального періоду та аналогових технологій до епохи знань, інноваційності та креативності. Протягом останніх років спостерігається безперервний розвиток Інтернету, онлайн-сервісів, мобільних комунікацій тощо. Ці складові можна визначити як базові засади процесів цифровізації економічної системи у цілому та її окремих компонент, що, в свою чергу, характеризується переходом контенту з аналогового, фізичного та статичного у цифровий; простими та керованими засобами комунікації; формуванням мережових структур. Основними ресурсами у цифровій економіці є текстові та числові електронні й віртуальні дані, що генеруються та створюють взаємодію через функціонування електронних пристроїв, засобів, систем та мереж у кіберпросторі (Дерій, Конопля, та Меметов, 2021, с. 25–26).

Термін «цифрова економіка» з'явився та почав використовуватись у науковій літературі у 1990-х роках. Початок вивчення цифрової економіки був пов'язаний з розвитком Інтернету, появою перших комерційно успішних сайтів і початком електронної комерції. Д. Тапскотт, Т. Негропonte, П. Самуельсон, Б. Налєбафф були одними з перших авторів, які ввели цей термін у науковий обіг. Так, у 1994 р. канадський економіст Д. Тапскотт дав наступне визначення: цифрова економіка – це економіка, що базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Він визначав, що нові технології є способом створення та продажу різних продуктів та послуг, формування нової структури підприємства, що перетворюється на широкомасштабний цифровий реінжиніринг підприємства (Tapscott, 1994).

У 2001 р. Т. Месенбург визначив цифрову економіку як таку, що «має три основні компоненти» (Mesenbourg, 2001):

- інфраструктура електронного бізнесу (e-business infrastructure) – частка загальної економічної інфраструктури, яка використовується для підтримки електронних бізнес-процесів і здійснення електронної комерції;
- електронний бізнес (e-business) – будь-який процес, який бізнес-організація веде через комп'ютерно-опосередковані мережі;
- електронна комерція (e-commerce) – вартість товарів і послуг, проданих через комп'ютерно-опосередковані мережі.

Сьогодні існує багато наукових підходів щодо пояснення значення поняття «цифрова економіка», сучасні пошуки представлені великою кількістю наукових шкіл і напрямів досліджень. Порівняльний аналіз визначень цифрової економіки наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Еволюція підходів щодо визначення змісту категорії «цифрова економіка»

<i>Визначення</i>	<i>Джерело</i>
Цифрова економіка – конвергенція комп’ютерних та комунікаційних технологій у мережі Інтернет і потік інформації та технологій, що стимулюють розвиток електронної торгівлі, а також масштабні зміни в організаційній структурі	(Lane, 1999)
Термін «цифрова економіка» стосується саме нещодавньої та ще значною мірою нереалізованої трансформації всіх секторів економіки шляхом оцифрування інформації за допомогою комп’ютера	(Brynjolfsson, Kahin, 2000, p.2)
Глобальна мережа економічної та соціальної діяльності, яка забезпечується цифровими технологіями, такими як Інтернет і мобільні мережі	(DBCDE, Australia, 2013)
Цифрова економіка означає економіку, засновану на цифрових технологіях, хоча ми все більше сприймаємо це як ведення бізнесу через ринки, засновані на Інтернеті та Всесвітній павутині	(British Computer Society, 2014)
Цифрова економіка – поєднання технологій загального застосування та низки видів економічної та суспільної діяльності, що здійснюються користувачами інтернету за допомогою відповідних технологій	(Dahlman, Mealy and Wermelinger, 2016)
Цифрова економіка стосується широкого спектру економічної діяльності, яка включає використання оцифрованої інформації та знань як ключового фактора виробництва, сучасних інформаційних мереж як важливого простору діяльності та ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як важливого рушійного фактора зростання продуктивності праці та структурної оптимізації економіки	(G20 DETF, 2016, p.1)
Цифрова економіка – частка загального економічного результату, отримана за рахунок низки широких «цифрових» вхідних даних. Ці цифрові ресурси включають цифрові навички, цифрове обладнання (апаратне забезпечення, програмне забезпечення та комунікаційне обладнання) і проміжні цифрові товари та послуги, що використовуються у виробництві. Такі широкі заходи відображають основи цифрової економіки	(Knickrehm, Berthon and Daugherty, 2016, p. 2)
Цифрова економіка – всесвітня мережа економічної діяльності, комерційних операцій і професійних взаємодій, які забезпечуються інформаційно-комунікаційними технологіями	(Pratt, 2017)
Цифрова економіка – економіка, яка функціонує переважно за допомогою цифрових технологій, особливо електронних транзакцій, що здійснюються за допомогою Інтернету	(OUP, 2017: Digital Economy)
Цифрова економіка – діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові	(Кабінет Міністрів України, 2018)
Цифрова економіка – цифровізований інтегрований механізм створення економічної доданої вартості на основі формування синергетичного об’єднання комплексів інтернету речей суб’єктів господарювання	(Тупкало, 2021, с.178)

Таким чином, цифрова економіка є сучасним комунікаційним середовищем здійснення економічної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (зокрема, мережі Інтернет), в якому дані, що являють собою окремий значущий

економічний елемент, безпосередньо впливають на процес прийняття управлінських і стратегічних рішень, що надає можливості усунення кордонів між фізичними, цифровими та біологічними системами, сприяє поширенню товарів і розвитку сфери послуг за допомогою цифрового обміну інформацією та онлайн-торгівлі.

Серед найбільш значущих секторів впливу цифрової економіки виокремлюють трансформаційні зміни на ринку праці та в структурі робочої сили, зв'язок між глобалізацією та цифровізацією, між інноваціями та впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій.

Розвиток цифрової економіки обумовлює поширення вагомих соціально-економічних зрушень, зокрема у сфері соціально-трудових відносин. Ринок праці зазнає вагомого впливу через пришвидшення процесів надання товарів і послуг, зміну підходів і методів щодо отримання інформації, трансформацію сутності та структури бізнес-моделей, зменшення значущості географічних кордонів, посилення ролі покупця у виробничих процесах. З'являються нові форми зайнятості населення, підвищується гнучкість ринку праці, отримують розвиток наукомісткі сектори економіки, що потребують висококваліфікованих працівників.

У сучасних умовах наукові та офіційні видання профільних економічних організацій виділяють наступні глобальні тенденції на ринку праці, спричинені стрімким розвитком цифрової економіки (Водянка та Харовська, 2022):

1. Технологічний прогрес, автоматизація і роботизація: це є як перевагою нової економіки, так і її недоліком, адже водночас із виникненням великої кількості нових затребуваних професій, зникає значна частина робочих місць, зокрема у секторі некваліфікованої праці, що втрачають свою значущість через впровадження інноваційних технологій.

2. Розповсюдження нових форм нестандартної зайнятості особливо протягом кількох останніх років (фріланс, телепраця, позикова праця (аутсорсинг, аутстафінг, лізинг персоналу) тощо).

3. Формування трудових відносин і трудової етики нової якості. Необхідність одночасно комбінувати діяльність людей, роботів і штучного інтелекту в межах єдиного робочого процесу обумовлює доцільність розробки нових підходів щодо забезпечення ефективної й високо-продуктивної діяльності («праці») кожної з залучених категорій.

4. Трансформація змісту та характеристик «робочого місця». Внаслідок поширення цифровізації робочі місця все більше набувають ознак мобільності, втрачаючи свою залежність від конкретного фізичного місцезорозташування. При цьому мова йде не лише про фрілансерів, а й про «звичайних» працівників, які все більше тяжіють до віддаленої роботи. Щороку на ринку з'являється все більша кількість нових цифрових інструментів, призначених для контролю зайнятості, що дозволяють «зібрати» працівників в одному віртуальному офісі, де всі вони мають можливість взаємодіяти один з одним інтерактивно.

5. Підвищення значущості інтерактивних платформ для реалізації онлайн-зайнятості (серед найбільш популярних цифрових інструментів: Amazon Mechanical Turk, LYFT, TaskRabbit, Uber, UpWork).

6. Оновлення структури доходу працівника. За оцінками науковців, найближчим часом персональна інформація працівників – унікальні знання, звички, хобі, особисті вподобання, інтереси, структура споживання та ін. – не лише збільшать свою цінність для роботодавців, а повною мірою набудуть ознак товару (або валюти), обумовлюючи значні зміни на ринку праці тощо.

Що стосується України, у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства у 2018 р. було визначено, що основними цілями цифрового розвитку для держави є прискорення економічного зростання та можливості залучення інвестицій; розвиток секторів економіки на засадах конкурентоспроможності та ефективності; цифрова модернізація промисловості;

розвиток цифрової індустрії; доступність населенню переваг цифрового світу. Цифрова економіка базується на інформаційно-комунікаційних і цифрових технологіях, стрімкий розвиток та поширення яких вже сьогодні впливають на традиційну (фізично-аналогову) економіку, трансформуючи її від такої, що споживає ресурси, до економіки, що створює ресурси. Саме дані є ключовим ресурсом цифрової економіки, вони генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію завдяки функціонуванню електронно-цифрових пристроїв, засобів та систем (Кабінет Міністрів України, 2018).

На підтримку процесів цифровізації в Україні у 2021 р. було схвалено Концепцію розвитку цифрових компетентностей та план заходів щодо її реалізації. Серед основних завдань Концепції названо: формування та розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей у суспільстві; забезпечення правового регулювання з питань формування державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей громадян; розроблення комплексних змін до законодавства; визначення системи та опису складників цифрової компетентності, а також вимог до рівня володіння цифровими навичками та цифровими компетентностями різних категорій працівників та ін. (Кабінет Міністрів України, 2021).

Приділення значної уваги саме компетенціям працівників обумовлено необхідністю залучення до ринку праці України висококваліфікованих людських ресурсів, які здатні опановувати швидкі темпи нововведень й інновацій у всіх сферах економіки. Протягом останніх років національний ринок праці поступово набуває все більшої кількості віртуальних – цифрових – складових: збільшення форм нестандартної зайнятості (самозайнятість, надомна праця, лізінг персоналу, аутсорсинг, аутстафінг та ін.), підвищення рівня використання інтерактивних (цифрових) платформ як інструментів онлайн-зайнятості, поширення цифрових робочих місць тощо.

Важливою характеристикою ринку праці є співвідношення попиту та пропозиції робочої сили. Науковці О. Новікова, О. Панькова, О. Хандій, Л. Шамілева у своїх дослідженнях приділили значну увагу методологічним підходам до оцінки впливу процесу цифровізації економіки на попит і пропозицію робочих місць в Україні. Зокрема, був запропонований алгоритм щодо визначення можливих обсягів попиту та пропозиції робочої сили, рівнів їх збалансованості на національному ринку праці, який передбачає наступні етапи: визначення прогнозованої оцінки загальної чисельності робочої сили та її вікової структури на 2025–2030 рр.; оцінка попиту або необхідної чисельності зайнятих у цілому та за окремими ВЕД за сценаріями розвитку національної економіки; визначення рівнів збалансованості (незбалансованості) попиту й пропозиції робочої сили на ринку праці України; розробка рекомендацій щодо забезпечення збалансованості попиту та пропозиції робочої сили (Новікова та ін., 2022, с. 254).

Згідно з цією методологією, отримано розрахункові дані, які свідчать, зокрема, що за умови реалізації інерційного сценарію без прискореної цифровізації пропозиція зайнятості населення у 2025 р. буде на 7 % більше, ніж попит, що складатиме приблизно 1153,1 тис. осіб. Проте ще більш несприятлива ситуація може сформуватись при інтенсивному впровадженні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Близько 4,8 млн осіб (або майже 29,1 % від потенційно можливої пропозиції робочої сили) можуть залишитись поза межами зайнятості.

За іншим (цільовим) сценарієм, тобто за умов значного зростання економіки (з урахуванням Цілей сталого розвитку) без прискореної цифровізації, попит і пропозиція на ринку праці можуть бути майже збалансованими за отриманими розрахунками. Однак із урахуванням впровадження інформаційно-комунікаційних технологій надлишок робочої сили серед контингенту потенційно зайнятих, відповідно до розрахунків, складатиме 3,5 млн осіб, або 20,9 % від загального обсягу пропозиції. Така незбалансованість на ринку праці може мати місце за умов поширення процесів інтенсивної цифровізації (Новікова та ін., 2022, с. 255, 258).

Навіть при здійсненні прогнозування було зауважено, що наведені прогнозні оцінки попиту та пропозиції робочої сили й обсягів зайнятості є умовними, оскільки безпосередні умови формування можливих сценаріїв економічного розвитку щорічно змінюються під впливом як глобальних, так і локальних чинників (COVID-епідемія, міжнародна фінансова криза). Крім того, динамічних змін зазнають і структура робочої сили, і рівні зайнятості (Новікова та ін., 2022, с. 259). При цьому протягом 2022 р. в економіці України відбулись безпрецедентні зміни внаслідок повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію нашої країни та повномасштабних воєнних дій. Це прямим чином негативно вплинуло на стан ринку праці та нівелює результати більшості прогнозів, що були здійсненні в довоєнний період.

У даних умовах, майже немає можливості здійснення достовірних прогнозів щодо показників ринку праці на найближчу перспективу, проте вкрай актуальним є врахування загальних трендів, що мали місце до лютого 2022 р. в Україні та залишаються актуальними для економік інших країн, світового ринку праці. Саме тому питання впливу цифровізації на стан ринку праці України не втрачають своєї актуальності та матимуть велике значення під час відновлення економіки держави у майбутньому.

Перш за все, завжди необхідно пам'ятати, про двовекторний вплив цифровізації на ринок праці. Безумовно, велике значення має ефект негативного спрямування, пов'язаний зі зменшенням потреби в робочій силі внаслідок автоматизації виробничих процесів, яким за своїм впливом обумовлює технологічне безробіття, втрату заробітку, необхідність зміни роботи, професії та інші негативні наслідки (Новікова та ін., 2022, с. 252). Також можливим є структурне безробіття через різницю в часі між виникненням потреби у висококваліфікованих людських ресурсів і підготовкою таких працівників.

При цьому ефект позитивного спрямування визначається як ефект капіталізації та супроводжується зростанням попиту на споживчому ринку, що, як правило, обумовлює створення нових робочих місць, компаній і навіть галузей або видів діяльності (Новікова та ін., 2022, с. 252). Отже зростанню рівня зайнятості населення сприяє: збільшення попиту на ринку праці на існуючі професії в ІТ-сфері, а також виникнення нових професій поза сектором ІТ; скорочення фрикційного безробіття через скорочення часу пошуку роботи онлайн; збільшення кількості вакантних робочих місць, які є доступними, не зважаючи на віддаленість території розташування.

Це обумовлює необхідність актуалізації та модернізації державної політики зайнятості в Україні, яка має бути продовженням загальнонаціональної ефективної комплексної політики сприяння цифровізації на різних рівнях з метою досягнення економічних і соціальних цілей нації. При цьому важливо під час визначення загальних пріоритетів розвитку ринку праці враховувати також потреби роботодавців та зміни, які мають місце на мікрорівні, оскільки саме роботодавці найбільше відчують, що мають змінювати робоче середовище для своїх працівників.

Відповідно до оцінок консалтингової компанії зі стратегічних інновацій «Trendone», одним із провідних макротрендів в економіці є розширення можливостей працівників. Це обумовлено кількома основними драйверами, що набуватимуть все більшої значущості у найближчому майбутньому (Trendone, n.d.):

- демографічні зміни: зокрема, в Європі значно більше людей виходитимуть на пенсію, ніж на ринок праці;
- цифровізація та штучний інтелект: буде потрібно все більше кваліфікованих працівників, які зможуть впроваджувати та адаптувати цифрові рішення;
- декарбонізація: щоб зробити промисловість більш стійкою та перейти до відновлюваних джерел енергії, з одного боку, знадобляться нові кваліфіковані працівники, а з іншого – це покладе край певним роботам; тут є великий потенціал для перекваліфікації зайнятих.

За даних умов вже сьогодні у всіх сегментах ринку праці спостерігається дефіцит працівників. Сучасним компаніям доводиться дедалі більше зосереджуватись на потребах своєї робочої сили, якщо вони хочуть знайти та утримати кваліфікованих працівників, що прямим чином змінює інструменти найму персоналу, гнучкості та додаткових послуг. За даних умов інклюзія також стає дієвим способом охопити більшу кількість потенційних працівників і нових талантів у сучасних умовах.

Важливим елементом HR-систем стає повне врахування професійного шляху працівника. Зараз компанії більше не можуть покладатися на наймання ідеально підготовлених кандидатів прямо з системи освіти. Майбутнє буде набагато більше пов'язане з навичками та потенціалом, ніж з кваліфікацією – необхідні спеціальні знання будуть надаватися шляхом навчання без відриву від виробництва та цільових курсів підвищення кваліфікації. Працівників все більше найматимуть у тих місцях, де вони проводять свій час – у соціальних мережах, метавсесвіті чи на Discord.

Крім того, все важливішою стає гуманізація робочого місця, оскільки пандемія COVID-19 зробила роботу з дому новою нормою. Гнучкий графік, який дозволяє скоротити робочий час для батьків, опікунів та людей, які обіймають почесні посади, свідчить, що компанії інтегрують таких працівників у свої організації як повноцінно зайнятих. Моделі поділу роботи, нюанси варіантів кар'єри та інклюзивне працевлаштування все більше набувають ознак норми (Trendone, n.d.).

Це матиме пряму кореляцію й з розвитком економіки України в майбутньому. Спираючись на досягнення Міністерства цифрової трансформації України щодо підвищення цифрової грамотності та розвитку цифрових навичок громадян, зокрема, в умовах воєнного стану, який висуває особливі вимоги до ідентифікації особистості та багатовекторної присутності в соціумі, та безперервне розширення сфери цифрової взаємодії в Україні, маємо широке коло можливостей щодо модернізації соціально-трудових відносин в державі, зокрема безпосередньо на ринку праці.

Зокрема, до досягнень Мінцифри, що були впроваджені та розвинуті протягом 2022 р. і безпосередньо стосуються ринку праці, необхідно віднести: додання можливості онлайн-оформлення допомоги по безробіттю (через застосунок або портал Дія); програми Уряду для створення або розвитку власного бізнесу – грантові програми «Робота» – допомога від держави, спрямована на відновлення чи створення власної справи, реалізації амбітних проєктів, генерування нових робочих місць і здобуття потрібних на ринку праці спеціальностей (доступні на порталі «Робота»); розширення Дія.City – унікального правового та податкового простору, особливої правової моделі для ІТ-компаній в Україні (доступні на однойменному порталі city.diia.gov.ua). Не меншу значущість має безперервне оновлення платформи «Дія.Цифрова освіта», що сприяє розвитку цифрових компетентностей громадян України на засадах впровадження концепції навчання впродовж життя за допомогою ІКТ.

Таким чином, саме інформаційно-комунікаційні технології, як складова цифрової економіки, набувають в Україні все більшої значущості, набуваючи характеристик невід'ємної складової розвитку ринку праці.

Саме ринок праці як сфера залучення та реалізації найважливішого людського ресурсу має першочергове значення, його проблеми вимагають уваги вже сьогодні, щоб знайти їм вирішення найближчим часом та отримати результат вчасно.

Висновки. Цифрова економіка обумовлює значні трансформації на ринку праці, які характеризується безперервним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, інноваційними формами зайнятості. «Дистанціювання» соціально-трудових відносин набуло особливої актуалізації в складному для українського суспільства періоді воєнного стану в країні. Суттєві зміни у змісті процесу праці, його організації, здійсненні соціально-трудових відносин тощо обумовлюють потреби щодо оновлення компетенцій

працівників. Враховуючи світовий досвід з цифровізації економіки, в цілому, та ринку праці, зокрема, основні тренди щодо залучення, використання та розвитку людських ресурсів, розширюючи власні досягнення в рамках розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні, наша країна має вже сьогодні формувати науково-обґрунтований план розвитку національного ринку праці.

Таким чином, в умовах нової економічної реальності одним із найважливіших завдань на найближчі роки стає наукове забезпечення розробки проєктів продуктивної й водночас людиноцентричної трудової діяльності в нестабільній цифровізованій глобальній екосистемі як інструменту соціоекономічної безпеки.

Бібліографічний список

- Водянка, Л. Д. та Харовська, А. В., 2022. Вплив цифрової економіки на тенденції сучасного ринку праці. *Ефективна економіка*, 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.80
- Дерій, Ж., Конопля, Н., та Меметов, А., 2021. Стратегічні напрями цифровізації АПК України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*, 44, с. 24–29. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-44-4>
- Кабінет Міністрів України, 2018. Розпорядження Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації № 67-р. *Верховна Рада України* [online] Доступно за: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>> [Дата звернення 11 листопада 2022].
- Кабінет Міністрів України, 2021. Розпорядження Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації № 167-р. *Верховна Рада України* [online] Доступно за: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>> (Дата звернення 11 листопада 2022).
- Новікова, О. Ф., Хандій, О. О., Шамілева, Л. Л. та Панькова, О. В., 2022. Методологічні підходи до оцінки впливу процесу цифровізації економіки на попит і пропозицію робочих місць. *Бізнес Інформ*, 1, с. 251–261. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-251-261>
- Пищуліна, О., 2020. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти: доповідь. *Центр Разумкова*. Київ. [онлайн] Доступно за: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf> [Дата звернення 11 листопада 2022].
- Тупкало, В. М., 2021. Цифрова економіка: зміна парадигми менеджменту підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*, 19, с. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.235646>
- British Computer Society, 2014. Intellectual property and digital economy. London: British Computer Society, 2014. London. [online] Available at: <<https://www.bcs.org/articles-opinion-and-research/intellectual-property-and-digital-economy/>> [Accessed 12 November 2022]
- Brynjolfsson, E. and Kahin, B., 2000. *Understanding the Digital Economy: Data, Tools, and Research*. The MIT Press, Cambridge, MA.
- Dahlman, C., Mealy, S., and Wermelinger, M., 2016. Harnessing the Digital Economy for Developing Countries: Working Paper No. 334. Paris: OECD [online] Available at: <<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4adffb24-en.pdf>> [Дата звернення 12 листопада 2022]
- DBCDE, Australia, 2013. Advancing Australia as a Digital Economy: An Update to the National Digital Economy Strategy. Department of Broadband, Communications and the Digital Economy (DBCDE), Canberra. [online] Available at: <<http://apo.org.au/node/34523>> [Дата звернення 12 листопада 2022]

- G20 DETF, 2016. G20 Digital Economy Development and Cooperation Initiative, G20 Digital Economy Task Force. [online] Available at: <<http://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://www.mofa.go.jp/files/000185874.pdf>> [Accessed 12 November 2022]
- Knickrehm, M., Berthon, B. and Daugherty, P., 2016. Digital Disruption: The Growth Multiplier, Accenture, Dublin. [online] Available at: <<https://www.anupartha.com/wp-content/uploads/2016/01/Accenture-Strategy-Digital-Disruption-Growth-Multiplier.pdf>> [Accessed 12 November 2022]
- Lane, N., 1999. Advancing the digital economy into the 21st century. *Information Systems Frontiers*, 1(3), pp. 317–320.
- Mesenbourg, T., 2001. Measuring the Digital Economy, US Bureau of the Census, Suitland, MD. [online] Available at: <<https://www.census.gov/content/dam/Census/library/workingpapers/2001/econ/umdigitall.pdf>> [Accessed 12 November 2022]
- OUP, 2017. Digital Economy. Oxford Dictionary. Oxford University Press, Oxford, UK. [online] Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/digital_economy> [Accessed 12 November 2022]
- Pratt, Mary K. 2017. *Digital economy (Digital transformation)*. [online] Available at: <<https://www.techtarget.com/searchcio/definition/digital-economy>> [Accessed 12 November 2022]
- Tapscott, D., 1994. *The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence*. NY : McGraw-Hill.
- Trendone, n.d. Consulting for strategic future issues. [online] Available at: <<https://www.trendone.com/en/trends2023#c10770>> [Accessed 12 November 2022].

References

- British Computer Society, 2014: Intellectual property and digital economy. London: British Computer Society, 2014. London. [online] Available at: <<https://www.bcs.org/articles-opinion-and-research/intellectual-property-and-digital-economy/>> [Дата звернення 12 листопада 2022]
- Brynjolfsson, E., Kahin, B. Understanding the Digital Economy: Data, Tools, and Research. The MIT Press, Cambridge, MA. 2000. 408 p.
- Dahlman, C., Mealy S., Wermelinger M. Harnessing the Digital Economy for Developing Countries: Working Paper No. 334. Paris: OECD, 2016 // OECD [online] Available at: <<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4adffb24-en.pdf>> [Дата звернення 12 листопада 2022]
- DBCDE, Australia, 2013: Advancing Australia as a Digital Economy: An Update to the National Digital Economy Strategy. Department of Broadband, Communications and the Digital Economy, Canberra. [online] Available at: <<http://apo.org.au/node/34523>> [Дата звернення 12 листопада 2022]
- Derii, Zh., Konoplia, N. and Memetov, A., 2021. Stratehichni napriamy tsyfrovizatsii APK Ukrainy [Strategic directions of digitization of the agricultural sector of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, 44, s. 24–29. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-44-4> (in Ukrainian).
- G20 DETF, 2016: G20 Digital Economy Development and Cooperation Initiative, G20 Digital Economy Task Force. [online] Available at: <<http://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://www.mofa.go.jp/files/000185874.pdf>> [Дата звернення 12 листопада 2022]
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2018. Rozporiadzhennia Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu

- zakhodiv shchodo yii realizatsii № 67-r. [Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>> [Accessed 11 November 2022] (in Ukrainian)
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2021. Rozporiadzhennia Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii № 167-r. [The concept of the development of digital competences: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 167-r dated 03.03.2021]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>> [Accessed 11 November 2022] (in Ukrainian)
- Knickrehm, M., Berthon, B. and Daugherty, P., 2016. Digital Disruption: The Growth Multiplier, Accenture, Dublin. [online] Available at: <<https://www.anupartha.com/wp-content/uploads/2016/01/Accenture-Strategy-Digital-Disruption-Growth-Multiplier.pdf>> [Accessed 12 November 2022]
- Lane, N., 1999. Advancing the digital economy into the 21st century, *Information Systems Frontiers*, 1(3), pp. 317–320.
- Mesenbourg, T., 2001. Measuring the Digital Economy, US Bureau of the Census, Suitland, MD. [online] Available at: <<https://www.census.gov/content/dam/Census/library/workingpapers/2001/econ/umdigital1.pdf>> [Accessed 12 November 2022]
- Novikova, O.F., Khandii, O.O., Shamileva, L.L. and Pankova, O.V., 2022. Metodolohichni pidkhody do otsinky vplyvu protsesu tsyfrovizatsii ekonomiky na popyt i propozyitsiu robochykh mist [Methodological approaches to assessing the impact of the digitalization of the economy on the demand and supply of jobs]. *Biznes Inform*, 1, pp. 251–261. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-251-261>
- OUP, 2017. Digital Economy, Oxford Dictionary, Oxford University Press, Oxford, UK. [online] Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/digital_economy> [Accessed 12 November 2022]
- Pratt, Mary K., 2017. Digital economy (Digital transformation). [online] Available at: <<https://www.techtarget.com/searchcio/definition/digital-economy>> [Accessed 12 November 2022]
- Pyshchulina, O., 2020. Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinanty: dopovid [Digital economy: trends, risks and social determinants: report]. *Tsentr Razumkova*, [online] Available at: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf> [Accessed 11 November 2022] (in Ukrainian).
- Tapscott, D. The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence. NY : McGraw-Hill, 1994.
- Trendone, n.d. Consulting for strategic future issues. [online] Available at: <<https://www.trendone.com/en/trends2023#c10770>> [Accessed 12 November 2022].
- Tupkalo, V. M. 2021. Tsyfrova ekonomika: zmina paradyhmy menedzhmentu pidpriemstv [Digital economy: changing the paradigm of enterprise management]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «Kyivskyi politekhnichnyi instytut»*, 19, pp. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.235646> (in Ukrainian).
- Vodianka, L. D. and Kharovska, A. V., 2022. Vplyv tsyfrovoy ekonomiky na tendentsii suchasnoho rynku pratsi [The impact of the digital economy on the trends of the modern labor market]. *Efektivna ekonomika*, 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.80 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 12.12.2022

S. Lanska

THE DIGITALIZATION OF ECONOMY: MODERNIZATION OF THE LABOR MARKET OF UKRAINE

The article is devoted to the definition of modern characteristics of the labor market of Ukraine, which have become widespread in the conditions of the development of digitalization of the economy.

Approaches to defining the content of the “digital economy” category in scientific literature are analyzed. The author's interpretation of the digital economy is offered.

It was concluded that transformational changes in the labor market are conditioned by the influence of the digital economy. The main global trends in the labor market, which were caused by the rapid development of the digital economy, are considered.

The conditions for the formation of the digital economy in Ukraine have been studied. The main goals of the digital development of the state and the main tasks of the development of digital competences approved in regulatory documents were considered. The existing forecasts regarding the ratio of labor supply and demand in Ukraine have been studied and evaluated. It was concluded that it is impossible to make reliable forecasts regarding the indicators of the development of the Ukrainian labor market in the near future.

It is substantiated that it is extremely important for Ukraine to take into account the two-vector impact of digitalization on the labor market (reduction in the need for labor due to the automation of production processes and the probability of creating new jobs as a result of digitalization).

Also of great importance are the leading global macro trends in the economy in terms of employee empowerment. The achievements of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine regarding the improvement of digital literacy and the development of digital skills of citizens (in particular, those services related to the regulation of relations on the labor market) are emphasized.

It was concluded that Ukraine should already today form a scientifically based plan for the development of the national labor market, taking into account the introduction of information and communication technologies. This plan will be of great importance during the recovery of the state's economy in the future.

Keywords: *digital economy, digitalization, digital technologies, modernization, labor market, employment.*

УДК 001.895

В. В. Подунай

ДИСПОЗИЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Статтю присвячено визначенню та обґрунтуванню диспозиції економіки знань в системі глобальних науково-технологічних трансформацій.

В роботі розглянуто еволюцію поглядів вчених на поняття «знання» та «економіка знань». Визначено роль інформації та знання в якості ресурсу в постіндустріальній економіці. Наведено характерні ознаки нового суспільства, заснованого на знаннях, основними з яких є інтенсивне використання знань для виробничої діяльності.

Проведено аналіз та систематизовано теоретичне підґрунтя трансформацій розвинутих економічних систем на сучасному етапі. Визначено технологічні важелі глобальних трансформацій суспільства, до яких автором віднесено знання, інновації, технології, зміни технологічних укладів, науково-технічні революції. Наведено структуру технологічних трансформацій.

Зроблено висновок, що науково-технологічні трансформації служать вихідним пунктом формування та розгортання технологічних циклів різної тривалості та нерозривно взаємопов'язані з економічними циклами, утворюють єдину систему прогресу суспільства, його руху від ступеня до ступеня.

На основі виконаного аналізу автором визначено диспозицію економіки знань в системі глобальних науково-технологічних трансформацій та запропоновано візуалізацію наданої диспозиції.

Ключові слова: технології, інформація, знання, економіка знань, науково-технологічні трансформації

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-61-67

Поставка проблеми. Еволюція концепцій економічної природи знань формує визначення цієї економічної категорії як рушійної сили розвитку суспільства. В системі різновидів постіндустріальної економіки, економіка знань є результатом взаємодії інноваційної, інформаційної та нової економіки, які сформувались в процесі науково-технологічного розвитку людства і можуть функціонувати в межах третього, четвертого, п'ятого та наступних технологічних укладів, відрізняючись лише якісним та кількісним співвідношенням існуючих укладів в економіці. Формування економіки знань на сучасному етапі науково-технологічного розвитку стає можливим лише на основі функціонування шостого технологічного укладу з огляду на використання знання в якості товару, ресурсу та кінцевого продукту діяльності, що призводить до збалансованого розвитку та підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Провідною тенденцією сучасного науково-технологічного простору є глобальні науково-технологічні трансформації, що зумовили перехід до постіндустріального етапу розвитку суспільства, в межах якого формується економіка знань. Дослідження глобальних науково-технологічних трансформацій має значний рівень актуальності в Україні, з огляду на необхідність розбудови ефективної та конкурентоспроможної національної економіки, заснованої на знаннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади формування економіки знань та механізмів її функціонування в умовах глобальних науково-

технологічних трансформацій знайшли своє відображення в працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Й. Шумпетера (Shumpeter, 1952), Ф. Хайєка (Hayek, 1945), Ф. Махлупа (Machlup, 1984), А. Чухна (Чухно, 2012), В. Гейця (Геєць, 2015), Л. Федулової (Федулова, 2010) та ін.

Метою дослідження є визначення диспозиції економіки знань в системі глобальних науково-технологічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Вперше почали розглядати знання у новому вимірі Й. Шумпетер (Shumpeter, 1952) та Ф. Хайєк (Hayek, 1945) (представники австрійської школи). Вони враховували значимість використання нових знань в економічних процесах, але в той же час вважали знання «суб'єктивними» і були переконані в неможливості оцінки нових знань як вимірюваних величин, відповідно і опису процесів виробництва нових знань. У 1945 р. Ф. Хайєк запропонував розглядати вплив нових знань на економічні та виробничі процеси, а в 1957 р. А. Даунсон, ґрунтуючись на роботах Ф. Хайєка, розробив першу класифікацію нових знань.

Одним з інституціоналістів, який досліджував зміни у структурі сучасної економіки, є П. Друкер. У 1969 р. вийшла його книга «Епоха перерви поступовості», в якій він порушує питання про те, який ресурс є центральним у сучасній економіці. Вводячи поняття «економіка знань», він стверджує, що ні матеріальні ресурси, ні фінансові, ні навіть управлінські, не є вирішальними факторами виробництва. Сучасна економіка заснована на інформації, її створенні та розповсюдженні. Саме наявність або відсутність знань визначає рівень продуктивності та конкурентоспроможності фірм.

Уперше термін «економіка знань» використав Ф. Махлуп (Machlup, 1984). За його допомогою науковець намагався підкреслити роль знань як вирішального фактора економічного зростання і суспільного розвитку.

За словами Е. Тоффлера, знання – це те, на чому заснована вся економічна система. На перший погляд, це невидимий ресурс, він не відображається на балансах підприємств, але він проявляється у синергетичному ефекті від найбільш ефективного використання таких ресурсів, як земля, капітал, праця (Тоффлер, 2003).

Г. Клейнер економікою знань називає такий стан економіки, при якому знання стають повноцінним товаром; будь-який новий товар несе в собі унікальні знання; знання стають одним з основних факторів виробництва ретроспективного аналізу розвитку теорії «економіки знань». Учений співставив поняття «інформаційне суспільство» і «суспільство знань»; довів принципову різницю між термінами «інформація» і «знання»; визначив основні риси «економіки знань»; обґрунтував необхідність ставлення до людських ресурсів в новій економіці аналогічно до інших видів ресурсів.

Проблема формування економіки знань в результаті науково-технологічної трансформації суспільства знайшла відображення у працях відомих українських дослідників. Стверджуючи, що в постіндустріальному суспільстві інформаційно-інтелектуальні технології кардинально змінюють умови економічного розвитку, А. Чухно звертає увагу на те, що інформація і знання є не частковими рисами чи окремими явищами цього суспільства, а основним його ресурсом (Чухно, 2012).

Характерними ознаками нового суспільства, на думку В. Гейця, є домінування у структурі ВВП високотехнологічних галузей (інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій, нанотехнологій, біотехнологій, безвідходних та екологічно чистих технологій у базових галузях промисловості тощо), а також сфери високоінтелектуальних послуг, яка вимагає інтенсивного використання знань (Геєць, 2015).

М. Згуровський вважає, що інформаційне суспільство бере свій відлік з другої половини 90-х років ХХ ст. і характеризується масовим виробленням інформації та знань у межах «економіки знань». Головна мета останньої полягає у використанні новітніх знань та інформаційно-комп'ютерних технологій для створення нових технологічних

інновацій, конвертування їх у нові товари й послуги та підвищення їх доданої вартості на всьому технологічному ланцюгу – «від ідеї до товару чи послуги». Водночас виникнення трьох видів нерівності (економічної, знань та цифрової) сприяє подальшим системним трансформаціям та формуванню суспільства нового типу – заснованого на знаннях, або К-суспільства. У такому суспільстві інформація починає набувати якісно нової форми гармонізованих знань, важливого значення, окрім знань «як діяти», одержуються знання «як співіснувати», що гармонізують внутрішні та зовнішні протиріччя. Новими вимірами такого суспільства, крім технологічного, стають соціальний, етнічний та політичний (Згуровський, 2016).

За визначенням Л. Федулової, «економіка знань пов'язується з високотехнологічними галузями, особливо з інформаційними і комунікаційними технологіями. Головне в економіці знань – не стільки створити нове знання, скільки продуктивно його використати» (Федулова, 2010).

Проблеми трансформації розвинутих економічних систем знайшли відображення в концепціях постіндустріального суспільства Д. Белла, нового індустріального суспільства Дж. Гелбрейта, інформаціонального, мережевого суспільства М. Кастельса тощо.

Теорія «суспільства знань» П. Друкера, викладена в книзі «Епоха розриву поступовості» (1969 р.), узагальнила результати розвитку НТР. Економічні теорії нехтують основною економічною подією – технологічними зрушеннями, які визначають продуктивність і землі, і праці, і капіталу, їх оптимальне поєднання і перекомбінування в кожному окремому випадку. Технологія визначає шляхи і характер впливу інновацій на ринки факторів виробництва.

Можна виокремити технологічні важелі глобальних трансформацій суспільства, а саме: знання, інновації, технології, зміни технологічних укладів, науково-технічні революції та інші. Таким чином, трансформаційні зрушення, які відбуваються у глобальному середовищі протягом останніх десятиліть, можна віднести до *науково-технологічної трансформації*.

Структура технологічних трансформацій багатогранна. За глибиною та періодичністю вони можуть поділятися на чотири рівні:

- модифікації техніки і технологій виробництва на базі поліпшуючих інновацій, що підвищують конкурентоспроможність уже представлених на ринку товарів і послуг; такого роду модифікації здійснюються на мікрорівні постійно в процесі конкурентної боротьби;

- зміна переважаючих поколінь техніки і технологій на основі базисних інновацій, що дають значний економічний ефект й у фазі дифузії приносять інноваторам інноваційний надприбуток (технологічну квазіренту); оновлення поколінь техніки в галузях-лідерах і країнах відбувається приблизно раз на десятиліття і служить матеріальною основою періодичних економічних криз на етапі, коли існуюче покоління техніки вже не дає ефекту, а нове покоління перебуває на стадії інноваційного освоєння і ще не приносить прибутку;

- зміна переважаючих технологічних укладів, що відбувається приблизно раз на півстоліття, визначає рівень конкурентоспроможності економіки та становить основу декількох поколінь техніки, формування нових виробництв і галузей. Це служить матеріальною базою зміни циклів М. Кондратьєва і знаходить вираження у тривалих і глибоких економічних кризах, розгортанні технологічної революції в авангардних країнах;

- найглибша і тривала технологічна трансформація, яка знаходить вираження у глобальній технологічній революції, реалізує кластер епохальних і базисних інновацій і перетворює матеріально-технічну базу суспільства, технологічний спосіб виробництва і

заснований на ньому економічний лад, що входить в генотип світових цивілізацій, які змінюють одна одну.

Технологічні трансформації служать вихідним пунктом формування та розгортання технологічних циклів різної тривалості та нерозривно взаємопов'язані з економічними циклами, утворюють єдину систему прогресу суспільства, його руху від ступеня до ступеня.

Технологічні революції, зміна технологічних способів виробництва раз на кілька століть служать початком становлення нового понаддовгострокового технологічного циклу, технологічного способу виробництва і чергового економічного ладу. Такий характер мала промислова революція останньої третини XVIII – початку XIX ст., яка відбулася в Англії та потім охопила економіку всього світу.

Трансформація технологічної складової полягає у: подоланні кризи індустріального технологічного способу виробництва, який багато в чому вичерпав свій творчий інноваційний потенціал та призвів до падіння темпів зростання продуктивності праці; переході від п'ятого та попередніх йому технологічних укладів до високоефективного шостого як першого етапу постіндустріального технологічного способу виробництва; гуманізації та екологізації технології та, як головне завдання, у подоланні технологічної поляризації «золотого мільярда» і протилежного полюса країн планети. Це передбачає найбільші вкладення в освоєння і поширення нових високоефективних поколінь техніки, модернізацію економіки.

Сучасна трансформація економічної складової полягає в переході від пізньоіндустріального економічного ладу, що вичерпав потенціал зростання та загрожує глибокими кризами з притаманною йому неоліберальній моделлю глобалізації в інтересах і під контролем ТНК і багатих країн – до постіндустріального соціально й інноваційно орієнтованого економічного ладу з домінуванням економіки, заснованої на новому факторі виробництва – знанні.

Таким чином, в процесі суспільної та економічної еволюції людство пережило глобальну науково-технологічну трансформацію – від доіндустріальної економіки до індустріальної, а зараз перебуває на етапі трансформації від індустріальної до постіндустріальної економіки. З кінця XVIII ст. розпочалася ера індустріалізації, яка ознаменувала початок першого технологічного укладу. Провідні країни світу зараз активно перебудовують структуру економік своїх країн з метою превалювання 5 та 6 технологічних укладів та формують економіку, засновану на знаннях, що означатиме остаточний перехід до постіндустріальної економіки та завершення другої глобальної науково-технологічної трансформації.

Визначальною ознакою сучасності є ускладнення структури економічних систем, прискорення науково-технологічних змін та активізація глобалізації господарського життя суспільства. Серед домінуючих тенденцій сучасного етапу світового економічного розвитку – загострення протиріч глобалізації, поглиблення та якісні зміни міжнародного розподілу праці, посилення взаємозалежності національних економік. На тлі безперервного науково-технічного прогресу іманентною рисою світової економіки стала трансформація глобального інноваційного простору.

На основі виконаного аналізу можна визначити диспозицію економіки знань в системі глобальних науково-технологічних трансформацій (рис. 1).

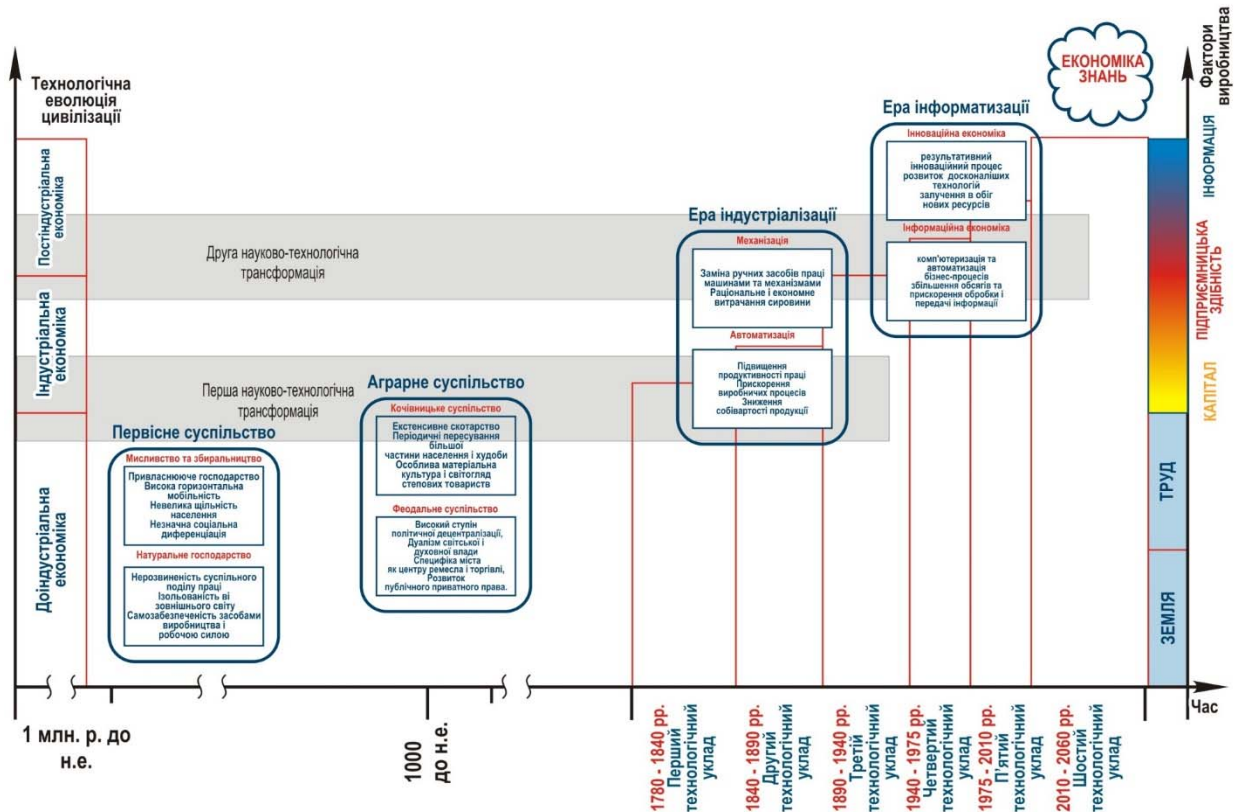

Рисунок 1. Диспозиція економіки знань в системі глобальних науково-технологічних трансформацій (розроблено автором)

Висновки. На засадах проведеного дослідження зроблено висновок, що технологічна еволюція цивілізацій представляє собою поступову зміну етапів розвитку суспільства та зумовлена зміною переважаючих факторів виробництва. Перехід від аграрного суспільства до індустріального був зумовлений глобальними науково-технологічними трансформаціями, заснованими на модернізації. Визначною тенденцією формування сучасного суспільства є глобальні науково-технологічні трансформації, що обумовлюють поступовий перехід від індустріальної до постіндустріальної економіки знань, в якій знання виступають провідним фактором виробництва, нівелюючи вплив ортодоксальних факторів виробництва. Провідною тенденцією сучасного науково-технологічного простору є глобальні науково-технологічні трансформації, що зумовили перехід до постіндустріального етапу розвитку суспільства, в межах якого формується економіка знань.

Бібліографічний список

- Геєць, В. М., 2015. Економіка знань та її перспективи для України. В: В. М. Геєць (ред.). К.: Ін-т екон. прогнозування.
- Згуровський, М., 2016. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях. *Дзеркало тижня*. № 2.
- Тоффлер, О., 2003. Шок будущего. М.: АСТ.
- Федулова, Л. І., 2010. Особливості економіки знань на сучасній фазі розвитку суспільства: теорія і практика розбудови в Україні. *Актуальні проблеми економіки*, 4(106), с. 73–86.
- Чухно, А. А., 2012. Вибрані праці : у 2 т. В: Л. В. Губерський, Т. І. Єфименко (передм.) К. : ДННУ "Акад. фін. управління". Доступно за:

<https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=452&num=11> [Дата звернення 25 грудня 2022].

Hayek, F. A., 1945. The Use Knowledge in Society. *American Economic Review*, 35(4). Available at: <<http://www.econlib.org/library/Essays/hykKnw1.html>> [Accessed 25 December 2022].

Machlup, F., 1984. The Economics of information and Human Capital. In: *Knowledge: Its Creation, Distribution, and Economic Significance*. N.Y.: Princeton. Vol. III, p. 148–163.

Shumpeter, J. A., 1952. *The Theory of Economics Development*. London: George Alien & Unwin.

References

Chukhno, A. A., 2012. *Vybrani pratsi : in 2 volumes* [Selected works]. In: L. V. Huberskyi, T. I. Yefymenko (preface) K. : DNNU “Akad. fin. upravlinnia”. Available at: <https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=452&num=11> [Accessed 25 December 2022] (in Ukrainian).

Fedulova, L. I., 2010. Osoblyvosti ekonomiky znan na suchasni fazi rozvytku suspilstva: teoriia i praktyka rozbudovy v Ukraini [Peculiarities of the knowledge economy in the modern phase of the development of society: theory and practice of development in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 4(106), s. 73–86.

Hayek, F. A., 1945. The Use Knowledge in Society. *American Economic Review*, 35(4). Available at: <<http://www.econlib.org/library/Essays/hykKnw1.html>> [Accessed 25 December 2022].

Heiets, V. M., 2015. Ekonomika znan ta yii perspektyvy dlia Ukrainy [Economy of knowledge and its prospects for Ukraine]. In: V. M. Heiets (red.). K.: In-t ekon. prohnouzuvannia. (in Ukrainian).

Machlup, F., 1984. The Economics of information and Human Capital. In: *Knowledge: Its Creation, Distribution, and Economic Significance*. N.Y.: Princeton. Vol. III, p. 148–163.

Shumpeter, J. A., 1952. *The Theory of Economics Development*. London: George Alien & Unwin.

Toffler, O., 2003. *Shok budushcheho* [Future Shock]. M.: AST. (in Russian).

Zghurovskyi M., 2016. Shliakh do suspilstva, zasnovanoho na znanniakh [The path to a knowledge-based society]. *Dzerkalo tyzhnia*. № 2. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 26.12.2022.

Podunai V. V.

DISPOSITION OF THE KNOWLEDGE ECONOMY IN THE SYSTEM OF GLOBAL SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL TRANSFORMATIONS

The article is devoted to the definition and justification of the knowledge economy disposition in the system of global scientific and technological transformations.

The work examines the evolution of scientists' views on the concepts of "knowledge" and "knowledge economy". The role of information and knowledge as a resource in the post-industrial economy is defined. Characteristic features of a new society based on knowledge are presented, the main of which is the intensive use of knowledge for production activities.

The theoretical basis of the transformations of developed economic systems at the modern stage has been analysed and systematized. The technological levers of global transformations of society are determined. The author includes to these levels following: knowledge, innovations, technologies, changes in technological systems, scientific and technical revolutions. The structure of technological transformations is presented.

It was concluded that scientific and technological transformations serve as a starting point for the formation and deployment of technological cycles of different durations. They are inextricably interconnected with economic cycles, forming a single system of progress of society, its movement from degree to degree.

On the basis of the performed analysis, the author determined the disposition of the knowledge economy in the system of global scientific and technological transformations and proposed a visualization of the given disposition.

Keywords: *technologies, information, knowledge, knowledge economy, scientific and technological transformations.*

УДК 378.14:316.723

К. А. Тахтарова

УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено поглибленню теоретичних аспектів та методичних підходів дослідження процесу управління комунікаціями в системі корпоративної культури закладів вищої освіти.

Зроблено висновок про неоднозначність впливу управління комунікаціями в системі корпоративної культури на злагоджений та безперервний освітній процес в закладах вищої освіти. Встановлено, що в сучасних умовах управління комунікаціями є частиною загального процесу функціонування самого закладу як окремої організації.

Обґрунтовано, що на ринку освітніх послуг простежується тенденція до оновлення соціально-трудова відносин всіх сторін освітнього процесу, зокрема, інноваційних форм комунікацій та розвитку корпоративної культури.

Запропоновано поширення інноваційних форм та об'єднання в єдиний ланцюг управління комунікаціями сприяє розширенню можливостей удосконалення освітнього процесу закладу вищої освіти.

Акцентовано увагу, що в умовах віддаленого режиму роботи доцільність та вирішення вагомих для закладів вищої освіти завдань по досягненню якісних результатів управління комунікаційним процесом за рахунок ефективного використання інформаційних ресурсів нададуть більших можливостей ефективному управлінню комунікаціями, завдяки прийняттю рішень щодо оптимальних умов, які стануть запорукою злагодженої роботи та комунікаційної взаємодії сторін освітнього процесу в системі корпоративної культури.

Ключові слова: корпоративна культура, внутрішнє та зовнішнє середовище, комунікаційні зв'язки, єдиний комунікаційний ланцюг, управління комунікаціями.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-68-75

Постановка проблеми. Корпоративна культура є однією з основних детермінант ефективного розвитку будь-якої організації в будь-якій сфері діяльності. Свідоме формування та розвиток корпоративної культури, підвищення її рівня до вимог сьогодення, яке ставить перед закладами вищої освіти складні задачі, особливо в роки локдауну та воєнного стану, переходу до дистанційної роботи та навчання, значно ускладнює запровадження традиційних підходів до функціонування традиційних методів корпоративної культури. Потрібні нові бачення процесу роботи, спілкування, звітування, проведення заходів, що потребують переходу до абсолютно нових форм комунікацій та управління комунікаційним процесом. Тому в нових умовах актуалізується дослідження розвитку корпоративної культури та створення єдиного комунікаційного ланцюга управління комунікаціями в закладі вищої освіти як засобу ефективного функціонування комунікаційних зв'язків між сторонами освітнього процесу в режимі віддаленої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними засадами розвитку корпоративних відносин стала школа людських стосунків Е. Мейо (Мейо, б.д.), М. Фоллет (Follett, 1977), проблемі включення викладача у систему корпоративних відносин закладу вищої освіти присвячено здобутки К. Гнезділової (Гнезділова, 2013). Дослідженням управління комунікаціями в організаціях присвячено наукові праці:

В. Антонюк (Антонюк, 2021), В. Бебик (Бебик, 2005), Н. Зражевської (Зражевська, 2015), О. Кришталевої (Краснокутська та Кришталева, 2021), Г. Осовської (Осовська, 2003), Н. Любченко (Любченко, 2013), О. Поцулко (Поцулко, 2019), С. Стахурська (Стахурська та Ткачук, 2015), С. Хаслам, О. Черниш (Черниш, 2018) та інші. Значний внесок у вивчення формування корпоративної культури в аспекті віддаленого режиму роботи здійснили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Л. Щетініна, С. Рудакова, В. Б. Алозані, М. Бренан, С. Дж. Гарінгтон, Дж. Сантіно, Дж. Четмен, Ф. Джино, Г. Галахер, Н. Лавгров та ін.

Метою статті є розроблення та наукове обґрунтування моделі управління комунікаціями в системі корпоративної культури закладів вищої освіти, що забезпечує безперервний сталий розвиток ЗВО в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сторони освітнього процесу ЗВО обов'язково знайомляться із сукупністю цінностей, норм і правил поведінки, що є основою корпоративної культури. «Існує механізм передачі і засвоєння кожним учасником проголошених закладом цінностей – це корпоративні комунікації, які слугують системою розповсюдження корпоративної інформації. Організаційні комунікації є механізмом адаптації, соціалізації, розвитку особистості викладача в університеті, розвитку його соціальної компетентності, врешті-решт, становлення його як професіонала» (Гнезділова, 2013, с. 87).

Ефективні комунікації сприяють підвищенню показників діяльності закладу, формуванню відчуття причетності до організації та збільшують рівень задоволення працівників своєю працею.

Основними особливостями побудови повноцінного широкоохоплюючого процесу управління комунікаціями є те, що він об'єднує три підсистеми: *внутрішню (локальну), корпоративну та зовнішню*.

Внутрішня підсистема покликана забезпечити ефективний обмін комунікаціями всієї організації – це канали зв'язку з внутрішніми цільовими групами, конкретним працівником, підрозділом або інформація для підприємства загалом (Поцулко, 2019, с. 80). Головним завданням внутрішньої підсистеми комунікаційного процесу є організація ефективного керівництва на всіх рівнях управління.

О. Хаслам виділяє 4 ключові функції внутрішньої підсистеми комунікаційного процесу в організації:

- допомагати працівникам розуміти цінності і корпоративну культуру організації;
- формувати підтримку працівниками цілей і політики організації;
- надавати необхідну для виконання робочих завдань інформацію;
- інформувати про події і рішення, що стосуються роботи всіх відділів (Knight and Haslam, 2010, с. 723–724).

Тому ефективне управління внутрішньою підсистемою надає можливість забезпечувати вільний рух інформації по вертикалі: формалізувати, структурувати, узагальнювати та накопичувати досвід і знання кожного працівника в єдиному інформаційному середовищі.

Корпоративна підсистема комунікаційного процесу (комунікації із відокремленими структурними підрозділами) розглядається як комплекс управлінських заходів, що окреслюють внутрішні та зовнішні комунікації та спрямовують свої зв'язки на створення сприятливих трудових та соціально-психологічних відносин. Вона є стратегічною базою всіх комунікаційних процесів підприємства, в якій виокремлюється ще й PR – «паблік рилейшнз» (Стахурська та Ткачук, 2015, с. 113).

Процес *зовнішньої підсистеми* не можливий без переходу до ефективних форм створення тривалих партнерських взаємовідносин ринкових суб'єктів, підвищення його конкурентоспроможності тощо.

Зовнішня підсистема комунікаційного процесу ЗВО складається з наступних блоків (Любченко, 2013, с. 114):

- система комунікацій із суб'єктами мезо- оточення: комунікації зі споживачами освітніх послуг; комунікації із представниками масової інформації, PR- агенціями та іншими контактними аудиторіями (батьками абітурієнтів та здобувачів вищої освіти, стейкхолдерами), взаємовідносини з якими покликані сформуванню позитивну громадську думку;

- комунікації із посередниками: фінансовими, інвестиційними, маркетинговими, юридичними, страховими, тощо;

- система комунікацій із суб'єктами макро- оточення: комунікації із органами та представництвами державної влади; комунікації із структурами регіонального рівня; комунікації із міжнародними організаціями та партнерами (Стахурська та Ткачук, 2015, с. 114).

Основним для зовнішньої підсистеми комунікаційного процесу є перелік засобів, який повинен включати:

- визначення завдань організації;
- вибір цільової групи для подальшої роботи;
- організація та компактність дії комунікаційної роботи;
- формування відповідних повідомлень в комунікаційному середовищі підприємства;

- планування діяльності кожного з учасників комунікаційного процесу.

Під час формування усіх підсистем комунікаційного процесу потрібно приділити особливу увагу каналам зв'язку, за допомогою яких комунікація буде передаватись від відправників до одержувачів (Любченко, 2013, с. 42).

Отже, комунікації покликані сприяти формуванню, управлінню й розвитку корпоративної культури, є чинником, що сприяє цьому процесу та виконують роль механізму, завдяки якому водночас у закладі генеруються нові цінності і знання. Тому управління комунікаціями всередині закладу на стратегічному й оперативному рівнях є дуже важливим завданням, особливо в умовах дистанційної роботи, обумовленої сучасними викликами.

У обрисі ефективного управління комунікаціями в закладі вищої освіти необхідно побудувати таку комунікаційну систему, яка б відповідала всім нормам і правилам роботи організації, яка представляє собою сукупність інформаційних технологій, документів, управління даними організації з використанням техніки і зв'язку для реалізації всіх комунікаційних процесів

Завдяки правильно налагодженій комунікації і відбувається прийняття ефективних рішень, де виконавці отримують необхідні комунікаційні повідомлення та надають дані ухвалення рішень щодо виконання завдань.

Основний персонал повинен скоригувати свої управлінські дії щодо цілей і завдань, а керівники мають проводити контроль за роботою своїх підлеглих через засоби комунікацій. Тоді між апаратом управління та персоналом відбувається розвинене взаєморозуміння, продуктивна співпраця та довіра при ухваленні стратегічних рішень.

При стратегічному аналізі контактних груп закладу освіти потрібен зворотній зв'язок із всіма цільовими аудиторіями (зовнішньою і внутрішньою), аудит відвідування всіх каналів, де розміщена інформація про заклад.

Завдяки цьому аналізу можна визначити обсяг генеральної сукупності по відношенню до комунікацій, а саме, відвідування сайту, всіх офіційних каналів, розміщених в соціальних мережах та оприлюднення достовірної інформації в розділах корпоративного сайту організації.

Визначення комунікаційних стратегій, цілей та завдань закладу покаже керівництву, яка мета та ціль закладена в підвищенні ефективності управління комунікаціями та який ефект можна отримати від запропонованих комунікаційних проєктів.

Ухвалення стратегічних рішень щодо прийняття в розробку комунікаційних програм закладу вищої освіти має стати надійним чинником в розробці відповідної програми та комунікаційно-з'єднувальним ланцюгом між виконавцями комунікаційного процесу.

Надання швидких, повних та надійних комунікаційних повідомлень, формування запитів по надходженню комунікаційних даних до всіх сторін, які отримують послуги у сфері комунікації та інформатизації повинно відбуватися на користь потенційних абітурієнтів та партнерів навчального закладу.

Оцінювання результатів по впровадженню комунікаційних проєктів та стратегій для університету повинно розроблятися відповідно до впровадження в комунікаційну мережу конкретних інформаційних дій по підвищенню ефективності управління комунікаціями в організації.

При оптимальному використуванні всіх елементів, що пов'язані з діями по підвищенню ефективності ухвалення стратегічних рішень, всі учасники комунікаційного процесу зможуть ознайомитись із самою специфікою діяльності закладу вищої освіти та мати комунікаційну компетентність в прийнятті важливих організаційних рішень щодо управління комунікаціями.

Управління комунікаціями в організаціях є специфічним об'єктом: з одного боку - це елемент керуючої підсистеми, а з другого – це складова керованої підсистеми. Побудова системи комунікацій повинна відбуватися паралельно по всіх підсистемах, щоб уникнути відчутного дисбалансу.

З постійним розвитком технологій у сфері комунікацій та інформатизації неминуче доведеться покращувати технічну інфраструктуру в самій організації, розширювати та оптимізувати комунікаційне забезпечення, підвищувати кваліфікацію персоналу та впроваджувати сучасні методи управління.

Ефективність управління комунікаціями в підприємствах залежить і від комунікаційної привабливості університету, яку можна охарактеризувати за наступними напрямками:

- враховувати у своїй діяльності ту інформацію, яка є направленою до персоналу закладу, який, в свою чергу, має притаманні комунікативні властивості передачі і прийому різноманітного роду комунікації;
- ефективне управління закладом освіти повинно складатися з висококваліфікованого персоналу, який відповідає всім ліцензійним вимогам МОН України та регулярного моніторингу з якості освіти (проведення навчальних занять, підвищення кваліфікації, рейтингування за підсумками календарного року, опитування здобувачів вищої освіти, тощо) за допомогою новітніх комунікацій;
- ефективне управління закладом освіти повинно складатися з моніторингу забезпечення ресурсів для організації навчального процесу (приміщення, обладнання аудиторій і лабораторій, оснащення робочих місць, доступ до мережі, наявність і доступ до навчальних видань, доступ до дистанційних ліцензованих платформ, тощо);
- з моніторингу функціонування єдиної інформаційної системи (документообіг, Е-архів, хмарні технології, офіс 365, ЄДЕБО, АС деканат, управління Е-навчанням, тощо);
- з забезпечення публічності та прозорості інформації (оприлюднення інформації щодо освітніх програм, заходів, моніторингу інформаційного простору, тощо).

Комунікації, які безперешкодно рухаються в правильному напрямку і є важливим фактором існування самого закладу вищої освіти.

Для більш ефективного надходження комунікаційних даних до виконавців комунікаційного процесу представимо теоретичну модель єдиного комунікаційного ланцюга управління комунікаціями в закладі освіти, який описує основні аспекти проходження інформації на всіх етапах знаходження повідомлення в комунікаційному середовищі (рис. 1).

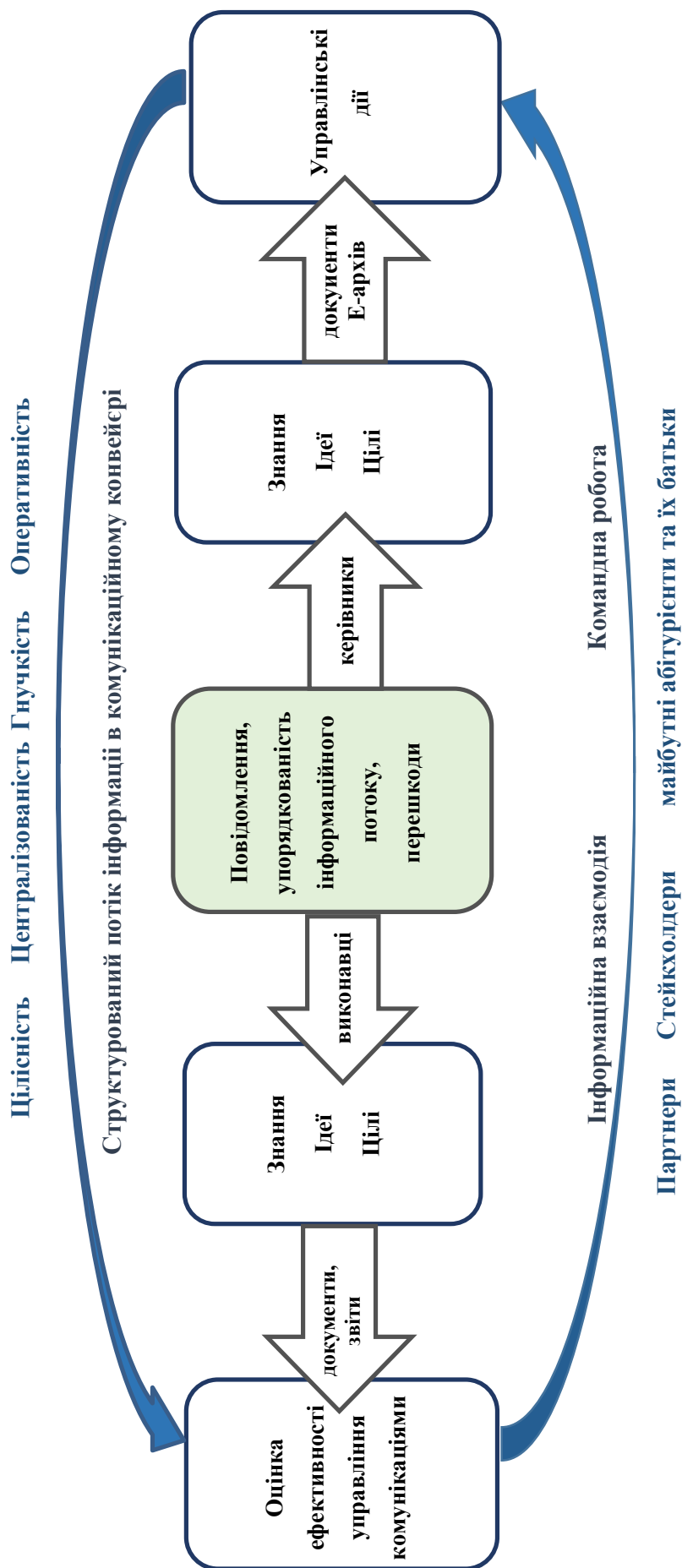

Рисунок 1. Модель єдиного ланцюга управління комунікаціями закладу вищої освіти

(Складено автором за даними проведеного дослідження)

Таке схематично зображення управлінських дій в середовищі комунікаційних процесів впадає в перспективний та інноваційний напрямок розвитку управління комунікаціями в системі організаційної та корпоративної культури.

Єдиний комунікаційний ланцюг управління комунікаціями в організації – є комплексом взаємопов'язаних елементів комунікації, що забезпечують її ефективність під час формування та оцінки комунікаційної системи як динамічної системи, що розвивається. Побудова ефективної системи комунікацій закладу вищої освіти потребує ретельного регулювання та організації всіх комунікаційних потоків.

Ефективна комунікаційна мережа закладу вищої освіти – це:

- наявність творчого середовища;
- спонукання до науково-дослідницької діяльності;
- зростання професійних показників роботи науково-педагогічного та адміністративного персоналу;
- залучення внутрішньої та зовнішньої цільової групи до заходів, які відбуваються в навчальному закладі;
- допомога у створенні максимально комфортного соціально-психологічного клімату на всіх рівнях взаємодіючих груп.

Висновки. Сторони освітнього процесу університету повинні спрямовувати свої знання для інформаційної взаємодії між апаратом управління, навчально-педагогічним персоналом та структурними підрозділами для того, щоб структурований комунікаційний потік даних відбувався в постійному русі з численними поглибленими ідеями, де б самі комунікації сконцентровували взаємодію з усіма елементами комунікаційної системи для задоволення потреб і співробітників і здобувачів вищої освіти, і партнерів, і стейкхолдерів закладу.

Вдосконалення системи корпоративних комунікацій та напрямів ефективності його управління – одне з найважливіших завдань керівництва закладу, щоб досягти максимально зручного та швидкого донесення інформації до всіх учасників освітнього процесу у вигляді подачі інформації під сучасні платформи зв'язку в суспільстві.

Щодо цільових аудиторій, як викладачі, деканати, здобувачі вищої освіти, то своєчасна доставка до них актуальної інформації, як розклад занять та екзаменаційної сесії, зміна в розкладі занять, наради, конференції, круглі столи майстер-класи, масові заходи, волонтерство, спортивні змагання, тощо є запорукою успішної внутрішньої комунікації в системі корпоративної культури навчального закладу.

Бібліографічний список

- Антонюк, В. П., 2021. Стратегія розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів. *Вісник економічної науки України*, 1, с. 113–119.
- Бебик, В. М., 2005. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : *монографія*. Київ: МАУП.
- Гнезділова, К. М., 2013. *Корпоративна культура викладача вищої школи : навч.-метод. посібник*. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького.
- Зражевська, Н. І., 2015. *Комунікаційні технології: лекції*. Черкаси: Брама-Україна.
- Краснокутська, Н. С. та Кришталева, О. В., 2021. Розвиток корпоративної культури в умовах віддаленого режиму роботи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*, 32(71), № 4, с. 53–57.
- Любченко, Н. Л., 2013. Система комунікаційного менеджменту підприємства. *Інноваційна економіка*, 10, с. 40–45.

- Мейо, Е., б.д. Школа людських відносин. *Pidru4niki* [online]. Доступно: <https://pidru4niki.com/12920522/menedzhment/shkola_lyudskih_vidnosin_meyo>
- Осовська, Г. В., 2003. *Комунікації в менеджменті: навчальний посібник*. Київ: Кондор.
- Популко, О. А., 2019. Науково-методичні аспекти управління комунікаціями. *Дослідження проблем гуманітарних наук : збірник наукових праць*. Київ: КНУТД, с. 77–90.
- Стахурська, С. А. та Ткачук, С. В., 2015. Сучасна система комунікацій підприємства як чинник успішної діяльності на ринку. *Формування ринкових відносин в Україні*, 12, с. 112–115.
- Черниш, О. В., 2018. Стратегічне управління освітньою діяльністю у ЗВО. *Економіка і суспільство*, 19, с. 689–698.
- Follett, M. P., 1977. *Dynamic Administration*. Hippocrene Books.
- Knight, C. and Haslam, S., 2010. Your Place or Mine? Organizational Identification and Comfort as Mediators of Relationships between the Managerial Control of Workspace and Employees' Satisfaction and Well-being. *British Journal of Management*, 21(3), pp. 717–735.

References

- Antoniuk, V. P., 2021. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti vymoh do liudskoho kapitalu ta yevrointehratsiinykh protsesiv [Strategy for the development of higher education of Ukraine in the context of requirements for human capital and European integration processes]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1, p. 113–119 (in Ukrainian).
- Bebyk, V. M., 2005. *Informatsiino-komunikatsiyni menedzhment u hlobalnomu suspilstvi: psykholohiia, tekhnolohii, tekhnika pablik ryleishnz : monohrafiia* [Information and communication management in global society: psychology, technologies, public relations technique: monograph]. Kyiv: MAUP. (in Ukrainian).
- Chernysh, O. V., 2018. Stratehichne upravlinnia osvitnoiu diialnistiu u ZVO [Strategic management of educational activities in higher education institution]. *Економіка і суспільство*, 19, p. 689–698. (in Ukrainian).
- Follett, M. P., 1977. *Dynamic Administration*. Hippocrene Books.
- Hnezdilova, K. M., 2013. *Korporativna kultura vykladacha vyshchoi shkoly : navch.-metod. posibnyk* [Corporate culture of a higher school teacher: teaching method. manual]. Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. (in Ukrainian).
- Knight, C. and Haslam, S., 2010. Your Place or Mine? Organizational Identification and Comfort as Mediators of Relationships between the Managerial Control of Workspace and Employees' Satisfaction and Well-being. *British Journal of Management*, 21(3), pp. 717–735.
- Krasnokutska, N. S. ta Kryshthalieva, O. V., 2021. Rozvytok korporativnoi kultury v umovakh viddalenooho rezhymu roboty [Development of corporate culture in conditions of remote work mode]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, 32(71), № 4, p. 53–57. (in Ukrainian).
- Liubchenko, N. L., 2013. Systema komunikatsiinoho menedzhmentu pidpriemstva [Enterprise communication management system]. *Innovatsiina ekonomika*, 10, p. 40–45. (in Ukrainian).
- Meio, E., b.d. Shkola liudskykh vidnosyn [School of human relations]. *Pidru4niki* [online]. Available at: <https://pidru4niki.com/12920522/menedzhment/shkola_lyudskih_vidnosin_meyo> (in Ukrainian).

- Osovska, H. V., 2003. *Komunikatsii v menedzhmenti: navchalnyi posibnyk* [Communications in management: a study guide]. Kyiv: Kondor. (in Ukrainian).
- Potsulko, O. A., 2019. Naukovo-metodychni aspekty upravlinnia komunikatsiiamy [Scientific and methodological aspects of communications management.]. *Doslidzhennia problem humanitarnykh nauk : zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: KNUTD, p. 77–90. (in Ukrainian).
- Stakhurska, S. A. and Tkachuk, S. V., 2015. Suchasna systema komunikatsii pidpriemstva yak chynnyk uspishnoi diialnosti na rynku [The modern communication system of the enterprise as a factor of successful activity on the market]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 12, p. 112–115. (in Ukrainian).
- Zrazhevska, N. I., 2015. *Komunikatsiini tekhnolohii: leksi* [Communication technologies: lectures]. Cherkasy: Brama-Ukraina. (in Ukrainian).

Takhtarova K. A.

COMMUNICATIONS MANAGEMENT IN THE CORPORATE CULTURE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the deepening of the theoretical aspects and methodological approaches of researching the process of communication management in the system of corporate culture of higher education institutions.

A conclusion was made about the ambiguity of the influence of communication management in the system of corporate culture on a coherent and smooth educational process in higher education institutions. It was established that in modern conditions, communication management is part of the general process of functioning of the institution itself as a separate organization.

It is substantiated that in the market of educational services there is a tendency to update the social and labor relations of all sides of the educational process, in particular, innovative forms of communications and the development of corporate culture.

It is proposed that the spread of innovative forms and unification into a single chain of communications management contributes to the expansion of opportunities for improving the educational process of a higher education institution.

Attention is drawn to the fact that in the conditions of the remote mode of work, the expediency and solution of important tasks for higher education institutions to achieve high-quality results of the management of the communication process due to the effective use of information resources will provide greater opportunities for the effective management of communications, thanks to the adoption of decisions regarding optimal conditions, which will be the key to coordinated work and communication interaction of the parties of the educational process in the system of corporate culture.

Keywords: corporate culture, internal and external environment, communication links, single communication chain, communication management.

УДК 331.57:004

В. В. Воскобойник

Д. В. Воскобойник

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Статтю присвячено оцінці сучасних трансформаційних змін у сфері зайнятості населення під впливом поширення процесів цифровізації економіки.

Проаналізовано підходи до визначення змісту категорії «цифровізація» у сучасній науковій літературі, запропоновано авторське визначення поняття.

Досліджено основні наслідки цифровізації на світовому ринку праці. Встановлено, що на глобальному ринку праці в умовах поширення цифрової економіки сформувались два основні напрями змін. По-перше, це розширення сфери використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а також залучення до неї все більшої чисельності людських ресурсів (виникнення нових професій у ІТ-секторі, збільшення кількості вакансій тощо). По-друге, це трансформаційні зміни у всіх інших секторах економіки, обумовлені поширенням ІКТ: трансформація попиту на людські ресурси, зміни у структурі зайнятості населення, трансформація характеру праці, оновлення кваліфікаційних вимог до працівників тощо.

Визначено опосередковані довгострокові наслідки впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для ринку праці. Виокремлено, що важливим трендом сучасного ринку праці є опанування нових спеціальностей (професій) працівниками, які починали кар'єру в інших професійних сферах. Зроблено висновок щодо подальшої актуалізації впровадження програм підтримки заходів із профорієнтації та навчання дорослих, що пов'язано з розширенням економічних секторів внаслідок адаптації до нового розподілу праці між людьми, машинами та алгоритмами.

Акцентовано увагу на пріоритетах формування актуальних напрямів державної політики регулювання національних ринків праці, що має базуватись їх позиціонуванні у глобальній економічній системі.

Ключові слова: цифровізація, інформаційно-комунікаційні технології, трансформація, ринок праці, зайнятість, компетентності.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-76-82

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки здійснюється в умовах потужних цифрових трансформацій, становлення інформаційного характеру господарських взаємодій, ускладнення технологічних параметрів виробничої діяльності, що обумовлює підвищення вимог до якості трудових ресурсів забезпечення економічної діяльності. Це прямим чином впливає на стан та тенденції розвитку світового ринку праці, а також стратегії державного регулювання зайнятості населення в окремих країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки впливу процесу цифровізації на економіку та стан ринку праці присвячені численні роботи науковців різних галузей знань. Визначення змісту цифровізації, обґрунтування теоретичних положень цифрової трансформації та особливостей впливу на розвиток систем різних типів розглядалися у працях таких учених як: К. Маркевич, Т. Месенбург, Н. Негропonte, М. Руденко, С. Сидоренко, І. Якушко та ін. Питанням трансформаційних змін зайнятості населення присвячено праці зарубіжних та вітчизняних вчених Л. Антонюк, О. Герасименко, Д. Ільницького, С. Калініної, А. Колота, Е. Лібанової, О. Новікової та ін.

Разом із тим, на сучасному етапі розвитку світової економіки існує потреба у подальшому науковому аналізі поширення цифровізаційних зрушень в економіці та оцінці їх впливу на трансформаційні зміни, зокрема, у сфері зайнятості населення.

Результати наукового дослідження. Однією з провідних характеристик сучасного світу є поширення процесів цифровізації, які викликають багато галузевих дискусій та зацікавленість науковців даною тематикою. Зокрема, Н. Негропonte ще у 1995 р. сформулював концепцію цифрової економіки та констатував факт, що «...у близькому майбутньому наш світ стане цифровим» (Negroponte, 1995).

Американський економіст Т. Месенбург у 2001 р. виокремив основні складові цифрової економіки: електронна інфраструктура; електронна комерція; електронний бізнес. Також він наголошував, що за умови комплексного розвитку цих компонент цифрова економіка буде ефективною (Mesenbourg, 2001).

У дослідженнях Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова наголошується, що цифрові технології впроваджуються як частина бізнес-процесів, їх застосування зменшує витрати, збільшує продуктивність та ефективність прийняття рішень (Маркевич, 2021).

Перш за все, необхідно дослідити зміст категорії «цифровізація». На сьогоднішній день питання конкретизації складових цієї категорії є вкрай актуальними та досить детально вивчаються в науковій літературі. У табл. 1 представлено окремі концепції її розгляду.

Таблиця 1

Наукові підходи до розгляду сутності категорії «цифровізація»

<i>Визначення</i>	<i>Джерело</i>
Цифровізація – впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо; це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів); перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн)	(Український інститут майбутнього, 2020, п. 6.2)
Цифровізація – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливило інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір	(Кабінет Міністрів України, 2018)
Цифровізація – це, передусім, розробка, впровадження та розповсюдження новітніх цифрових технологій у всіх сферах буття сучасної людини в умовах глобалізації, які характеризується досягненнями Google, Amazon, Apple, IMB, Microsoft, Facebook у США, Alibaba і Tencent у Китаї	(Сидоренко, 2021, с. 34)
Цифровізація – процес еволюції економічних, соціальних, виробничих, техніко-технологічних, організаційних, управлінських, та інших відносин всередині суспільства, зміна їх суб'єктивно-об'єктивної орієнтованості, яка викликана розвитком інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій	(Руденко, 2018, с. 63)
Цифровізація – одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами	(Маркевич, 2021)
Цифровізація – процес, який пов'язаний з активним створенням, використанням, удосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій; є процесом, який призводить до трансформації окремих систем, включаючи економічні, зміни звичайної моделі їх функціонування	(Якушко, 2021, с. 77)
Цифровізація (digitalization) – використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі та надання нових можливостей для отримання прибутку і збільшення вартості; це процес переходу до цифрового бізнесу	(Gartner Glossary, n.d.)
Цифровізація (digitalization) – активізація або вдосконалення процесів шляхом використання цифрових технологій і оцифрованих даних; підвищує продуктивність та ефективність, одночасно знижуючи витрати; покращує існуючі бізнес-процеси, але не змінює та не трансформує їх. Тобто процес переходить від керованої людиною події або серії подій до керованого програмним забезпеченням	(Gupta, Mark Sen, 2020)

Використовуючи інформацію з табл. 1, можна дійти висновку, що *цифровізація* – це процес впровадження та активного використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах діяльності людини, що має наслідком якісні трансформаційні зміни функціонування окремих складових економічної системи як в якості окремих складових, так і комплексно.

Таким чином, процеси цифровізації комплексно впливають на всі сфери економіки. Не є виключенням і ринок праці.

Варто зауважити, що наслідки цифровізації значно відрізняються від змін, що мали місце у минулому, зокрема своїм комплексним характером – крім зникнення на ринку праці окремих професій і виникнення нових, формуються нові форми зайнятості населення, змінюються обсяги, зміст і способи виконання робіт, а також вимоги до працівників та способи взаємодії роботодавців із ними.

Головними напрямками змін на глобальному ринку праці в умовах розгортання цифрової економіки є поява нових професій, збільшення кількості вакансій у секторі ІКТ та зміна структури зайнятості, характеру праці та кваліфікаційних вимог до працівників поза цим сектором (Антонюк, Ільницький, Лігоненко, Денісова та ін., 2021, с. 51).

Щодо зайнятості у секторі використання ІКТ, на сьогодні існує доволі велика кількість посад, які передбачають різний рівень складності завдань і відповідальності працівників, робота яких пов'язана з ІКТ. Європейська рамка компетентностей з інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних систем (European e-Competence Framework) містить опис 41 компетентності та відповідних знань і навичок, що структуровані за етапами планування, розробки, використання, забезпечення й управління, які складають бізнес-процеси з ІКТ, а також рівнями кваліфікації (European Committee for Standardization, 2014).

На її основі сформовано Європейські Профілі ролей з ІКТ-професій, що впорядковують компоненти діяльності для 30 ролей ІКТ-професіоналів, об'єднаних у 7 груп: удосконалення процесів, бізнес, технічні роботи, проектування, розробка, сервіс та операції, підтримка. Для кожної ролі визначено її місію, результати роботи відповідного рівня підзвітності, відповідальності та внеску, головні завдання, компетенції та ділянку ключових показників ефективності (European Committee for Standardization, 2014).

І кількість ІКТ-фахівців у світі продовжує збільшуватись. Станом на початок 2019 р. у світі налічувалось трохи менше 19 мільйонів активних розробників програмного забезпечення, з яких 13 мільйонів були професіоналами у цій сфері (SlashData Ltd, 2019, р. 7). При цьому можна очікувати, що чисельність розробників збільшиться більше, ніж удвічі, протягом наступного десятиліття – приблизно до 45 мільйонів у 2030 р. (SlashData Ltd, 2019, р. 13).

При цьому значні зміни у структурі зайнятості мають місце й поза ІТ-сектором. Так, аналізуючи вплив наслідків поширення ІКТ в економіці, масовим (майже стереотипним) є очікування масового звільнення працівників з причин заміни ручної праці машинною. Беззаперечно, сучасні інформаційні та комунікаційні технології є одними з провідних чинників трансформації попиту на людські ресурси.

При цьому, на думку керівників компаній, їх впровадження посідає лише третє місце серед напрямів трансформації праці – після: а) розбудови організаційної культури зростання, адаптації та стійкості; б) розвитку людських ресурсів за допомогою підвищення кваліфікації, перекваліфікації та мобільності. Зокрема, збільшення кількості робіт та їх використання не лише у виробництві, а й за його межами на важких, брудних, небезпечних або рутинних видах робіт, включно з хатніми, призводить як до зменшення потреби у людській праці, так і до поліпшення її умов. Водночас рівень використання ІКТ на конкретному робочому місці залежить від комплексу технологічних, економічних й інших чинників, що діють на мікро- та макрорівнях (Антонюк, Ільницький, Лігоненко, Денісова та ін., 2021, с. 54).

У глобальному масштабі зміни в структурі зайнятості населення, що обумовлені цифровізацією, відбуваються досить нелінійно та нерівномірно. Вони прямим чином залежать від структури економіки конкретної країни, поточної стадії її економічного циклу та інших чинників. Тому прогнози експертів щодо зміни зайнятості населення внаслідок автоматизації не співпадають для різних країн.

Так, у країнах, що розвиваються, експерти Світового банку визначають чутливими до автоматизації дві третини виконуваних видів діяльності. Для розвинених країн, за оцінками фахівців PricewaterhouseCoopers, частка таких робіт значно менша: 38 % для США, 30 % для Великої Британії, 21 % для Японії, 35 % для Німеччини. За усередненими оцінками, 60 % усіх професій мають у своєму складі щонайменше 30 % робіт, що їх можна автоматизувати (Антонюк, Ільницький, Лігоненко, Денісова та ін., 2021, с. 55).

При цьому, особливої значущості набуває проблема нестачі цифрових навичок, зокрема щодо проектування та впровадження нових технологій. Так, 70 % представників бізнесу у країнах ЄС стверджують, що нестача персоналу з належними цифровими навичками є перешкодою для інвестування. Крім того, дані, представлені Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ), відображають важливу тенденцію: рівень володіння цифровими навичками активною частиною населення є вищим у тих країнах, де є нижчим ризик автоматизації виконуваних робіт, і навпаки: працівники мають нижчий володіння цифровими навичками у тих країнах, де є високими ризики автоматизації робіт (World Economic Forum, 2020a, с. 24).

Крім безпосередніх наслідків автоматизації, серед яких найважливішим є звільнення працівників, важливо враховувати й опосередковані довгострокові наслідки:

1) підвищення продуктивності праці на основі новітніх технологій призводить до зниження цін товарів однієї галузі, збільшення доходів споживачів, підвищення попиту на продукцію інших галузей і як наслідок – збільшення зайнятості в них;

2) поява професій майбутнього, попит на які поступово збільшується в усіх секторах. Зростає потреба у фахівцях з впровадження та використання новітніх ІКТ, цифрової трансформації, розробки й використання нових продуктів і сервісів (у конкретних галузях цей перелік доповнено спеціалізованими професіями – є потреба у фахівцях з біотехнологій, технологічних інновацій у фінансовому секторі, соціальних мереж тощо) (Антонюк, Ільницький, Лігоненко, Денісова та ін., 2021, с. 56).

Значущим трендом на ринку праці в умовах посилення цифровізації економіки є опанування нових спеціальностей (професій) працівниками, які починали кар'єру в інших професійних сферах. За даними ВЕФ, частка таких переходів працівників варіюється від 19 % у сфері інжинірингу до 72 % у сфері аналізу даних та штучного інтелекту, а також розробки продукції (World Economic Forum, 2020b, с. 33).

Цей прояв збігається з сучасною тенденцією щодо переміщення значної кількості робочих місць до більш успішних компаній, більш перспективних професій та економічних секторів, що розширюються. Цифрові трансформації економіки посилюють такі тенденції: за прогнозом ВЕФ, до 2025 року 85 мільйонів робочих місць можуть бути витіснені внаслідок зміни розподілу праці між людьми та машинами, тоді як можуть з'явитися 97 мільйонів нових ролей, які будуть більш адаптовані до нового розподілу праці між людьми, машинами та алгоритмами (World Economic Forum, 2020b, p.29).

Трансформаційні зрушення на ринку праці обумовлюють формування відповідних напрямів державної політики з регулювання ринку праці, розвитку національної економіки з діагностикою її місця у глобальних ланцюгах вартості. При цьому, вкрай актуальними стає впровадження програм державної підтримки щодо профорієнтації та навчання дорослих (зокрема, відповідно до концепції lifelong learning).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті досліджено сучасний стан розвитку відносин зайнятості на глобальному ринку праці, що характеризується істотним впливом впровадження ІКТ. Проаналізовано наукові підходи до визначення

змісту цифровізації. Визначено основні наслідки впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для ринку праці та напрями трансформаційних змін у сфері зайнятості населення, що є актуальними й отримають розвиток у найближчій перспективі. Акцентовано увагу на перспективних сферах регулювання зайнятості населення та запропоновано продовжувати відповідні тематичні дослідження з урахуванням особливостей економічного розвитку різних країн.

Бібліографічний список

- Антонюк, Л. Л., Ільницький, Д. О., Лігоненко, Л. О., Денісова, О. О. та ін., 2021. *Цифрова економіка: Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього: монографія*. В: за ред. Л. Антонюк, Д. Ільницького, А. Севастюк (ред.). Київ: КНЕУ. 337 с.
- Кабінет Міністрів України, 2018. Розпорядження Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації № 67-р. *Верховна Рада України* [online]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>> (Дата звернення 07 жовтня 2022).
- Маркевич, К., 2021. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. *Центр Разумкова*. [online] Доступно за: <<https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia- perevagu-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>> (Дата звернення 07 жовтня 2022).
- Руденко, М. В., 2018. Цифровізація економіки: нові можливості та перспективи. *Економіка та держава*. 11, с. 61–65. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.11.61.
- Сидоренко, С. В., 2021. Цифрова трансформація суспільства в умовах четвертої промислової революції. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 1(173), т. 1, с. 31–43. DOI: 10.35423/2078-8142.2021.1.1.03
- Український інститут майбутнього, 2020. *Україна 2030e – країна з розвинутою цифровою економікою* [online] Доступно: <<https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>> (Дата звернення 06 жовтня 2022).
- Якушко, І., 2021. Сутність та особливості цифрової трансформації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 4(28), с. 75–82. DOI: 10.25140/2411-5215-2021-4(28)-75-82.
- European Committee for Standardization, 2014. User guide for the application of the European e-Competence Framework 3.0. CWA 16234:2014 Part 2. [online] Available at: <https://itprofessionalism.org/app/uploads/2019/11/User-guide-for-the-application-of-the-e-CF-3.0_CEN_CWA_16234-2_2014.pdf> (Accessed 06 October 2022).
- Gartner Glossary, n. d. *Gartner, Inc. and/or its affiliates*. [online] Available at: <<https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization>> (Accessed 07 October 2022).
- Gupta, Mark Sen, 2020. What is Digitization, Digitalization, and Digital Transformation? *ARC, Advisory Group*. [online] Available at: <<https://www.arcweb.com/blog/what-digitization-digitalization-digital-transformation>> (Accessed 07 October 2022).
- Mesenbourg, T. L., 2001. *Measuring the Digital Economy*. U.S. Bureau of the Census. [online] Available at: <<https://2001.isiproceedings.org/pdf/1074.PDF>> (Accessed 06 October 2022).
- Negroponte, N., 1995. *Being Digital*. New York : Alfred A. Knopf.
- SlashData Ltd, 2019. *Global Developer Population Report 2019* [online] Available at: <https://slashdata-website-cms.s3.amazonaws.com/sample_reports/EiWEyM5bfZe1Kug_.pdf> (Accessed 06 October 2022).
- World Economic Forum, 2020a. How Countries are Performing on the Road to Recovery. Global Competitiveness Report. Special Edition 2020. Switzerland. 95 p. [online] Available at: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf> (Accessed 06 October 2022).

World Economic Forum, 2020b. The Future of Jobs Report 2020. [online] Available at: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf> [Accessed 06 October 2022].

References

- Antoniuk, L. L., Ilnytskyi, D. O., Lihonenko, L. O., Denisova, O. O. ta in., 2021. *Tsyfrova ekonomika: Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na liudskyi kapital ta formuvannia kompetentnostei maibutnoho: monohrafiia* [Digital economy: The impact of information and communication technologies on human capital and the formation of future competencies: monograph]. In: L. Antoniuk, D. Ilnytskoho, A. Sevastiuk (ed). Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
- European Committee for Standardization, 2014. User guide for the application of the European e-Competence Framework 3.0. CWA 16234:2014 Part 2. [online] Available at: <https://itprofessionalism.org/app/uploads/2019/11/User-guide-for-the-application-of-the-e-CF-3.0_CEN_CWA_16234-2_2014.pdf> (Accessed 06 October 2022).
- Gartner Glossary, n. d. *Gartner, Inc. and/or its affiliates*. [online] Available at: <<https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization>> (Accessed 07 October 2022).
- Gupta, Mark Sen, 2020. What is Digitization, Digitalization, and Digital Transformation? *ARC, Advisory Group*. [online] Available at: <<https://www.arcweb.com/blog/what-digitization-digitalization-digital-transformation>> (Accessed 07 October 2022).
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2018. Rozporiadzhennia Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii № 67-r [Order on the approval of the Concept of the development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation No. 67]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>> (Accessed 07 October 2022) (in Ukrainian)
- Markevych, K., 2021. Tsyfrovizatsiia: perevahy ta shliakhy podolannia vyklykiv [Digitalization: benefits and ways to overcome challenges]. *Tsentr Razumkova*. [online] Available at: <<https://razumkov.org.ua/statyi/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>> (Accessed 07 October 2022) (in Ukrainian).
- Mesenbourg, T. L., 2001. *Measuring the Digital Economy*. U.S. Bureau of the Census. [online] Available at: <<https://2001.isiproceedings.org/pdf/1074.PDF>> (Accessed 07 October 2022).
- Negroponte, N., 1995. *Being Digital*. New York : Alfred A. Knopf.
- Rudenko, M. V., 2018. Tsyfrovizatsiia ekonomiky: novi mozhlyvosti ta perspektyvy [Digitalization of the economy: new opportunities and prospects]. *Ekonomika ta derzhava*, 11, pp. 61–65. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.11.61 (in Ukrainian).
- SlashData Ltd., 2019. Global Developer Population Report 2019, 2019. SlashData Ltd. 23 p. [online] Available at: <https://slashdata-website-cms.s3.amazonaws.com/sample_reports/EiWEyM5bfZe1Kug_.pdf> (Accessed 06 October 2022).
- Sydorenko, S. V., 2021. Tsyfrova transformatsiia suspilstva v umovakh chetvertoi promyslovoi revoliutsii [Digital transformation of society in the fourth industrial revolution]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh*, 1(173), t. 1, pp. 31–43. DOI: 10.35423/2078-8142.2021.1.1.03 (in Ukrainian).
- Ukrainian Institute of the Future, 2020. *Ukraina 2030e – kraina z rozvynutoiu tsyfrovou ekonomikou* [Ukraine 2030e is a country with a developed digital economy]. [online] Available at: <<https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyucifrovoyekonomikoyu.html#6-2-10>> (Accessed 06 October 2022) (in Ukrainian).

- World Economic Forum, 2020a. How Countries are Performing on the Road to Recovery. Global Competitiveness Report. Special Edition 2020. Switzerland. 95 p. [online] Available at: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf> (Accessed 06 October 2022).
- World Economic Forum, 2020b. The Future of Jobs Report 2020. 163 p. [online] Available at: <http://chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf> (Accessed 06 October 2022).
- Yakushko, I., 2021. Sutnist ta osoblyvosti tsyfrovoy transformatsii [The essence and features of digital transformation]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(28). pp. 75–82. DOI: 10.25140/2411-5215-2021-4(28)-75-82 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022

Voskoboinyk V. V.
Voskoboinyk D. V.

THE INFLUENCE OF THE DIGITALIZATION PROCESS OF THE ECONOMY ON THE TRANSFORMATION OF EMPLOYMENT

The article is devoted to the assessment of modern transformational changes in the sphere of employment under the influence of the spread of processes of digitization of the economy.

Approaches to defining the content of the «digitalization» category in modern scientific literature are analyzed. Based on the systematization of existing scientific views, which was formed, the author's definition of the concept of "digitalization" is proposed.

The main consequences of digitization on the world labor market are studied. It has been established that two main directions of change have formed in the global labor market in the context of the spread of the digital economy.

First, it is the expansion of the use of information and communication technologies (ICT), as well as the involvement of an increasing number of human resources. In particular, this is the emergence of new professions in the IT sector, an increase in the number of vacancies, etc.

Secondly, these are transformational changes in all other sectors of the economy due to the spread of ICT. These include: transformation of demand for human resources, changes in the structure of population employment, transformation of the nature of work, updating and modernization of qualification requirements for employees, etc.

The indirect long-term consequences of the introduction of information and communication technologies for the labor market are determined. It is highlighted that an important trend of the modern labor market is the mastering of new specialties (professions) by employees who started their careers in other professional fields. It is emphasized that the expansion of economic sectors is ongoing due to adaptation to the new division of labor between humans, machines and algorithms. A conclusion was made regarding the further actualization of the implementation of support programs for career guidance and adult education.

As a result, attention is focused on the priorities of the formation of current directions of the state policy of regulation of national labor markets with the diagnosis of their positioning in the global economic system.

Keywords: digitalization, information and communication technologies, transformation, labor market, employment, competences.

УДК 338.48:379.85

M. Horbashevska,
L. Kyslova

THE ESSENCE OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE DEVELOPMENT OF TOURIST REGIONS IN THE MODERN REALITIES OF THE GLOBAL COMPETITIVE ENVIRONMENT

This publication reflects the essence of the organizational and economic mechanism of the development of tourist regions in the modern realities of the global competitive environment. The organizational and economic mechanism of the development of tourist regions is considered, the main elements of the organizational and economic mechanism are highlighted: market, economic, state, national and others. The reasons for the effective development of tourist regions in the global competitive environment are determined. The formation of state and European levels of development of tourist regions is considered. Factors of the influence of strategic alliances on the development of tourist regions are given, and the main competitive advantages and disadvantages in relation to their development are formed. It is established that the competition of tourist regions determines the relationship between enterprises or legal entities that provide tourism services, and also ensures the provision of a long-term nature to integrated enterprises, which simplifies the implementation of innovations, reduces tourism costs, limits competition, and reduces the risks of uncertainty in the implementation and provision of tourist services.

Keywords: organizational and economic mechanism, competitiveness, tourist region, strategic alliance, global competitive environment, tourism.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-83-88

Formulation of the problem. To determine the organizational and economic mechanism of the development of tourist regions in the modern realities of the global competitive environment, certain theoretical developments regarding the volumes of tourist and recreational potentials, tourist infrastructure, tourist enterprises and the tourism industry of the country as a whole are of great importance.

The implementation of tourist services is the basis of the development of tourist regions. Before the war in Ukraine, tourism was an important element in the development of the country's economic infrastructure, it brought a certain contribution to the country's budget and new jobs, but with the beginning of Russian aggression in Ukraine, tourism declined and practically stopped bringing profit. But we do not stop, we believe in our victory and continue to consider and identify new elements of the organizational and economic mechanism of the development of tourist regions in conditions of competition. In the conditions of global competition, it is necessary to conduct a well-thought-out policy both on the part of the state and on the part of local authorities regarding the development of tourist regions, to ensure, first of all, consumers of the tourist product.

The effectiveness of these measures depends on the implementation of various tourist services, the rational use of the existing tourist potential, as well as the formation of the development policy of the tourist regions themselves.

Tourism is an important area of economic development, it contributes to the formation of the country on the world market, the formation of full-fledged partnership relations, and having a certain tourist and recreational potential, it can become a certain catalyst for the socio-economic development of the country, but under certain conditions of state management.

Analysis of recent research and publications. Theoretical and practical studies of various aspects of the development and formation of tourist regions in the conditions of a global competitive environment were reflected in the works of such Ukrainian scientists as О. Lyubitseva (Любіцева, 2005), Т. Tkachenko (Ткаченко, 2009), L. Dyadechko (Дядечко, 2007), М. Bondarenko and others. In the economic literature, there are both narrow and broad interpretations of the concept of tourist regions and the service market. But despite the large number of publications on this topic, there are certain practical aspects of the development of tourist regions, which, in our opinion, require a more detailed and balanced analysis.

According to Art. 6 of the Law of Ukraine “On Tourism” The state declares tourism one of the priority areas of economic and cultural development and creates conditions for tourism activities. There is no single definition of the term “tourism” in the studied literature. Yes, according to the Law on Tourism – temporary departure of a person from the place of residence for health, educational, professional and business or other purposes without carrying out paid activities in the place where the person is leaving (Верховна Рада України, 1995).

In terms of the number of employees, the tourism industry has also become one of the largest in the world – it employs more than 260 million people, that is, every 10th working person. Revenues from tourist trips on a global scale amount to more than 500 billion dollars. USA every year. The countries of Western Europe and the USA receive the largest profits (Кифяк, В. Ф., 2003).

Main material of the article. The situation that has developed in the tourism sphere of Ukraine requires an active search for means of overcoming crisis phenomena and intensification of the production of the tourist product while ensuring its necessary quality. Therefore, it is necessary to implement the strategic directions of the development of the tourism industry and take measures to accelerate it. After all, the process of accelerated development of tourism is the result of scientific and technical progress, the growth of cognitive and health needs of people and the need for international business contacts.

The presence of significant historical-cultural and natural-recreational potential has enabled many countries, some of which are not even highly developed, to gain serious positions in the world tourism market (Зайцева та Корнієнко, 2012).

Economic management is built on certain decisions, which are created on the basis of analysis and many calculations for the future period, taking into account various elements of indicative planning, which has a desirable, i.e., recommended nature of national or state-wide levels.

Thanks to the rational use of the potential of tourist regions, Ukraine can take a leading place among countries with developed tourism. Today, the tourism industry is considered one of the main directions of social and economic development of the country. International tourism is becoming an important factor in the growth of the economy, the share of production, employment, as well as transactions.

Tourist activity has become a promising industry in international business, which has different directions of development, the industry of resort centers, financial opportunities and tools, the communication system, all these components are a prerequisite for the development of other branches of the economy, where new jobs are created, which solves problems related to employment of the working population.

Considering the structural elements of the organizational and economic mechanism of tourist regions in the conditions of a global competitive environment, we are guided by the concept of the organizational and economic mechanism as a set of organizational, economic forms and management methods, taking into account market levers of economic development and competitive advantages. After all, the mechanism of the functioning of the tourist services market consists in the constant coordination of the demand and supply of tourist products in the

conditions of growing competition and external (international) regulation (Гонтаржевська, 2008, с. 18).

An objective condition for improving the mechanism of regulation of tourist regions is the combination of efforts of business entities, state and regional tourism management bodies, general market and specialized infrastructure institutions, and public organizations.

The active involvement of these institutions in the regulation of competitive processes in tourist regions is determined by the need to ensure the economic realization of new forms of ownership; adjustment of disparities associated with the ambiguous level of regional development; balancing of cyclical fluctuations of demand and supply (by seasons and years); elimination or leveling of the consequences of the negative impact of external and internal environmental factors on market development and creation of competitive advantages; creation and support of tourism market infrastructure, without which the normal flow of market processes and competition is impossible (Головинець, 2008, с. 251).

Important components of the organizational and economic mechanism of the development of tourist regions are the methods of an effective marketing strategy for promoting a tourist product on the market, the compliance of the legislative framework and the management apparatus, methods of conducting foreign economic activities in the tourism industry, attracting investments, etc.

Based on the market mechanisms and competitive advantages of the regulation of tourist regions, we can note that the economic component of the mechanism largely depends on the state of economic development, on the combination of the economy with state regulation of the reproduction process. Due to the existing tax and credit-financial policy, which affects the psychology of economic entities, the effective demand of society is stimulated, through which the market is regulated and developed, economic growth is accelerated, increasing the level of employment of the population and its well-being.

At the same time, the key place in the improvement of the organizational and economic mechanism of the development of tourist regions in the conditions of a competitive environment belongs to the organizational aspect, since a certain independence and motivational competitive environment appears, despite the existing vertical of power.

The organizational mechanism includes a system of methods, techniques and tools that make it possible to influence the development of the tourist region both at the stage of formation and in the course of life. It should be noted that the organizational mechanism cannot be considered without an economic component.

The economic policy strategy for the development of the tourist region is determined by taking into account institutional factors regarding the activation of enterprises to meet the needs of domestic and foreign tourists, competitiveness in the market of tourist services, experience of domestic and international recreational tourism. In Ukraine, there is no fixed strategy for the development of tourist regions at the regulatory level.

The competitiveness of tourist regions determines the relationship between enterprises or legal entities that provide tourism services, and also ensures the long-term nature of integrated enterprises, which simplifies the implementation of innovations, reduces tourism costs, limits competition and reduces the risks of uncertainty in the implementation and provision of tourist services.

It should be noted that the development of tourist regions is determined by the concept of effective activity of tourism enterprises, which should be aimed at ensuring the legal, organizational and economic environment for the creation of a modern tourist enterprise. The main goal of the state policy in the field of tourism is the creation of modern highly efficient and competitive tourist regions in Ukraine, which would provide ample opportunities to meet the needs of Ukrainian and foreign citizens in various tourist services.

The main task of the effective functioning of tourist regions is the creation of organizational, legal and economic conditions to stimulate the development of inbound and domestic tourism, which requires a certain adjustment of the current legislation in the part that concerns the development of tourism, in particular, the introduction of changes and additions to the existing regulatory legal acts.

It is necessary to create conditions for the successful development of hotel accommodations and other tourist infrastructure, as well as to create a favorable investment climate for Ukrainian and foreign companies investing in the development of tourist regions.

The implementation of this concept will make it possible to increase the efficiency of tourism regions based on the development of their human factor, create conditions for the competitive and investment attractiveness of tourist enterprises that have a qualified human factor, develop infrastructure, preserving the ecology and cultural heritage of the region, which together will contribute to increasing the well-being of the region in general.

The development of tourist regions is very important because the social, economic and environmental situation in the country improves due to the increase in its level. Tourism plays far from the last role, thanks to it, incomes in the regions increase, new jobs are created, there is a rapid development of both the tourism industry and adjacent ones, the transport infrastructure and culture develop, and the standard of living of the population improves. Ukraine has all the possibilities for the development of tourist regions in the modern realities of the global competitive environment.

Taking into account competitive processes, there is a need to form strategic alliances and organize their further activities. Compared to other international organizations, it is strategic alliances that have advantages over others, as they have a joint and multifaceted nature. Basically, alliances implement their activities within the same industry, have horizontal connections, legal and property independence.

Strategic alliances use exchanges between global organizations, usually at the regional level, while concluding contracts for marketing, management, franchising, and joint ventures. Thanks to strategic alliances in the tourism sector, there are all prospects for a stable load of hotel chains, flights, provision of high-quality tourist services, improvement of the qualifications of tourist personnel, etc.

Unlike Ukraine, in the countries of the European Union there are special funds for social and regional development, management of agriculture, investment banks supporting the development of tourist regions. The main one of the funds is the social one, which precisely implements the policy regarding the employment of the population, advanced training or their retraining. At the same time, the development of enterprises that provide tourist services is stimulated.

On the one hand, regulation of tourist regions within the macro level, in the presence of recreational potential, is quite important, but this is not yet an indicator that tourism will flourish and increase the level of development of the country's economy. On the other hand, there is a question of the lack of administrative decentralization in the tourism sector, given the presence of a large number of enterprises and organizations that provide tourism services. Promising opportunities to increase the level of development of tourist regions can only occur through a combination of organizational and economic mechanisms with the help of state regulation.

Increasing the level of development of tourist regions ensures the formation of national wealth (creation of new jobs, investment in human capital, taxes, transfers, rent, etc.). As the health and development of people are related to this, the well-being of the population increases, while taking into account the financial base of local self-government, employment of the population, regional incomes, and investments. Public spending on health care is replaced by a more efficient source — self-financing of regenerated human capital. Nevertheless,

improvement of the mechanism of state management in relation to tourist regions remains relevant in this matter.

The increase in the importance of tourist regions for the economy of Ukraine occurs along with the increase in the role of the state, its direct regulation and management of tourism. According to the Law of Ukraine "On Tourism", it is determined that for the state, tourism activity is one of the main directions of the national economy and culture, which creates favorable conditions for tourists (Верховна Рада України, 1995). However, all this requires organizational and economic approaches to the management of tourism activities in the conditions of a global competitive environment.

Conclusions. Thus, an effective organizational and economic mechanism for the development of tourist regions in the modern realities of the global competitive environment makes it possible to fulfill and realize the goals and tasks facing it on a sufficient scale, and also contributes to the implementation of the socio-economic mission of the development of national tourism policy. The development will make it possible to create a modern profitable and competitive tourism industry in Ukraine, which provides, on the one hand, wide opportunities to meet the needs of Ukrainian and foreign citizens, and on the other hand, a significant contribution to the development of the national economy.

Today, tourism activity is one of the main priority directions of the development of the economy of the state, which, in turn, implements an effective mechanism for the development of tourism, which includes the components for the successful conduct of this business in Ukraine. The proposed components of the organizational-economic mechanism, namely: normative-legal, organizational-management, financial-economic and information-analytical, will be able to ensure the sustainable development of tourist regions and in the future give it a long-term character.

Бібліографічний список

- Верховна Рада України, 1995. Закон України про туризм № 324/95-ВР від 15.09.1995. *Відомості Верховної Ради України*, 31, ст. 24.
- Головинець, В., 2008. *Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку*. Тернопіль : Вид-во «Терно-граф».
- Гонтаржевська, Л. І., 2008. *Ринок туристичних послуг в Україні*. Донецьк: Східний видавничий дім.
- Дядечко, Л. П., 2007. *Економіка туристичного бізнесу*. Київ: Центр навч. літ-ри.
- Зайцева, В. та Корнієнко, О., 2012. Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі. *Вісник Запорізького національного університету*, 2 (8), с. 55–65.
- Кифяк, В. Ф., 2003. *Організація туристичної діяльності в Україні*. Чернівці: Книги-XXI, 300 с.
- Любіцева, О. О., 2005. *Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)*. Київ: Альтерпрес.
- Ткаченко, Т. І., 2009. *Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.

References

- Diadechko, L. P., 2007. *Ekonomika turystychnoho biznesu [Economics of tourist business]*. Kyiv: Tsentr navch. lit-ry. (in Ukrainian).
- Holovynets, V., 2008. *Turyzm Ukrainy: ekonomichni ta orhanizatsiini mekhanizmy rozvytku [Tourism of Ukraine: economic and organizational mechanisms of development]*. Ternopil : Vyd-vo «Terno- hraf». (in Ukrainian).
- Hontarzhevska, L. I., 2008. *Rynok turystychnykh posluh v Ukraini [Market of tourist services in Ukraine]*. Donetsk: Skhidnyi vydavnychy dim. (in Ukrainian).

- Kyfiak, V. F., 2003. *Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini [Organization of tourist activities in Ukraine]*. Chernivtsi: Knyhy-XXI. (in Ukrainian).
- Liubitseva, O. O., 2005. *Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) [Market of tourist services (geospatial aspects)]*. Kyiv: Alterpres. (in Ukrainian).
- Tkachenko, T. I., 2009. *Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu [Sustainable development of tourism: theory, methodology, business realities]*. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. (in Ukrainian).
- Verkhovna Rada Ukrainy, 1995. *Zakon Ukraïny pro turyzm [Law of Ukraine on tourism]* № 324/95-VR vid 15.09.1995. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukraïny*, 31, st. 24. (in Ukrainian).
- Zaitseva, V. and Korniienko, O., 2012. *Mizhnarodnyi turyzm ta hlobalizatsiia v suchasnomu sviti [International tourism and globalization in the modern world]*. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 2(8), p. 55–65. (in Ukrainian).

**Горбашевська М. О.
Кислова Л. А.**

СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Дана публікація відображає сутність організаційно-економічного механізму розвитку туристичних регіонів в сучасних реаліях глобального конкурентного середовища. Розглянуто організаційно-економічний механізм розвитку туристичних регіонів, висвітлено основні елементи організаційно-економічного механізму: ринкові, економічні, державні, національні та інші. Визначені причини ефективного розвитку туристичних регіонів в умовах глобального конкурентного середовища. Розглянуто формування державного та європейських рівнів розвитку туристичних регіонів. Надані фактори впливу стратегічних альянсів на розвиток туристичних регіонів та сформовані основні конкурентні переваги та недоліки стосовно їх розвитку. Встановлено, що конкуренція туристичних регіонів визначає взаємовідносини між підприємствами або юридичними особами, які надають туристичні послуги, а також забезпечує надання довгострокового характеру інтегрованим підприємствам, при якому спрощується впровадження інновацій, зменшуються витрати на туризм, обмежується конкуренція та знижуються ризики невизначеності у реалізаціях та забезпеченні туристичних послуг.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, конкурентноспроможність, туристичний регіон, стратегічний альянс, глобальне конкурентне середовище, туризм.

УДК 339.54

О. В. Ружинська

СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

Статтю присвячено визначенню сучасних детермінант зовнішньоторговельної політики розвинених країн світу. Визначено, що на сучасному етапі глобального розвитку на світову динаміку дестабілізуючи впливають наслідки глобальної пандемії та локальні військові конфлікти, зокрема в Україні.

Зроблено висновок, що, оскільки вартість торгівлі товарами зростає значними темпами, тоді як зростання обсягу торгівлі залишається низькими, це може свідчити про значне підвищення цін на товари. Це зумовлено нестабільністю попиту та пропозиції на світовому ринку, а також значним інфляційним навантаженням в країнах.

Проаналізовано сучасні глобалізаційні процеси. Зроблено висновок, що в даний час світ зіткнувся з деглобалізацією 2.0, яка характеризується зниженням ролі провідних держав, торговими війнами, проблемами розвитку інтеграції, зокрема брекзит тощо. Оскільки торгівля є ключовим індикатором розвитку глобалізаційних процесів, існує необхідність перегляду існуючої системи її регулювання. Глобальні органи регулювання, зокрема СОТ, не справляються зараз зі своїми завданнями у глобальному управлінні, і держави вдаються до застосування протекціоністських заходів, щоб захистити свої національні інтереси та суверенітет. Як результат, за останні роки кількість протекціоністських заходів у світовій економіці значно збільшилася порівняно із заходами лібералізації.

Зроблено висновок, що за лібералізацію торгівлі виступають здебільшого країни, що розвиваються, а розвинені країни активно використовують протекціоністські субсидії. Останні тенденції відображають зміну характеру протекціонізму, а саме демонструють збільшення ролі нетарифних обмежень та прихованого протекціонізму, зокрема внутрішні інвестиції та підтримку національних виробників. Протекціонізм як явище негативно впливає як на ринкові, політичні та економічні відносини між країнами-партнерами

Ключові слова: міжнародна торгівля, протекціонізм, лібералізація, зовнішньоторговельна політика, глобалізація

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-89-98

Постановка проблеми. Дослідження зв'язків між торговельною політикою та національними економічними інтересами далеко не нова тема. Однак у останні десятиліття характер зв'язків між торговельною політикою та національними інтересами сильно ускладнився у зв'язку з постійним зростанням асортименту товарів та послуг, що залучаються до міжнародного обігу, появою нових фінансових інструментів, що забезпечують його, а також нових інструментів захисту національного виробника. Співвідношення протекціонізму і торгового лібералізму набуває все більш складного характеру, протиріччя між якими посилюються в кризові періоди. Трансформація процесів глобалізації після глобальної економічної та фінансової кризи 2007–2009 років змінює контури світової економіки, що складалася з 1970–1980-х рр. Уповільнення темпів економічного зростання вказує на необхідність пошуку нових джерел збільшення добробуту країн. При цьому останніми роками міжнародна торгівля товарами поступово втрачала функцію головного драйвера світового розвитку і натомість посилення цієї

функції торгівлі послугами. Поточна ситуація ускладнюється зростаючою геополітичною невизначеністю та мінливістю зовнішніх умов для окремих країн та регіонів, підвищеною волатильністю на світових фінансових ринках, кон'юктурою, що стрімко змінюється на світових паливно-сировинних ринках, формуванням всеосяжних трансрегіональних економічних партнерств, а також збільшенням зовнішньої заборгованості країн. Окремим важелем невизначеності у глобальній економіці стала пандемія COVID-19, а з 2022 р. – війна в Україні.

Метою роботи є: визначення сучасних детермінантів зовнішньоторговельної політики розвинених країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних детермінантів зовнішньоторговельної політики розвинених країн світу набувають все більшої актуальності, про що свідчать наукові роботи зарубіжних науковців С. Евенетта (Evenett and Fritz, 2019), Д. Родрика (Rodrik, 2017), П. Берджеріка (Bergeijk, 2019), А. Субраманяна (Subramanian and Kessler, 2014) та українських дослідників В. Панченка (Панченко, 2017), О. Мелих (Мелих, 2020), О. Булатової, Н. Резнікової (Панченко, Резнікова та Булатова, 2020) тощо.

Результати наукового дослідження. До головних викликів існуючого економічного світопорядку також можна віднести протекціоністську політику та торговельні війни. Зростання ризиків від зростаючої невизначеності розвитку світової економіки несуть насамперед країни з ринками, що формуються, до яких належать у тому числі багато країн Східної Європи, включаючи Україну. На поточному етапі розвитку світогосподарських зв'язків уряди змушені адаптуватися до нової економічної реальності. Відображенням процесів, що відбуваються, є швидке зростання кількості регіональних торгових угод, а також поява нових форматів міжнародних торговельно-економічних партнерств. Дані форми співробітництва дозволяють дотримуватися балансу інтересів країн-учасниць та протидіяти різного роду торговельно-економічним санкціям, як одностороннім, так і багатостороннім. Таким чином, процес прийняття рішень у галузі взаємної співпраці багаторазово ускладнюється через те, що він повинен враховувати більшу кількість факторів різного, часом суперечливого характеру

Незважаючи на початок війни в Україні та подальші санкції, запроваджені проти Російської Федерації, а також продовження карантину в Китаї, що вплинуло, зокрема, на Шанхай, світова торгівля продемонструвала стійкість у першій половині 2022 р.. До появи цих нових проблем на початку 2022 р. глобальне співтовариство очікувало зменшення труднощів, які перешкоджали руху товарів у всьому світі з 2020 р. Ставки на вантажні перевезення почали знижуватися після третього кварталу 2021 р., тоді як збої в міжнародних ланцюгах поставок та іншій логістиці зменшилися після піку в кінці 2021 р. (UNCTAD, 2022) (рис. 1).

Статистика торгівлі товарами та комерційними послугами становить інтерес для дослідження, оскільки вона відображає доходи країн від експорту та вартість імпорту. Високі обсяги імпорту товарів, що споживає Європа, США та деякі країни світу, що розвиваються (без урахування Китаю) та країни Латинської Америки підтримали зростання товарної торгівлі у 2021 р. та на початку 2022 р. (рис. 2).

Це частково було викликано відкладеним попитом, що пов'язаний зі спричиненим пандемією переходом витрат від послуг до товарів, які раніше не могли бути задоволені через неспроможність пропозиції. Це також стало наслідком інших позитивних факторів, таких як підвищення курсу долара у випадку США, відносний динамізм внутрішньорегіональної торгівлі в Європі та сприятливі умови торгівлі в деяких великих країнах з економікою, що розвивається, через підвищення цін на енергоносії. В інших країнах попит на іноземні товари був більш зниженим.

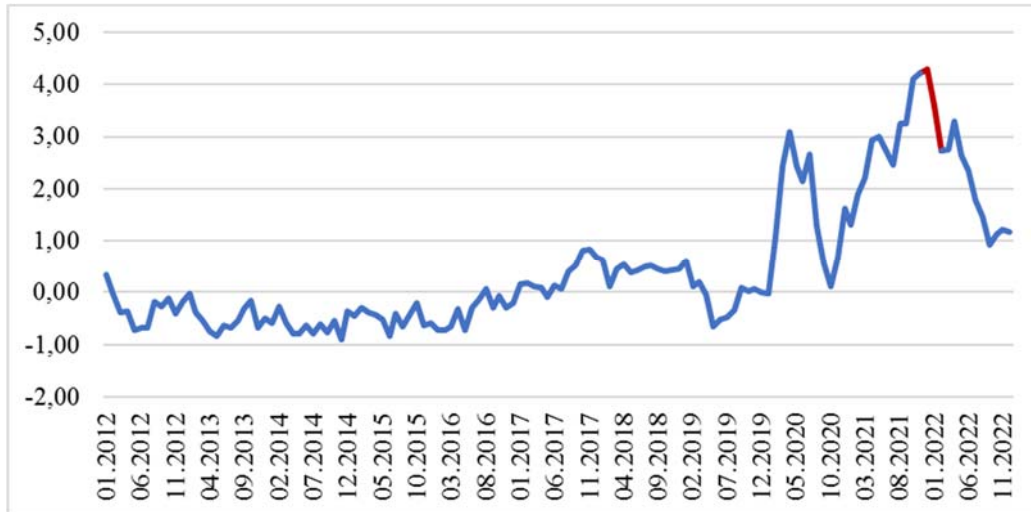

Рисунок 1. Глобальний індекс навантаження на ланцюги поставок (GSCPI), січень 2012 – грудень 2022 рр. (стандартні відхилення від середнього значення)

*Індекс нормалізується таким чином, що нуль вказує на те, що індекс має середнє значення, при цьому додатні значення представляють, на скільки стандартних відхилень індекс перевищує це середнє значення (а від'ємні значення представляють протилежне).

Джерело: Світовий банк

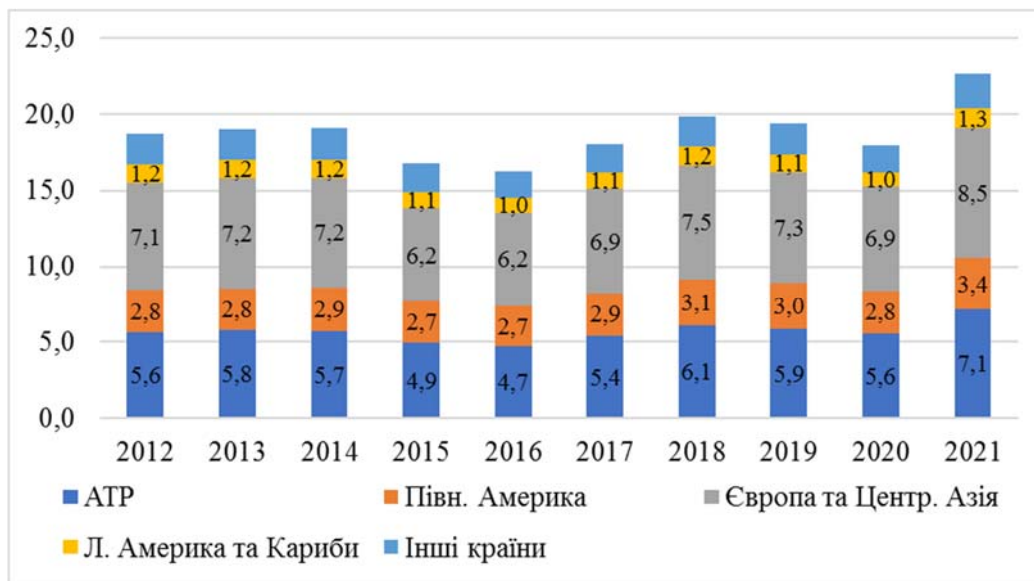

Рисунок 2. Динаміка імпорту товарів по регіонах світу, 2012–2021 рр., трлн дол. США

Джерело: Світовий банк

Одним із помітних випадків є Китай, де щомісячні дані показують динаміку імпорту товарів із січня по травень 2022 р. на 5,6 % нижче середнього показника за той самий період минулого року.

Водночас на початку 2022 р. спостерігається значне скорочення імпорту в регіоні Східної Європи після початку війни в Україні.

З точки зору експорту, цьогорічна ситуація та ситуація після спалаху COVID-19 відрізнялися. У розвинутих економіках до середини 2022 р. азіатський експорт значно перевищив рівень до COVID-19 (рис. 3). Це контрастує зі США і особливо Сполученим Королівством, де експорт залишається значно нижчим своїх історичних піків. Між цими двома крайнощами стоять Європа та інші розвинені економіки, які трохи перевищують свій рівень до COVID-19. У країнах з економікою, що розвивається, картина також неоднозначна. У Китаї,

інших азіатських економіках, що розвиваються та Латинській Америці спостерігається надзвичайно швидке V-подібне відновлення. Це призвело до того, на початку 2022 р. показники є вищими, ніж у період до COVID-19. Тим часом в Африці та на Близькому Сході та в Східній Європі аналогічні показники залишалися нижчими, ніж до COVID-19.

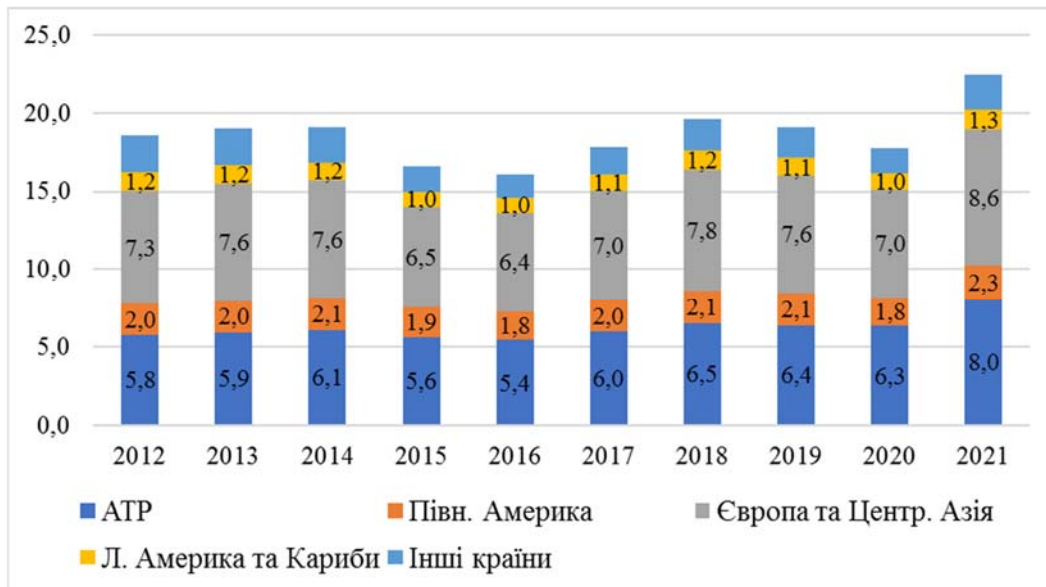

Рисунок 3. Динаміка експорту товарів по регіонам світу, 2012-2021 рр., трлн дол. США
Джерело: Світовий банк

Однією з примітних особливостей сучасної міжнародної торгівлі є стійке зростання торгівлі в Африці та на Близькому Сході у 2021–2022 рр. В цих регіонах очікується незначне зниження експорту в 2023 році, але імпорту залишатиметься високим. Очікується, що наступного року в регіоні СНД спостерігатиметься високий темп зростання імпорту понад 9 %, але якщо це станеться, це буде здебільшого через скорочення обсягів у базисному 2022 р. через санкції проти РФ. (табл.1)

Таблиця 1

Обсяг торгівлі товарами по групах країн, у % до попереднього року, 2018–2023 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022*	2023*
Експорт						
Півн. Америка	3,9	0,4	-8,9	6,5	3,4	1,4
Півд. Америка	0,6	-1,3	-4,9	5,6	1,6	0,3
Європа	1,8	0,6	-7,8	7,9	1,8	0,8
СНД	4,1	-0,1	-1,7	0,5	-5,8	3,3
Африка	3,2	-0,4	-8,1	5,2	6,0	-1,0
Середній Схід	4,8	-1,3	-8,9	1,4	14,6	-1,5
Азія	3,7	0,9	0,5	13,3	2,9	1,1
Імпорт						
Півн. Америка	5,1	-0,6	-5,9	12,3	8,5	0,8
Півд. Америка	4,6	-1,8	-10,7	25,4	5,9	-1,0
Європа	1,9	0,3	-7,3	8,3	5,4	-0,7
СНД	4,0	8,3	-5,5	9,1	-24,7	9,4
Африка	5,5	3,1	-14,7	7,7	7,2	5,7
Середній Схід	-4,4	11,2	-10,1	8,4	11,1	5,7
Азія	5,0	-0,4	-1,0	11,1	0,9	2,2

*2022–2023 – прогноз

Джерело: СOT

На рис. 4 показано річне зростання вартості експорту товарів за три квартали 2021–2022 р. у порівнянні до відповідного періоду попереднього року за групами товарів. Також, ілюструє порівняння вартості експорту в першій половині 2022 р. з експортом у першій половині 2019 р., в період до пандемії. Незважаючи на зниження у період 2021–2022 рр. по всіх групах товарів, торгівля в першій половині 2022 р. зросла на 32 % порівняно з 2019 р. Можна зробити висновок, що, оскільки вартість торгівлі товарами зростає значними темпами, тоді як зростання обсягу торгівлі залишається низькими, це може свідчити про значне підвищення цін на товари. Це зумовлено нестабільністю попиту та пропозиції на світовому ринку, а також значним інфляційним навантаженням в країнах.

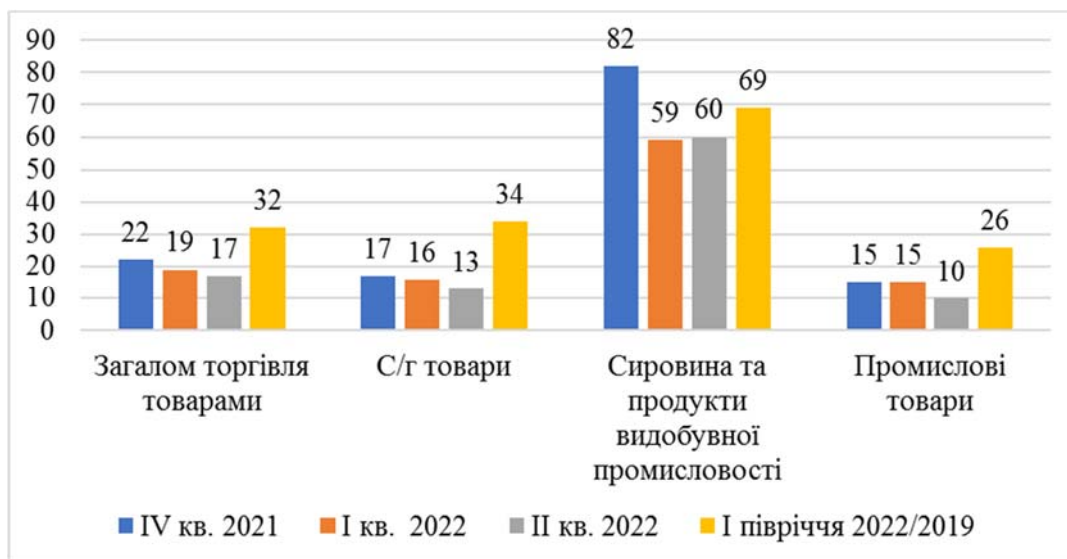

Рисунок 4. Динаміка вартості експорту товарів за групами товарів, у % до відповідного періоду попереднього року, IV кв. 2021 р. – II кв. 2022 р.

У II кварталі 2022 р. експорт сировини зріс більше, ніж промислова продукція порівняно з тим же періодом попереднього року, особливо це стосується палива та продукції гірничодобувної промисловості. Торгівля промисловою продукцією в останньому кварталі зросла на 10% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, тоді як сільськогосподарська продукція зросла на 13%, а паливо та видобувна продукція зросла на 60 %. Вартість торгівлі товарами також зросла на 32 % між першою половиною 2019 р. та першою половиною 2022 р., тоді як вартість палива та продукції гірничодобувної промисловості зросла майже на 70 %.

Наявні дані по п'яти найбільшим економікам-експортерам послуг за перше півріччя 2022 р. (січень-липень для США та Китаю, січень-червень для інших) дає змогу навести порівняння з аналогічним періодом 2021 р. Експорт цих країн показано на рис. 5, який ілюструє загальні глобальні тенденції. Експорт туристичних і транспортних послуг значно відновився у 2022 р., оскільки обмеження, пов'язані з пандемією, послабилися. Головним винятком є Китай, де витрати на подорожі стримуються політикою країни щодо нульового поширення COVID-19. Експорт інших послуг (категорія, яка включає фінансові та інші бізнес-послуги) зростає помірними темпами через те, що він не сильно скоротився під час пандемії.

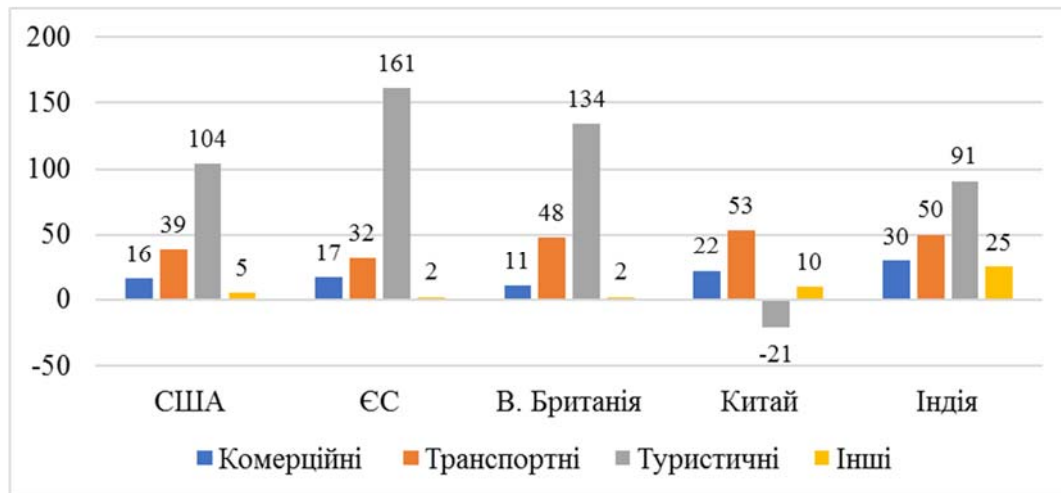

Рисунок 5. Річне зростання експорту комерційних послуг за категоріями, січень–червень 2022 р., % до попереднього року, дол. США

* січень-липень для США та Китаю

Джерело: СОТ

Зовнішня торгівля є результатом процесів глобалізації. Деякі експерти стверджують, що процеси глобалізації циклічні, і в даний час світ зіткнувся з деглобалізацією 2.0, яка характеризується зниженням ролі провідних держав, торговими війнами, проблемами розвитку інтеграції, зокрема брекзит тощо (Bergerijk, 2019). На зміну періоду спаду може прийти нове зростання глобалізаційної активності (Jones, 2005). Загалом і гіперглобалісти, і деглобалісти нині продовжують розглядати торгівлю як ключовий індикатор розвитку глобалізаційних процесів. При цьому вони сходяться у питанні необхідності перегляду існуючої системи її регулювання. Так, Д. Родрік говорить про те, що СОТ є породженням гіперглобалізації, тому вона не справляється зараз зі своїми завданнями у глобальному управлінні, і держави вдаються до застосування протекціоністських заходів, щоб захистити свої національні інтереси та суверенітет (Rodrik, 2017). Гіперглобалізація також характеризується гіперрегіоналізацією (Subramanian and Kessler, 2014), під якою розуміється збільшення кількості РТС, поява мегарегіональних торгових та плюрилатеральних угод. Останні – у правовій системі СОТ – передбачають обмежене коло учасників та стосуються регулювання торгівлі у низці конкретних сфер. Все це рядом авторів розглядається як прояв деглобалізації, оскільки країни таким чином уникають універсального багатостороннього регулювання в рамках Світової організації торгівлі. Деглобалісти вказують також на значне збільшення протекціоністських заходів після так званої Великої рецесії. Гіперглобалісти заперечують та стверджують, що рівень протекціонізму в міжнародному співтоваристві знизиться, як тільки ситуація на світових ринках стабілізується. Поки що ж у західному економічному мейнстрімі лібералізація продовжує розглядатися як єдиний можливий шлях для формування сучасного порядку денного міжнародних торгових переговорів. Проте, як свідчить рис. 6, за останні роки кількість протекціоністських заходів у світовій економіці значно збільшилася порівняно із заходами лібералізації.

Загалом у країнах-членах та спостерігачах СОТ за період огляду було зареєстровано 943 торгові заходи (рис. 7). Ця цифра включає заходи, що сприяють торгівлі, заходи захисту від торгівлі та інші обмежувальні заходи.

Рисунок 6. Кількість заходів регулювання міжнародної торгівлі, що вживаються країнами світу в 2010–2021 рр..

Джерело: Global Dynamics. Global Trade Alert 2022

Рисунок 7. Кількість торговельних заходів, запроваджених із середини жовтня 2021 р. до середини жовтня 2022 р.

Джерело: COT

Протягом року з жовтня 2021 р. по жовтень 2022 р. звітного періоду для членів і спостерігачів COT було зареєстровано 376 нових заходів сприяння торгівлі. Це становить 39,9% від загальної кількості зареєстрованих заходів.

Більшість заходів зі сприяння торгівлі стосуються імпорту. Зменшення або скасування імпортних тарифів становить основну частину заходів зі сприяння торгівлі, за якими йдуть скасування або спрощення експортних кількісних обмежень та імпортних кількісних обмежень.

Таблиця 2

Заходи сприяння торгівлі серед країн членів та спостерігачів COT, 2014-2021 рр.

Тип заходів	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Імпорт	181	205	148	113	144	100	96	136
– Тарифи	150	154	112	93	119	85	84	112
– Митні процедури	17	30	27	17	15	2	3	6
– Податки	2	5	4	3	6	5	8	8
– Кількісні обмеження	11	5	1	0	3	1	1	8
– інше	1	11	4	0	1	7	0	2

Продовження табл. 2

Експорт	9	40	32	24	18	14	7	15
– Мито	3	18	5	1	6	10	5	11
– Кількісні обмеження	3	3	1	2	0	1	1	3
– інше	3	19	26	21	12	3	1	1
Загалом	191	249	183	137	162	115	104	153
<i>Середнє за місяць</i>	<i>15,9</i>	<i>20,8</i>	<i>15,3</i>	<i>11,4</i>	<i>13,5</i>	<i>9,6</i>	<i>8,7</i>	<i>12,8</i>

Джерело: СОТ

Сплеск протекціонізму за останнє десятиліття не тільки ставить гостре питання щодо необхідності реформування СОТ (Evenett, Fritz, 2019), а й наводить до необхідності перегляду теоретичних концепцій міжнародної торгівлі. Більш того, на порядок денний виносяться нові проблеми, пов'язані з торгівлею, такі як розвиток електронної комерції чи проблеми залучення середніх і малих підприємств у міжнародну комерційну діяльність. В свою чергу, це надає додаткової гостроти дискусії щодо подальшої трансформації системи глобального економічного управління.

Висновок. Міжнародна торгівля переживає певні трансформації останніми роками через глобальні виклики, такі як пандемія COVID та локальні збройні конфлікти, зокрема в Україні. У відповідь, спостерігається збільшення протекціоністських заходів, які активно використовуються країнами для захисту національних інтересів. До причин сучасного протекціонізму відносять “захисні” або ж антикризові, структурні, політичні, соціальні і економічні фактори. Останні тенденції відображають зміну характеру протекціонізму, а саме демонструють збільшення ролі нетарифних обмежень та прихованого протекціонізму, зокрема внутрішні інвестиції та підтримку національних виробників. Протекціонізм як явище негативно впливає як на ринкові, політичні та економічні відносини між країнами-партнерами.

Здебільшого, сили, що виступають за лібералізацію торгівлі, знаходяться в країнах, що розвиваються, а не в розвинених країнах, де продовжують домінувати протекціоністські субсидії. Країни-партнери з різних таборів за критерієм розвиненості економік дедалі активніше починають зосереджувати свою увагу на альтернативних детермінантах відмінності у порівняльних витратах, в тому числі на внутрішніх екологічних та технічних стандартах продукту чи виробничого процесу (у порівнянні із міжнародними).

Бібліографічний список

- Мелих, О., 2020. Протекціонізм у ЄС: вплив на ринкові відносини з країнами-партнерами. *Економічний аналіз*, Том 30. 1(2), с. 91–99. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.091>
- Панченко, В., 2017. Трансформація інструментів класичного протекціонізму в сучасних умовах світового господарства: конфлікт теорії та практики. *Інвестиції: практика та досвід*, 18/2017, с. 11–16. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/4.pdf (Дата звернення 2 Вересня 2022).
- Панченко, В., Резнікова, Н. та Булатова, О., 2020. Регуляторна конкуренція в цифровій економіці: нові форми протекціонізму. *Міжнародна економічна політика*, 1–2(32–33), с. 50–80. DOI 10.33111/iep.2020.32_33.03
- Bergeijk, P. A. G., 2019. *Deglobalization 2.0: Trade and Openness During the Great Depression and the Great Recession*. Edward Elgar: Cheltenham.

- Evenett, S. J. and Fritz, J., 2019. Jaw Jaw not War War: Prioritising WTO Reform Options. The 24th Global Trade Alert Report, CEPR Press. *Global Trade Alert* [online] Available at: <<https://www.globaltradealert.org/reports/47>> (Accessed 2 September 2022)
- Jones, G., 2005. *Multinationals and Global Capitalism: From the Nineteenth to the Twenty First Century*. Oxford University Press, New York
- Rodrik, D., 2017. *Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy*. Princeton University Press.
- Subramanian, A. and Kessler, M., 2014. *The Hyperglobalization of Trade and Its Future. Towards a Better Global Economy: Policy Implications for Citizens Worldwide in the Twenty-first Century*. Oxford University Press, Oxford.
- UNCTAD, 2022. *Trade and development report. Development prospects in a fractured world: Global disorder and regional responses* [online]. Available at: <https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2022_en.pdf> (Accessed 20 December 2022).

References

- Melykh, O., 2020. Protektsionizm u YeS: vplyv na rynkovi vidnosyny z krainamy-partneramy. [Protectionism in the EU: impact on market relations with partner countries.] *Economic analysis*, vol. 30 1(2), pp. 91–99. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.091> (in Ukrainian).
- Panchenko, V. 2017. Transformatsiia instrumentiv klasychnoho protektsionizmu v suchasnykh umovakh svitovoho hospodarstva: konflikt teorii ta praktyky. [Transformation of instruments of classical protectionism in the contemporary global economy context: the conflict of theory and practice.] *Інвестиції: практика та досвід*, 18, p. 11–16. Available at: <http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/4.pdf> [Accessed 2 September 2022] (in Ukrainian).
- Panchenko, V., Reznikova, N. and Bulatova, O., 2020. Rehuliatorna konkurentsiiia v tsyfrovii ekonomitsi: novi formy protektsionizmu. [Regulatory competition in the digital economy: new forms of protectionism.] *International economic policy*, 1–2(32–33), pp. 50–80. DOI 10.33111/iep.2020.32_33.03 (in Ukrainian).
- Bergeijk, P. A. G., 2019. *Deglobalization 2.0: Trade and Openness During the Great Depression and the Great Recession*. Edward Elgar: Cheltenham.
- Evenett, S. J. and Fritz, J., 2019. Jaw Jaw not War War: Prioritising WTO Reform Options. The 24th Global Trade Alert Report, CEPR Press. *Global Trade Alert* [online] Available at: <<https://www.globaltradealert.org/reports/47>> (Accessed 2 September 2022)
- Jones, G., 2005. *Multinationals and Global Capitalism: From the Nineteenth to the Twenty First Century*. Oxford University Press, New York
- Rodrik, D., 2017. *Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy*. Princeton University Press.
- Subramanian, A. and Kessler, M., 2014. *The Hyperglobalization of Trade and Its Future. Towards a Better Global Economy: Policy Implications for Citizens Worldwide in the Twenty-first Century*. Oxford University Press, Oxford.
- UNCTAD, 2022. *Trade and development report. Development prospects in a fractured world: Global disorder and regional responses* [online]. Available at: <https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2022_en.pdf> (Accessed 20 December 2022).

стаття надійшла до редакції 12.02.2022

Ruzhynskas O. V.

CURRENT DETERMINANTS OF THE DEVELOPED COUNTRIES' FOREIGN TRADE POLICY

The article is devoted to the definition of modern determinants of the developed countries' foreign trade policy. It was determined that at the current stage of global development, the consequences of the global pandemic and local military conflicts, in particular in Ukraine, have a destabilizing effect on world dynamics.

It is concluded that since the value of trade in goods is increasing at a significant rate, while growth in the volume of trade remains low, this may indicate a significant increase in commodity prices. This is due to the instability of supply and demand in the world market, as well as the significant inflationary burden in the countries.

Modern globalization processes are also analysed. It is concluded that the world is currently faced with deglobalization 2.0, which is characterized by a decline in the role of leading states, trade wars, problems of integration development, in particular, Brexit, etc. Since trade is a key indicator of the globalization processes' development, there is a need to revise the existing system of its regulation. Global regulatory bodies, including the WTO, are not up to the task of global governance, and states are resorting to protectionist measures to protect their national interests and sovereignty. As a result, the number of protectionist measures in the world economy has increased significantly compared to liberalization measures in recent years.

It was concluded that developing countries are mostly prefer trade liberalization, while developed countries actively use protectionist subsidies. Recent trends reflect the changing nature of protectionism, namely the increasing role of non-tariff restrictions and covert protectionism, including domestic investment and support for domestic producers. Protectionism as a phenomenon negatively affects market, political and economic relations between partner countries.

Key words: international trade, protectionism, liberalization, foreign trade policy, globalization

УДК 331.5

В. О. Чувардинський

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ: СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено ключові проблеми розвитку міжнародного ринку праці та зміни структурних компонентів, що відбуваються під впливом глобалізаційних та технологічних процесів. Встановлено, що структурні зрушення у сфері зайнятості, які спостерігаються в результаті впровадження інновацій, призводять до суттєвих змін на міжнародному ринку праці. Обґрунтовано посилення ролі інноваційних чинників у забезпеченні раціонального використання робочої сили окремих країн. Проаналізовано сегментацію міжнародного ринку праці в умовах глобалізаційних та інноваційних змін. Доведено об'єктивність посилення ролі сегменту висококваліфікованої праці у забезпеченні розвитку міжнародного ринку праці.

В процесі дослідження охарактеризовано головні чинники інноваційного розвитку міжнародного ринку праці, зокрема, технологічні та знаннєві фактори, які впливають на загальний рівень компетентності та навичок робочої сили. Зроблено висновок, що впровадження інноваційних технологій в умовах глобалізації, таких як штучний інтелект, цифровізація, може сприяти підвищенню рівня кваліфікації, удосконаленню навичок робочої сили.

Ключові слова: міжнародний ринок праці, чинники інноваційного розвитку, глобалізаційні зміни, інноваційний розвиток міжнародного ринку праці.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-99-107

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах глобалізації світової економіки розвиток міжнародного ринку праці характеризується посиленням взаємозалежності та взаємозв'язку між національними ринками праці. Підвищення конкурентоспроможності національних економік у міжнародному економічному просторі на сучасному етапі можливе, передусім, за рахунок реалізації конкурентних переваг, пов'язаних із забезпеченням ефективного використання робочої сили на інноваційних засадах.

Однак посилення кризових явищ у світовій економіці суттєво ускладнює розвиток міжнародного ринку праці, призводячи до посилення нерівномірності міжкраїнового розподілу робочої сили, зростання рівня безробіття в окремих країнах. Разом з тим, на розвиток міжнародного трудових ресурсного середовища також суттєво впливає посилення глобальних викликів, серед яких слід відзначити посилення геополітичної нестабільності протягом останніх років, початок повномасштабної війни на території Європи, стрімке зростання обсягів міграції тощо. Відповідно, в країнах відбувається погіршення макроекономічної ситуації, що призводить до скорочення сукупного попиту, посилення напруження на ринках праці.

З іншого боку, структурні зрушення у сфері зайнятості, що відбуваються в результаті впровадження інновацій, технологічних нововведень, новітніх методів організації праці, призводять до інноваційних змін на міжнародному ринку праці, стимулюють підвищення професійної мобільності робочої сили. Збільшення обсягів зайнятості у третинному секторі економіки обумовлює необхідність впровадження новітніх форм зайнятості, покращення якісних характеристик робочої сили. В сучасних умовах посилюється роль інноваційних форм зайнятості (зокрема, віддаленої /

дистанційної) з використанням новітніх технологій; мобільної зайнятості та ін., які набули достатнього поширення під час пандемії COVID-19. Саме тому актуалізуються питання дослідження розвитку міжнародного ринку праці з урахуванням впливу структурно-інноваційних зрушень, які, з одного боку, обумовлені посиленням впливу цифровізації на зміст трудових функцій, та визначають зміну кваліфікаційних вимог до робочої сили – з іншого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах глобалізації світового простору економічне зростання може бути досягнуто значною мірою за рахунок поширення інновацій, збільшення інвестицій у роботизацію та цифровізацію виробничих процесів. Згідно точки зору Д. Солоу, розвиток країн може бути забезпечений на основі впровадження інновацій, які можуть бути реалізовані через носіїв трудового потенціалу, які присутні на міжнародному ринку праці (Solow, 2000).

Водночас спостерігається підвищення гнучкості ринку праці, що призводить до зростання мобільності робочої сили. Дж. Кейнс відзначав, що підвищення мобільності трудових ресурсів може призвести до дисбалансу на ринку, посилення конкурентної боротьби за ресурси на світових ринках (Keynes, 2018, с. 220–222). Передусім, це стосується конкуренції у межах міжнародного ринку праці за кваліфіковану робочу силу, оскільки впровадження інновацій потребує відповідного рівня освіти та кваліфікації працівників.

Враховуючи сегментований характер міжнародного ринку робочої сили, С. П. Калініна відзначає, що у межах цього ринку створюються та функціонують декілька відносно автономних ринків робочої сили, зі специфічними закономірностями руху. При цьому сегментація міжнародного ринку робочої сили віддзеркалює як міжнародний поділ праці, що склався, так і особливості попиту на кваліфікації робочої сили (Калініна та Середя, 2010, с. 741–745). Підтверджують сегментований характер міжнародного ринку праці Г. Г. Старостенко, В. В. Козар, які виокремлюють сегменти цього ринку (залежно від рівнів кваліфікації робочої сили). До першого сегменту вони відносять робочу силу, яка характеризується відносно постійною зайнятістю, стабільністю трудових навичок, високим рівнем кваліфікації й зарплати, а також доволі чіткою ієрархією кваліфікацій. До другого сегменту, згідно їх точки зору, належить робоча сила невисокої кваліфікації, яка концентрується у регіонах з недостатньо високим рівнем економічного розвитку (Старостенко та Козар, 2015, с. 22).

Загалом, питання сегментації міжнародного ринку праці, тенденції його змін в умовах глобалізації достатньо комплексно досліджені вченими-економістами (зокрема, І. Л. Петровою, 2016). Однак дотепер недостатньо уваги приділено проблемам розвитку міжнародного ринку праці в контексті специфіки структурних змін під впливом глобалізаційних та інноваційних чинників в сучасних умовах.

Метою статті є дослідження проблем розвитку міжнародного ринку праці та його структурних компонентів під впливом глобалізаційних змін, з виокремленням інноваційних чинників, зокрема, технологічних змін, процесів цифровізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах посилення глобалізації світової економіки під впливом досягнень науково-технічного прогресу відбувається поступова видозміна класичної структури виробництва. Поширення масштабів та пришвидшення темпів впровадження нових технологій у глобальному економічному просторі суттєво впливає не тільки на світову структуру економіки, але й на структуру міжнародного ринку праці. Збільшення ролі транснаціональних корпорацій, яке відбувається шляхом інтеграції місцевих та регіональних компаній, призводить до отримання конкурентних переваг від виробництва окремих видів продукції / послуг, поглиблення процесів міжнародного розподілу праці, підвищення можливостей використання ресурсного потенціалу окремих країн або регіонів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в сучасних умовах може забезпечити залучення робочої сили з віддалених регіонів до виробничих процесів створення високотехнологічних та цифрових продуктів.

Разом з тим, використання країнами даного підходу до виробництва товарів / послуг може призвести до суттєвих втрат доданої вартості, а також послаблення їх позицій у міжнародному рейтингу конкурентоспроможності. Відповідно, пріоритетного значення набуває процес трансформації ресурсної економічної системи в інноваційну модель економіки, яка базується на знаннях, інформації та інвестиціях у розвиток людського потенціалу. Доволі суттєвим обмежувачем ефективного використання інтелектуально-сміх та науко-сміх технологій економічно розвинених країн є зростання витрат на залучення висококваліфікованої робочої сили, здатної до сприйняття новітніх технологій та знань. На думку В. І. Герасимчука, трансформація ринкової моделі економіки – від індустріального до інформаційного суспільства, під впливом глобалізаційних та технологічних змін, може призвести до формування нових галузей, секторів і поширення використання високотехнологічної, інтелектуальної праці у нових сферах діяльності (Герасимчук, 2001, с. 112).

Як наслідок, це призводить до посилення ролі інноваційних чинників розвитку міжнародного ринку праці у забезпеченні найбільш раціонального використання робочої сили окремих країн, регіонів. Зміни на міжнародному ринку праці призводять до структурних зрушень в зайнятості, які відбуваються у процесі переходу до виробництва, притаманного економіці знань, в результаті збільшення масштабів застосування інформаційних та комунікаційних технологій, розширення сервіс-орієнтованого сегменту економіки. Спостерігаються значні структурні зміни на міжнародному ринку праці, обумовлені впливом глобалізації, з одного боку, і поширенням інноваційної моделі розвитку, з іншого. Зокрема, це стосується змін сегментної структури міжнародного ринку праці під впливом глобалізації та інноваційних чинників, які можуть бути представлені у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 1).

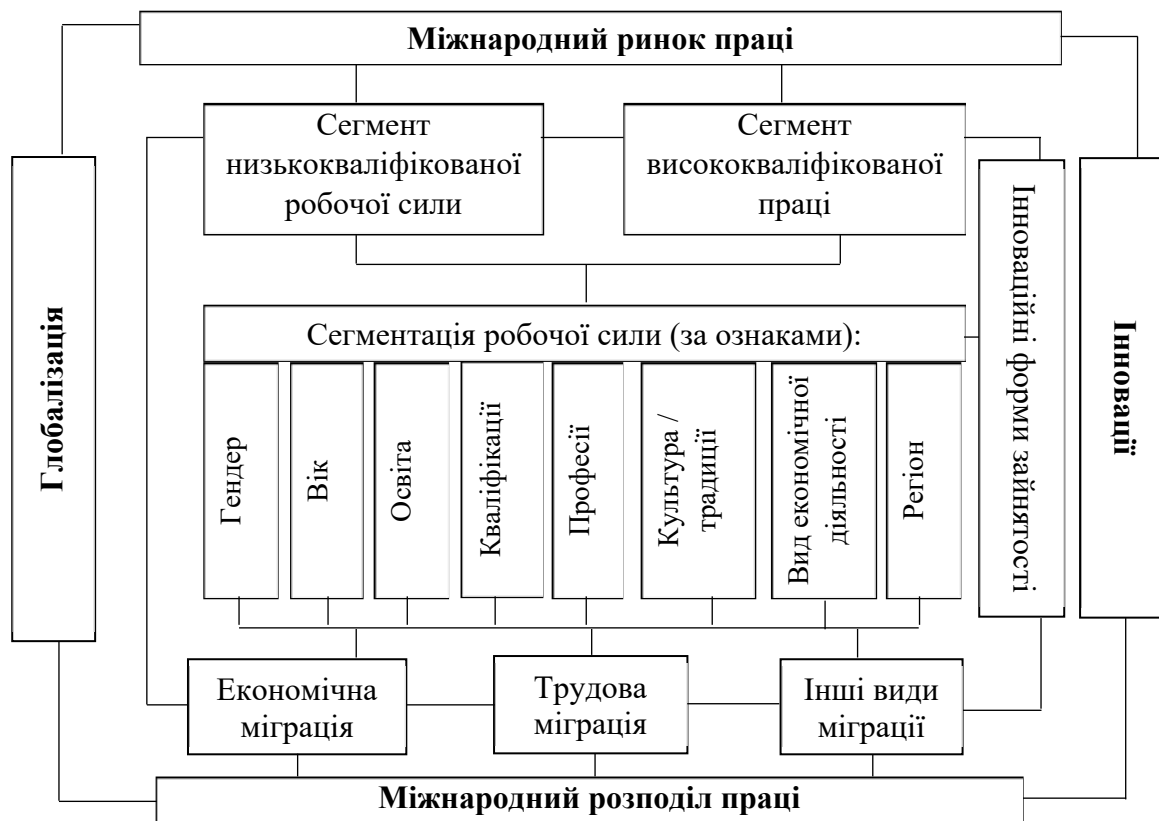

Рисунок 1. Сегментація міжнародного ринку праці в умовах
глобалізаційних та інноваційних змін

Джерело: побудовано автором на основі джерела (Старостенко та Козар, 2015)

Вплив інноваційних чинників призводить до посилення ролі сегменту висококваліфікованої праці у забезпеченні розвитку міжнародного ринку праці. Передусім, це проявляється через розвиток інноваційних форм зайнятості, які виступають драйверами розвитку сфери зайнятості в умовах глобалізації. Саме завдячуючи впровадженню інновацій, технологій штучного інтелекту та цифровізації різних сфер економіки, відбувається збільшення масштабів застосування інноваційних форм зайнятості.

Разом з тим, необхідно враховувати, що можливості розвитку міжнародного ринку праці залежать від демографічних чинників (рівня народжуваності, очікуваної тривалості життя, рівня інвалідності та захворюваності населення), які суттєвим чином впливають на цей сегмент міжнародного ринку праці (World Economic Forum, 2020b).

Переважає більшість високорозвинених країн світу має серйозні проблеми з відтворенням робочої сили, спричинені зменшенням рівня народжуваності та значним постарінням населення. Це суттєво впливає на розвиток міжнародного ринку праці, інтенсифікує міжнародні міграційні процеси (відповідно, найбільшого поширення останнім часом набувають економічна та трудова міграції). На певний час, після пандемії коронавірусу 2019 року, міграційні процеси призупинились через часткове закриття кордонів. Але вже у 2022 р., після початку військової агресії росії проти України обсяги міграційних переміщень на європейському континенті стали співставними з міграційними потоками часів другої світової війни. Зокрема, відповідно до даних Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 06 грудня 2022 р. за кордоном перебувало майже 8,00 млн українських біженців (The UN Refugee Agency, 2022). Це значною мірою впливає на міжнародний розподіл праці, закріплюючи певну спеціалізацію країн та регіонів.

Не менш важливим аспектом аналізу проблем розвитку міжнародного ринку праці є визначення специфіки використання інноваційних форм зайнятості. Останнім часом спостерігається загальний тренд на зменшення питомої ваги класичних оффлайнових робочих місць, і все більше працівників зорієнтовані на пошук робочих місць з можливістю дистанційної зайнятості. Протягом 2011–2020 рр. роботодавці опублікували на міжнародному сайті з пошуку роботи Glassdoor 54 % вакансій з описом дистанційної роботи як основної форми зайнятості (порівняно з 28 % у 2011 р.) (World Economic Forum, 2020a, с. 15). Прояв цього тренду посилюється в результаті розвитку та поширення використання інформаційних технологій під час пандемії 2019.

Водночас, у різних країнах світу достатньо високою залишається частка населення, яке не має достатніх навичок та вмінь роботи з новітнім програмним забезпеченням та цифровими продуктами, що необхідно для віддаленого користування віртуальним робочим місцем. При цьому, за даними Future of Jobs Report, майже 60 % працівників компаній, розташованих у Сполучених Штатах Америки, Швейцарії, які мають достатньо високий рівень доходу, не мають можливості повноцінно працювати вдома. Разом з тим, частка працівників даної категорії, які працюють у компаніях таких країн, як Єгипет і Бангладеш, становить майже 80–90 % (World Economic Forum, 2020a, с. 12–13). Це свідчить про існування значних нерівномірностей у розвитку інноваційних форм зайнятості на сучасному етапі.

Експертами з підготовки звіту World Economic Forum 'The Future of Jobs Report' було запропоновано здійснювати розподіл працівників у країнах за основними 3 неформальними групами, згідно якого до першої групи належать «необхідні працівники», зокрема, персонал доставки, доглядачі та медичні працівники, працівники продовольчих магазинів, сільськогосподарські працівники та виробники медичних товарів. До другої групи («віддалені працівники») належать працівники, які мали змогу працювати віддалено, особливо не змінюючи свої функціональні обов'язки. До складу третьої групи («переміщені працівники») відносяться, передусім, працівники, які були витіснені зі своїх робочих місць

(у короткостроковій перспективі) та у майбутньому мають невеликі шанси повернутись до попереднього місця роботи / професії (World Economic Forum, 2020a, с. 10).

Відповідно, для підвищення конкурентоспроможності працівників на міжнародному ринку праці в умовах інноваційних змін необхідною умовою є отримання відповідних навичок та кваліфікацій. Це необхідно для підвищення рівня компетентності, поглиблення знань та умінь у рамках професії, за якою вони працевлаштовані, або отримання кардинально нових навичок для опанування нової професії. Також необхідно зауважити, що найбільша частка робочих місць, які передбачають можливість виконувати роботу дистанційно, в економічно розвинених країнах становить приблизно 38 % від загальної кількості робочих місць; 25 % – у країнах із середнім доходом; 17 % – у країнах з доходом нижче середнього, та лише 13% – для економік з низьким рівнем доходу населення (World Economic Forum, 2020a, с. 15).

Враховуючи, що широке впровадження високих технологій у процеси виробництва забезпечує зростання рівня наукоємності продукції та визначає необхідність покращення якості як професійно-технічної, так і вищої освіти для підготовки якісних кадрів, спроможних створювати та використовувати досягання науки, протягом останніх п'яти років експерти Всесвітнього Економічного Форуму, разом з фахівцями багатьох сфер (більш ніж 140 країн світу), досліджували тенденції розвитку майбутнього ринку праці, потенційні масштаби переміщення працівників під впливом автоматизації та вдосконалення технологічних процесів, а також створення нових робочих місць на заміну застарілих.

Незважаючи на те, що локальні ринки праці відрізняються один від одного за рівнем розвитку та наявністю людських ресурсів, а також за граничною нормою продуктивності праці (ефективною ставкою заробітної платні), глобальні тенденції на міжнародному ринку праці впливають на них однаково. Зокрема, згідно з наявними дослідженнями, наступні три роки буде превалювати тенденція до докорінної зміни якості робочих місць, коли вирішальним елементом, окрім людських навичок та умінь, також буде більш розповсюджене використання автоматизації, алгоритмів машинного навчання (штучного інтелекту) та аналізу даних (рис. 2).

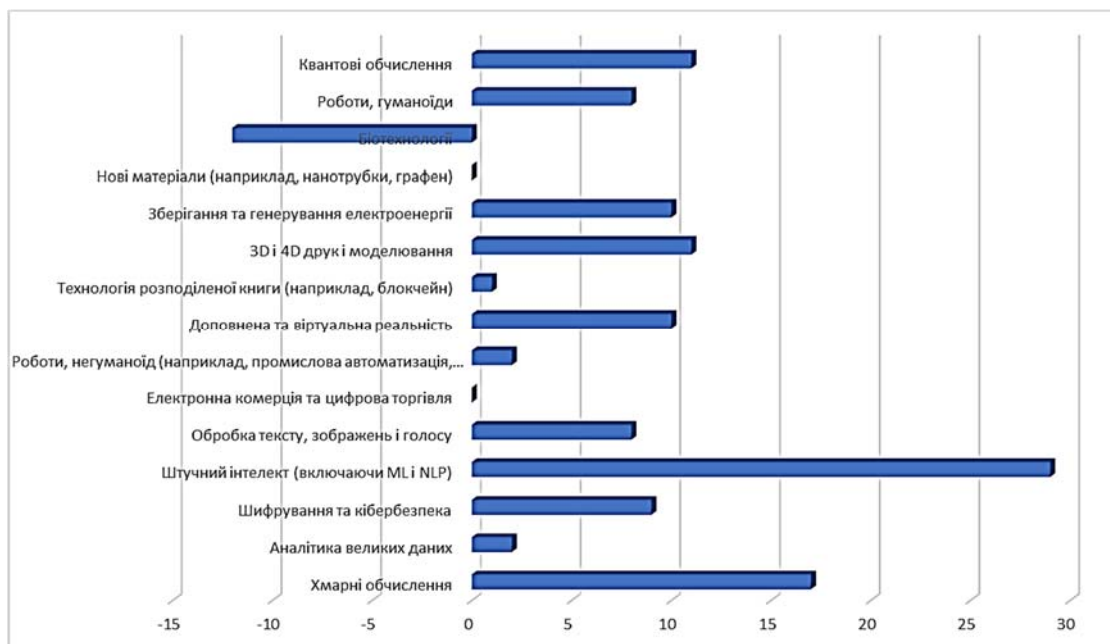

Рисунок 2. Технології, які можуть бути найбільш широко застосовані (адаптовані)
компаніями до 2025 року, % опитаних компаній

Джерело: World Economic Forum, 2020a

Як свідчить представлена вище інформація, найбільшою мірою автоматизація та машинне навчання буде використовуватись у сфері штучного інтелекту, хмарних, квантових обчисленнях, для 3D/4D друку, віртуальної/доповненої реальності (World Economic Forum, 2020a, с. 26–27).

Відповідно, найбільшим попитом на міжнародному ринку праці (для високотехнологічних секторів економіки) користуватимуться саме висококваліфіковані професіонали. У першу чергу, ці професіонали повинні володіти, окрім професійних навичок та компетенцій, навичками управління, мати здатність до сприйняття інновацій, а також достатній рівень інформаційної компетенції. Згідно точки зору І. Л. Петрової, в епоху становлення інформаційної економіки у найманих працівників будуть затребувані такі якості, як креативність, самокерованість, які набуваються працівниками на протязі їх трудової діяльності і не залежать лише від рівня одержаної освіти (Петрова, 2016, с. 29–32).

Також експерти звертають увагу на розподіл переліку завдань, які будуть виконуватися людиною або машиною (комп'ютерним алгоритмом) у 2025 році (рис. 3) (World Economic Forum, 2020a, с. 29).

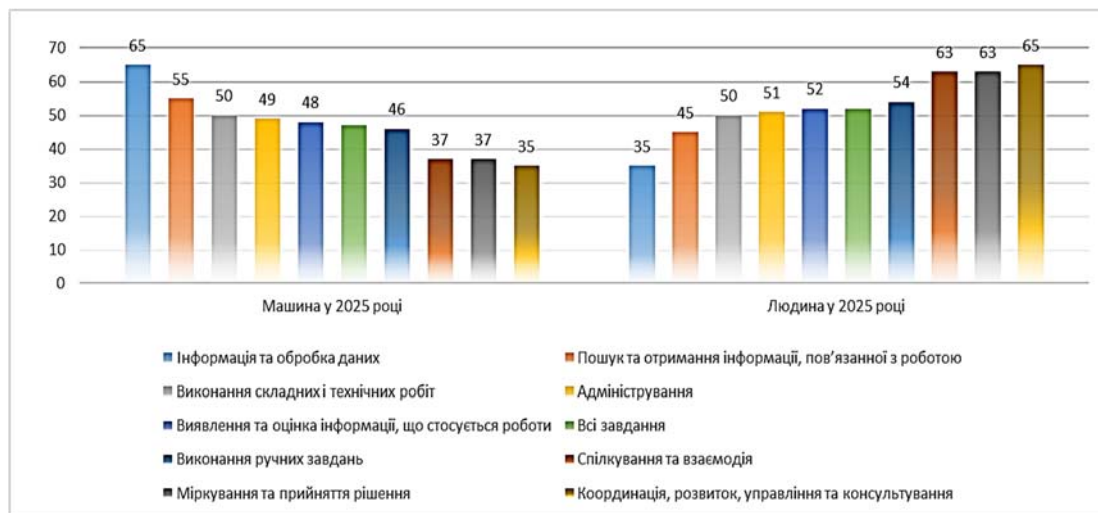

Рисунок 3. Частки завдань, які будуть виконуватись людьми або машинами у 2025 році, % опитаних компаній

Джерело: World Economic Forum, 2020a

Необхідно відзначити, що впровадження алгоритмів та технологій з автоматизації буде зосереджено на завданнях з обробки, пошуку інформації та даних, вирішенні адміністративних завдань та деяких аспектах забезпечення традиційної праці. Загалом, до 2025 року середній розрахунковий час виконання одного завдання, витрачений людьми та машинами, буде дорівнювати витраченому часу на одне завдання сьогодні. Окрім цього, завдання, виконання яких потребує посиленої людської уваги, креативності та критичного мислення, збережуться до 2025 року (насамперед, це включає завдання з управління, консультування, прийняття рішень та спілкування). Відповідно, наведені вище експертні оцінки підтверджують об'єктивність структурних змін на міжнародному ринку праці, пов'язаних з посиленням впливу інноваційних чинників розвитку на якісні характеристики працівників, що проявляється через підвищення рівня їх готовності до сприйняття та створення інновацій.

Висновки. Отримані результати свідчать, що міжнародний ринок праці зазнає суттєвих змін в періоди економічних шоків, коли, відповідно, уповільнюються темпи економічного зростання економік світу. Використання нових технологій забезпечить

можливість стимулювання розвитку нових секторів економіки та створення додаткових робочих місць. Причому якість цих робочих місць потребуватиме від працівників нових навичок та знань, що суттєво підвищить конкуренцію як на локальних, так і на міжнародному ринку праці. В свою чергу, впровадження інноваційних технологій в умовах глобалізації, таких як штучний інтелект, аналіз великих масивів інформації та цифровізація можуть сприяти підвищенню рівня кваліфікації, удосконаленню навичок робочої сили. Структурні зміни на міжнародному ринку праці, пов'язані з посиленням впливу інноваційних чинників розвитку на якісні характеристики працівників, проявляються через підвищення рівня їх готовності до сприйняття та створення інновацій. Це у свою чергу, забезпечуватиме можливість продукувати нові знання та інновації, покращувати якісні характеристики робочої сили.

Бібліографічний список

- Герасимчук, В. І., 2001. *Проблеми трансформації зайнятості і розвитку ринку праці України (методологія, аналіз, шляхи вдосконалення)*. НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. Київ: ТОВ Принт Експрес.
- Калініна, С. П. та Середя, Г. В., 2010. Регулювання ринку праці України в контексті європейського вектору економічної інтеграції. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. Збірник наукових праць*. Донецьк: ДонНУ. С. 741–745.
- Петрова, І. Л., 2016. Соціальні ризики неформальної зайнятості в Україні. *Ринок праці та зайнятість населення*, 4, с. 29–32. [online]. Доступно: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/petrova_0025.pdf> [Дата звернення 07 листопада 2023].
- Старостенко, Г. Г. та Козар, В. В., 2015. Використання трудового потенціалу в умовах глобалізації світового ринку праці. *Інвестиції: практика та досвід*, 22, с. 21–27. [online]. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_22_5/> [Дата звернення 07 листопада 2022].
- Keynes, J. M., 2018. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan Publication.
- Solow, R. M., 2000. *Growth Theory: An Exposition*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- The UN Refugee Agency, 2022. *Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation 2022*. [online] January 21. Available at: <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>> [Accessed 07 November 2022].
- World Economic Forum, 2020a. *The Future of Jobs Report 2020*. [online] October 16. Available at: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf> [Accessed 07 November 2022].
- World Economic Forum, 2020b. *The Global Competitiveness Report 2020–2021*. [online] October 16. Available at: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf> [Accessed 07 November 2022].

References

- Herasymchuk, V., 2001. *Problemy transformatsii zainiatosti i rozvytku rynku pratsi Ukrainy (metodolohiia, analiz, shliakhy vdoskonalennia) [Transformation challenges of employment and development for the labor market of Ukraine (methodology, analysis, ways of improvement)]*. NASU report. Kyiv: Print Express Publication [in Ukrainian].
- Kalinina, S. and Sereda, G., 2010. Rehuliuuvannia rynku pratsi Ukrainy v konteksti yevropeiskoho vektoru ekonomichnoi intehtratsii [Regulation of the Labor market in

- Ukraine under the European economic integration]. *Problemy rozvytku zovnishnoekonomichnykh zviazkiv ta zaluchennia inozemnykh investytsii: rehionalnyi aspekt*. Donsk: DonNU. P. 741–745. [in Ukrainian].
- Petrova, I. L., 2016. Sotsialni ryzyky neformalnoi zainiatosti v Ukraini. [Social risks of informal employment in Ukraine. Labor market and population employment]. *Labor market and population employment*, 4, pp. 29–32 [online] 29 December. Available at: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/petrova_0025.pdf> [Accessed 07 November 2022]. [in Ukrainian].
- Starostenko, H. and Kozar, V. Vykorystannia trudovoho potentsialu v umovakh hlobalizatsii svitovoho rynku pratsi [Usage of labor potential under the conditions of globalization on the world labor market]. *Investments: practice and experience*, 22, pp. 21–27. [online] October 29. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_22_5/> [Accessed 07 November 2022]. [in Ukrainian]
- Keynes, J. M., 2018. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan Publication.
- Solow, R. M., 2000. *Growth Theory: An Exposition*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- The UN Refugee Agency, 2022. *Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation 2022*. [online] January 21. Available at: <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>> [Accessed 07 November 2022].
- World Economic Forum, 2020a. *The Future of Jobs Report 2020*. [online] October 16. Available at: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf> [Accessed 07 November 2022].
- World Economic Forum, 2020b. *The Global Competitiveness Report 2020–2021*. [online] October 16. Available at: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf> [Accessed 07 November 2022].

Стаття надійшла 16.12.2022

Chuvar dynskyi V.

DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL LABOR MARKET: STRUCTURAL AND INNOVATIVE ASPECT

The article examines the key problems of the development of the international labor market and changes in structural components that occur under the influence of globalization and technological processes. It has been established that structural shifts in employment, which are observed by introduction of innovations, lead to significant changes in the international labor market. The strengthening of the role of innovative factors in ensuring the rational use of the labor force of individual countries is substantiated. The segmentation of the international labor market in the conditions of globalization and innovative changes is analyzed. The objectivity of strengthening the role of the segment of highly qualified labor in ensuring the development of the international labor market has been proven.

In the process of research, the main factors of innovative development of the international labor market were characterized technological and knowledge factors that affect the general level of competence and skills of the workforce. It was concluded that the introduction of innovative technologies in the conditions of globalization, such as artificial intelligence, digitalization, can contribute to raising the level of qualifications and improving the skills of the workforce. The obtained results indicate that the international labor market undergoes

significant changes during periods of economic shocks caused by the pace of economic growth of the world's economies slows down. The usage of new technologies will provide an opportunity to stimulate overall productivity and could affect additional job development in current and new sectors of the economy. Moreover, the quality of these kinds of jobs will require new skills and knowledge from employees and finally will significantly increase competition both in the local and international labor market. Consecutively, the implementation of the following innovative technologies as artificial intelligence, analysis of large amounts of information, and digitalization under globalization could significantly affect the qualification level and skills of a labor force. Furthermore, changing the structure of the international labor market caused by innovations could also affect the overall level of labor force readiness to perceive and generate innovations. Eventually, it results in the opportunity to produce new knowledge and innovations and improve the quality characteristics of the workforce.

Keywords: *international labor market, factors of innovative development, globalization changes, innovative development of the international labor market.*

УДК 330.3-049.5(477)

О. А. Беззубченко

О. В. Захарова

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті здійснено аналіз рівня економічної безпеки України на основі оцінки динаміки індексів та субіндексів (в розрізі складових) відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства економіки України. На основі проведеного кореляційного аналізу з метою встановлення складових безпеки, що головним чином визначають динаміку інтегрального рівня економічної безпеки, було встановлено, що зміна рівня економічної безпеки у найбільшому ступені корелює з такими складовими як макроекономічна безпека (сильна пряма кореляція), виробнича безпека (сильна та пряма кореляція) та зовнішньоекономічна безпека (помірна та пряма кореляція). Доведено отриманими розрахунками, що посилення ризиків макроекономічної безпеки відбувалось у 2014–2015 рр. (75 % показників-індикаторів макроекономічної безпеки знаходилось у критичній зоні), у 2016–2019 рр. відбулося зменшення частки показників, значення яких вийшли за критичні межі, у період пандемії 2020–2021 рр. відбулося збільшення кількості ризиків (50 % індикаторів мали значення у критичному діапазоні). Базуючись на проведених розрахунках, було встановлено, що станом на 2021 р. 75 % показників-індикаторів мали небезпечні або критичні значення, що свідчить про наявність системних макроекономічних дисбалансів, загроз стійкому розвитку. Запропоновано спрямувати зусилля Уряду на зростання продуктивності праці та використання наслідків війни як можливості для модернізації економіки та державного апарату, включаючи впровадження низьковуглецевого виробництва, поліпшення енергоефективності економіки та використання досягнень у галузі інформаційних технологій та фінтехнологій для покращення державних послуг. Це дозволить за доволі короткий проміжок часу досягти всіх структурних змін, які б мінімізували ризики економічної безпеки, зокрема макроекономічної.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, економічна безпека, загрози, безпекове середовище, структурні зрушення.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-108-120

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Посилення загроз безпеці в одній країні або групі країн в умовах глобалізованого світу призводить до «ланцюжкового ефекту» впливу на розвиток інших суб'єктів глобальної економіки. Результати деяких емпіричних досліджень підтверджують цей факт. Зокрема, зростання геополітичних ризиків, яке спостерігається з моменту російського вторгнення в Україну, матиме значні макроекономічні наслідки для світової економіки. Розрахунки авторів показали, що війна знизить рівень світового ВВП приблизно на 1,5 % і призведе до зростання світової інфляції приблизно на 1,3 відсоткових пункти. Негативний вплив геополітичних ризиків у моделі проявляється через погіршення споживчих настроїв, зростання цін на сировинні товари та жорсткіші фінансові умови. Крім того, індикатори на рівні підприємств вказують на те, що найбільше постраждає європейська економіка, особливо в галузях, що виробляють товари (Caldara, Conlisk, Iacoviello and Penn, 2022).

В звіті «Global gendered impacts of the Ukraine crisis on energy access and food security and nutrition» UN Women зазначають, що війна в Україні має гуманітарні, економічні та екологічні наслідки не тільки для української держави, але й посилює надзвичайні ситуації та кризи в усьому світі, зокрема акцентується увага на трьох основних аспектах, а саме: загострення питань продовольчої та енергетичної безпеки внаслідок обмеження постачань зернових та добрив, загострення гендерних питань та поглиблення гендерної нерівності, недовіра та неефективності сучасних глобальних продовольчих та енергетичних систем (UNWomen, 2022).

Експерти Economist Intelligence Unit у звіті Global operational risk review констатують, що російсько-українська війна створила загрози для 81 % країн, її наслідки впливають на розвиток глобальної економіки, поширюються передусім на недостатньо розвинені економічні ринки, які відчувають інфляцію та зростання світових цін на сировину. В звіті зазначається, що оскільки Україна та росія забезпечували 30 % світової торгівлі пшеницею, то війна катастрофічно посилила ризики дефіциту пшениці на світовому ринку, що суттєво підвищує імовірність голоду в недостатньо розвинених країнах Африки, Азії тощо. По-друге, питання залежності країн ЄС від постачання природного газу з росії також залишається не врегульованим. Скорочення споживання російського газу на більше ніж 40 % внаслідок введення санкції посилює загрози енергетичній безпеці ЄС (Economist Intelligence Unit, 2022).

В звіті OECD Economic Outlook (November 2022) зазначається, що у 2023 р. глобальна економіка ще більше сповільниться, оскільки масштабний історичний енергетичний шок, спричинений агресійною війною росії проти України, продовжує посилювати інфляційний тиск, підриваючи довіру та купівельну спроможність домогосподарств, а також збільшуючи ризики в усьому світі. Зокрема, за прогнозами, зростання світової економіки буде значно нижчим від очікуваних перед війною результатів, а саме 2,2 % у 2023 р. проти прогнозованих раніше 3,1 %, та може помірно відновитися до 2,7 % у 2024 р. (OECD, 2022).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням структурних зрушень в національних економіках, насамперед пошуку кореляційних зв'язків між структурою національної економіки та темпами її економічного зростання присвячено багато наукових праць таких вчених як М. Савона та Т. Кіарлі (Savona and Ciarli, 2019), А. Рауф (Rauf, Zhang, Li, and Amin, 2018), Дан Андервуд, Ніколетті Джузеппе, Крістіна Тіміліотіс (Andrews, Nicoletti and Timiliotis, 2018), тощо. У роботах українських вчених В. Сіденка (Сіденко, 2018), В. Антонюк (Антонюк, 2017) досліджено зворотні зміни у базових структурних макроекономічних співвідношеннях; в дослідженні Б. Дергалюка (Дергалюк, 2019) висвітлені питання державного регулювання структурних зрушень в економіці; вчені І. Бабець (Бабець, 2015), О. Губарева (Губарева, 2015), М. Денисенко (Денисенко та Колісніченко, 2017), А. Кулінська (Кулінська, 2015), В. Мартиненко (Мартиненко, 2015), О. Беззубченко, О. Захарова, Х. Мітюшкіна, Т. Ніколенко (Zakharova, Bezzubchenko, Mityushkina та Nikolenko, 2020) розглядали питання впливу економічної безпеки на розвиток країни. Проте сьогодні актуалізуються питання формування соціально-економічної моделі розвитку країни в умовах посилення загроз зовнішнього середовища.

Метою дослідження є комплексний аналіз стану економічної безпеки України на основі встановлення складових безпеки, що головним чином визначають динаміку її інтегрального рівня для забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку країни враховуючи сучасні світові тенденції, зокрема посилення загроз безпекового середовища.

Виклад основного матеріалу. Питання безпеки вже протягом 10 років є найбільш актуальним для забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку країни. З 2014 р. економіка країни функціонує в умовах гібридної війни росії проти України,

однак, при цьому зберігає здатність адаптуватися до загроз безпекового середовища та зберігати певні безпекові позиції.

На рис. 1 представлена динаміка індексів та субіндексів (в розрізі складових) економічної безпеки України, що розраховані Міністерством економіки України відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (Мінекономіки, 2013).

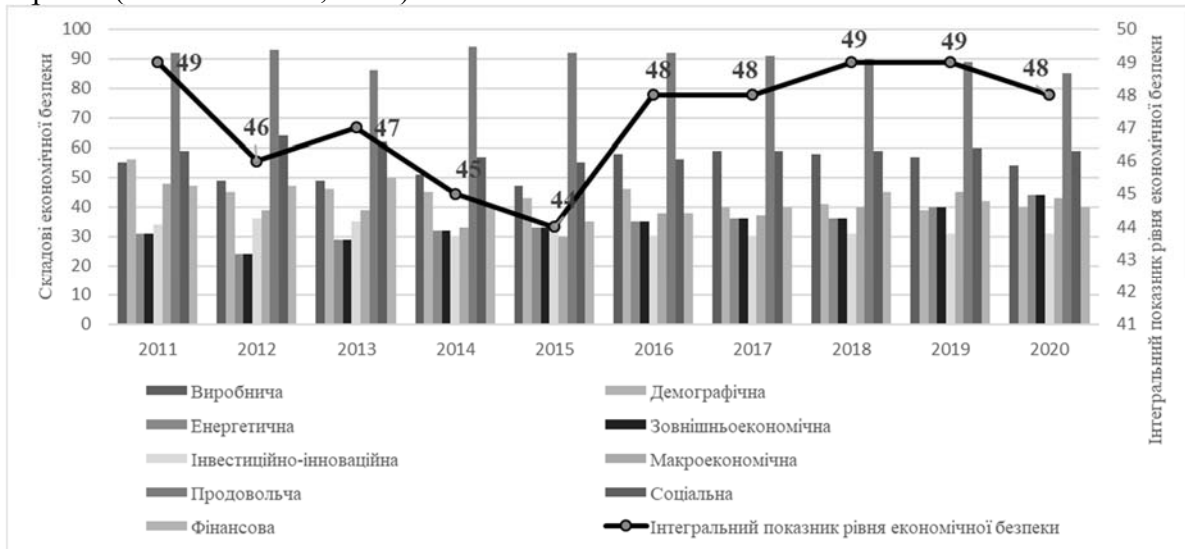

Рисунок 1. Індеси економічної безпеки України за період 2010–2020 рр.

Отже, інтегральний рівень безпеки за весь період часу знаходиться на незадовільному рівні (в діапазоні 40–60 %). В небезпечній зоні перебуває інноваційно-інвестиційна безпека, що має найнижчі оцінки (31 % у 2020 р.). фінансова та демографічна безпеки (40 % у 2020 р.).

Саме ці зони опинилися у стані найбільшої небезпеки після повномасштабного вторгнення агресора у країну. У поточній ситуації Україна ризикує опинитися у «сірій зоні» світової економіки. За песимістичним сценарієм економіка може залишитися зі зруйнованою інфраструктурою, серйозними соціальними проблемами та доволі невизначеними перспективами після конфлікту. Військові дії у минулому, у свою чергу, можуть стати бар'єром для інвесторів через потенційний ризик нової агресії у майбутньому. Щоб подолати ці ризики, а також прямі економічні наслідки війни, Україні необхідно використати наявні можливості, в першу чергу відновлення промисловості за принципом «набагато краще ніж було», на інноваційних засадах з використанням новітніх енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Україна має зосередитись на підвищенні продуктивності та модернізації виробництва як на ключовому факторі відновлення економіки. Це не лише вирішить проблему нестачі робочої сили, а й сприятиме більшій інтеграції України до світової економічної спільноти та поверненню молоді та економічно активного населення.

На незадовільному рівні також такі компоненти, як макроекономічна безпека (43 % у 2020 р.), енергетична (49 %), зовнішньоекономічна (44 %), виробнича (54 %), соціальна (56 %). Тільки продовольча безпека серед решти компонентів характеризується оптимальним рівнем, що вище 80 % та за даними 2020 р. складає 85 %. Динаміка індексів безпеки не характеризується суттєвими змінами протягом періоду часу 2011–2020 рр., відповідно безпекова ситуація залишається на незмінно незадовільному рівні, що й зазначається в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 р. (Президент України, 2021), зокрема збереження на низькому рівні всіх складових економічної

безпеки обумовлює збереження високих ризиків прояву масштабних дестабілізаційних явищ в економічному розвитку у довгостроковій перспективі.

На основі проведеного кореляційного аналізу (табл. 1) з метою встановлення складових безпеки, що головним чином визначають динаміку інтегрального рівня економічної безпеки, було встановлено, що зміна рівня економічної безпеки у найбільшому ступені корелює з такими складовими як макроекономічна безпека (сильна пряма кореляція), виробнича безпека (сильна та пряма кореляція) та зовнішньоекономічна безпека (помірна та пряма кореляція).

Таблиця 1

Результати оцінки взаємозв'язку між зміною інтегрального рівня економічної безпеки та окремих її складових

Складова економічної безпеки	Значення коефіцієнту кореляції з інтегральним рівнем	Висновок відповідно до шкали Чеддока
Виробнича	0,834	Сильний, прямий
Демографічна	-0,021	Слабкий, зворотній
Енергетична	0,270	Слабкий, прямий
Зовнішньоекономічна	0,422	Помірний, прямий
Інвестиційно-інноваційна	-0,255	Слабкий, зворотній
Макроекономічна	0,875	Сильний, прямий
Продовольча	-0,367	Помірний, зворотній
Соціальна	0,276	Слабкий, прямий
Фінансова	0,356	Помірний, прямий

Примітка: розрахунки автора

Оскільки макроекономічна складова в найбільшому ступені визначає зміну у формуванні інтегрального рівня, доцільно є проаналізувати індикатори макроекономічної складової з точки зору їх рівня, напрямку зміни, діапазонів безпеки та небезпеки, а також потенційних ризиків.

В таблиці 2 наведені значення індикаторів макроекономічної безпеки за аналізований період часу 2010–2011 рр.

Таблиця 2

Динаміка індикаторів макроекономічної безпеки

	Індикатор макроекономічної безпеки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної середньомісячної заробітної плати, в.п.	9,8	11,4	-6,5	-4,2	22,2	57,9	12,2	6,9	5,4	0,4	3,2	21,1
2	Рівень "тінізації" економіки, % ВВП	36	32	30	30	36	35	33	32	29	28	30	32
3	Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, %ВВП	-2,22	-6,27	-8,16	-9,01	-3,44	5,53	-2,00	-3,10	-4,91	-2,68	3,36	-1,94
4	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	8,9	8,7	8,2	7,8	9,7	9,5	9,7	9,9	9,1	8,6	9,5	9,8
5	Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), % до загальної чисельності безробітних	24,1	20,3	22,1	21,5	12,8	24,0	25,3	26,7	21,6	13,1	21,2	25,1

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6	Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, в.п.	-7,78	-1,08	-5,27	-5,45	11,53	-14,30	-1,86	-2,43	-1,06	-0,37	-2,08	-3,54
7	Індекс споживчих цін, %	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	10,0
8	Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	78,56	76,08	81,82	82,96	72,57	68,52	66,33	67,36	69,39	71,36	72,53	65,30
9	Схильність населення до заощаджень, %	19,09	12,45	12,82	9,57	2,67	2,28	0,80	1,53	1,28	-4,09	-0,56	4,98
10	Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	1,068	1,139	1,133	1,089	1,094	1,077	1,285	1,364	1,448	1,494	1,365	1,364
11	Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, %	9,04	10,07	11,72	11,74	8,40	6,64	6,67	7,57	8,22	9,91	10,38	1,96
12	Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, % до загальної чисельності зайнятих	22,8	22,8	22,6	23,4	24,8	26,2	24,3	22,9	21,6	21	20,3	19,5

Примітка: складено та розраховано автором на основі даних (Держстат, 2022; UnctadStat, 2022, Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, 2022)

Щодо першого індикатору, то ця різниця в оптимальному діапазоні безпеки має знаходитися у межах $(-0,5; 0,5)$, періоди, яких цей показник свідчить про посилення небезпеки (рис. 2) це 2014–2015 рр., роки початку та активної фази військової агресії, відповідно цей період характеризується найбільшими темпами скорочення реальної заробітної плати $(-6,5\%$ у 2014 р., $-20,2\%$ у 2015 р., зі збереженням зростаючого тренду в зміні величини продуктивності праці по економіці в цілому, що за період 2010–2021 рр. зросла в 6,3 рази.

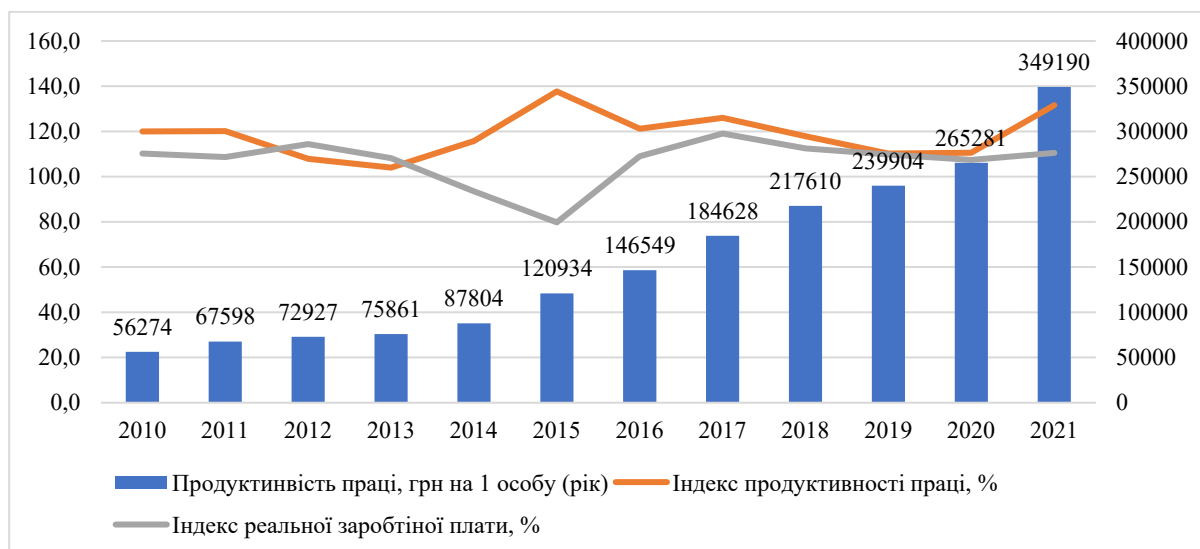

Рисунок 2. Динаміка показників продуктивності праці та реальної заробітної плати

Примітка: розраховано за даними (Держстат, 2022)

Щодо рівня тіньової економіки, то критичним відносно безпеки розвитку вважається рівень, вищий за 30%, відповідно в досліджуваному періоді цей індикатор зберігався на критичному рівні, окрім 2018, 2019 рр., та становив загрозу безпеки економічного розвитку.

Щодо показника сальдо поточного рахунку платіжного балансу України до ВВП, то у досліджуваний період сальдо характеризувалось від'ємним значенням (окрім 2015 та 2020 рр.), найбільше від'ємне значення спостерігалось у 2013 р. -16518 млн дол. США. Критичним щодо рівня економічної безпеки рівень у більше -7 % до ВВП, що відмічається у 2012–2013 рр.

Для показника безробіття критичним є рівень вищий за 9 %, що діагностується у 2014–2018 рр., 2020–2021 рр., що тривалого безробіття, то воно варіює в межах від 20–30 %, що є задовільним щодо рівня безпеки.

На рис. 3. представлена динаміка темпів зміни реального ВВП України та країн, що розвиваються, яка свідчить про суттєвий, що є критичним, розрив у період 2010 р., 2012–2016 рр. Але оскільки відповідно до методичних рекомендацій відхилення у -2% вважається критичним рівнем небезпеки, то відповідно лише у періоди 2011, 2016, 2018, 2019 рр. показник був вищий за -2 % різниці, однак все одно перебував або у незадовільному, або задовільному діапазоні. Порівняння динаміки реального ВВП демонструє відставання темпів розвитку української економіки від економік країн, що розвиваються.

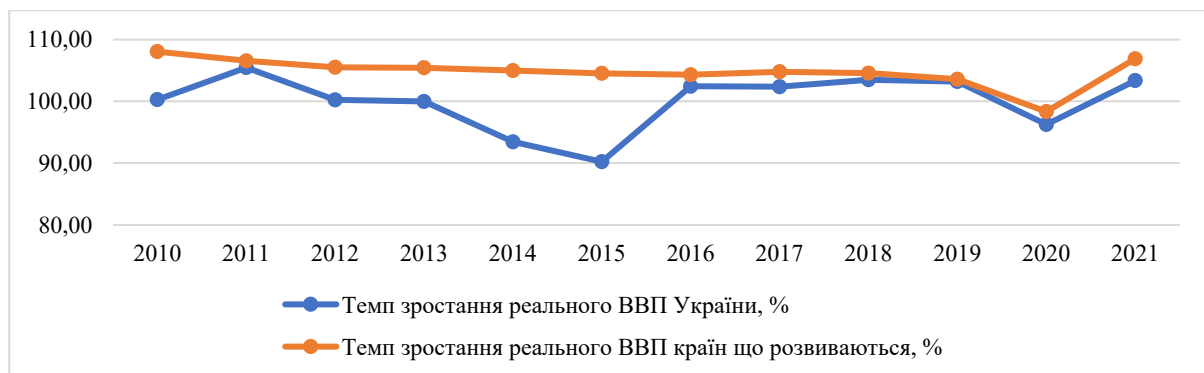

Рисунок 3. Темпи зростання реального ВВП України та країн, що розвиваються
Примітка: розраховано за даними (UnctadStat, 2022)

Індекс споживчих цін як вимірник інфляції сигналізуватиме про критичний рівень небезпеки за умови перевищення 12 %, що відповідно відмічається у період 2014–2017 рр., найвищий рівень 43,3 % зростання цін у 2015 р.

Індикатори 8,9 та 10 стосуються характеру розподілу доходів та витрат домогосподарств, зокрема наявний дохід населення збільшився в 4,2 рази з 847,9 млрд грн у 2010 р. до 3559,1 млрд грн у 2021 р., мав в цілому зростаючий тренд, щорічно збільшувався в середньому на 13,9 %. При цьому його частка у ВВП навпаки мала спадний тренд та зменшилася з 78,56 % у 2010 р. до 65,3 % у 2021 р. (що є найнижчим значенням у аналізований період). Відповідно до методики цей показник є оптимальним на рівні 53–55%, а його перевищення за межі 65 % є критичним щодо рівня безпеки. Однак, незважаючи на перебування показника в діапазоні критичної небезпеки, спадний тренд є свідченням зменшення рівня загрози безпеки. Показник схильності населення до заощаджень вважається оптимальним на рівні 12–14 %, що спостерігалось у 2011–2012 рр. та відповідно розрахунків є критично малим у 2014–2018 рр. та має від'ємні значення у 2019–2021 рр. Співвідношення між заробітною платою та соціальними виплатами оптимальним з позиції безпеки вважається, якщо перевищує 1,6 разів, починаючи з 2017 р. показник знаходить у задовільній або незадовільній зоні безпеки.

На рис. 4. наведена динаміка показників ВВП на душу населення України та країн ЄС, порівняння яких свідчить про збереження суттєвого розриву в рівні розвитку української економіки та економіки країн ЄС, що в середньому за аналізований період складає 10,6 разів, або ВВП на душу України складає лише 9,4 % ВВП на душу країн ЄС. Відповідно до методики оптимальним є показник вище за 90 %, критично небезпечний – нижче 10 %. За розрахованими даними максимальне значення діагностовано у 2021 р. 11,96 %, що є небезпечним рівнем (діапазон 10–25 %).

Останній показник рівня неформальної зайнятості в економіці вважається критично небезпечним, якщо перевищує 25 %, небезпечним у межах 20–25 %, відповідно даних є небезпечним, критичний рівень у 2015 р.

Результати узагальнюючої оцінки за зонами небезпеки представлені в таблиці 3.

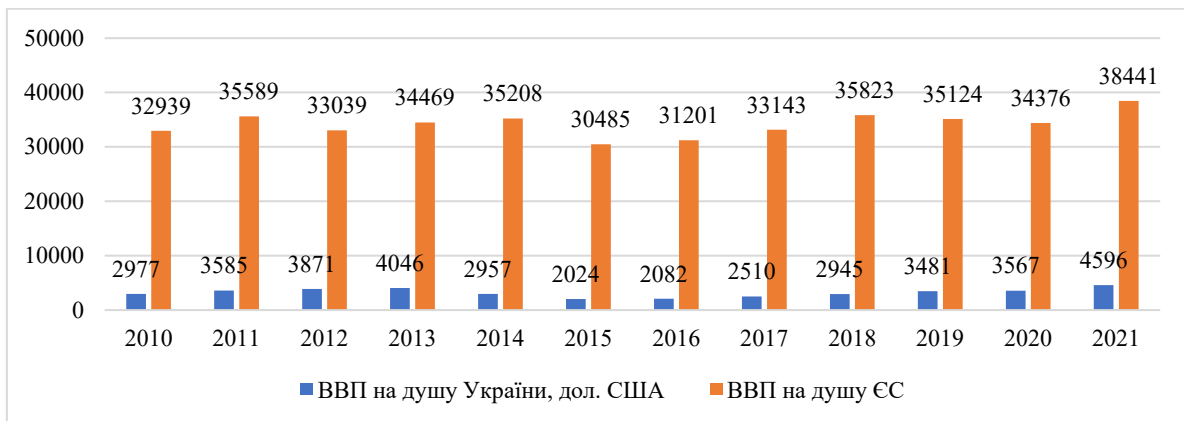

Рисунок 4. Динаміка показника ВВП на душу України та країн ЄС

Примітка: розраховано за даними (UnctadStat, 2022)

Таблиця 3

Розподіл індикаторів макроекономічної безпеки за
рівнями (діапазонами) безпеки

Індикатор макроекономічної безпеки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної заробітної плати, в.п.	2	2	3	4	1	1	1	3	4	5	3	1
Рівень "тінізації" економіки, % ВВП	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, %ВВП	4	2	1	1	4	3	4	4	3	4	4	4
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	2	2	2	3	1	1	1	1	1	2	1	1
Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), % до загальної чисельності безробітних	4	4	4	4	5	4	4	4	4	5	4	4
Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, в.п.	1	3	1	1	1	1	2	1	3	4	1	1
Індекс споживчих цін, %	2	4	4	4	1	1	1	1	2	4	3	2
Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Схильність населення до заощаджень, %	3	5	5	4	1	1	1	1	1	1	1	1

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	2	2	2	2	2	2	3	3	4	4	4	3
Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, %	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2
Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, % до загальної чисельності зайнятих	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2
Частка індикаторів в критичній зоні безпеки (1)	33,3	16,7	33,3	33,3	66,7	75,0	58,3	58,3	33,3	25,0	50,0	50,0
Частка індикаторів в критичній та небезпечних зонах безпеки (1+2)	75,0	66,7	66,7	58,3	83,3	83,3	75,0	66,7	58,3	50,0	58,3	75,0

Примітка: розраховано автором на основі (Мінекономіки, 2013)

5 – оптимальне, 4 – задовільне, 3 – незадовільне, 2 – небезпечне, 1 – критичне

Отже, посилення ризиків макроекономічної безпеки відбувалось у 2014–2015 рр., 75 % показників-індикаторів макроекономічної безпеки знаходилось у критичній зоні, у 2016–2019 рр. період адаптації економіки до впливу ризиків, про що свідчить зменшення частки показників, значення яких вийшли за критичні межі. У період пандемії 2020–2021 рр. кількість ризиків зросла, 50 % індикаторів мали значення у критичному діапазоні. Однак, той факт, що станом на 2021 р. 75 % показників-індикаторів мають небезпечні або критичні значення свідчить про наявність системних макроекономічних дисбалансів, загроз стійкому розвитку.

При цьому проведений кореляційний аналіз впливу визначених індикаторів (табл. 2,3) на рівень макроекономічної безпеки показав наявність тісного взаємозв'язку рівня безпеки з такими показниками, як різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються ($r = 0,835$), індекс споживчих цін ($r = -0,784$), неформальна зайнятість ($r = -0,772$).

Висновки. Цілком очевидно, що війна ще більше посилила ризики макроекономічної безпеки: регіони лідери які створювали третину національного ВВП найбільш постраждали від вторгнення агресора, експорт продукції сільського господарства, фактично заблокований через блокаду агресором морських портів України, тотальне зростання безробіття через руйнування промисловості, інфраструктури, згорання бізнесу, як наслідок різке падіння доходів населення та відмова від заощаджень (у 78 % українців від початку повномасштабного вторгнення росії зменшилися доходи) (Centre for economic recovery, Moving Forward Together, Gradus Research Company, Advanter, 2022).

У підсумку варто підкреслити, що за умови зваженої оцінки взаємозв'язку рівня економічної безпеки з найбільш впливовими індикаторами та правильного планування відновлення економіки після закінчення військових дій на своїй території, Україна може змістити акцент, перетворивши загрози на можливості, недоліки на переваги та значно зменшити ризики. Український уряд має спрямувати зусилля на зростання продуктивності праці та використати наслідки війни як можливість для модернізації економіки та державного апарату, включаючи впровадження низьковуглецевого виробництва, поліпшення енергоефективності економіки та використання досягнень у галузі інформаційних технологій та фінтехнологій для покращення державних послуг. Іншими словами, за доволі короткий проміжок часу досягти всіх структурних змін, які б мінімізували ризики економічної безпеки, зокрема макроекономічної. Тим більше, що Україна може спиратися на вже досягнуті успіхи, особливо на швидку та ефективну

цифровізацію країни. Це знизило б рівень бюрократії і полегшило ведення бізнесу. Цифрові рішення також можуть значно знизити корупцію, яка завжди вважалася серйозною проблемою та сприяла тінізації економіки. Отже, післявоєнна Україна має шанс вирішити деякі системні проблеми, які зберігалися упродовж років її незалежності та вийти з війни не тільки сильнішою в плані безпеки, а й стійкішою та економічно розвиненою.

Бібліографічний список

- Антонюк, В. П., 2017. Структурні зрушення в національній економіці як загроза для сталого розвитку України. *Вісник економічної науки України*, 2 (33), с. 7–12.
- Бабець, І. Г., 2015. Внутрішні чинники зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми економіки*, 8, с. 91–99.
- Губарева, І. О., 2015. Формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Актуальні проблеми економіки*, 6, с. 122–129.
- Денисенко, М. П. та Колісниченко, П. Т., 2017. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки, *Економіка та держава*, 3, с. 31–35.
- Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, 2022. *Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році* [онлайн]. Доступно: <<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>> (Дата звернення 9 листопада 2022).
- Дергалюк, Б. В., 2019. Еволюція теорій державного регулювання структурних зрушень в економіці. *Агросвіт* [online], 19, с. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.12> (Дата звернення 10 жовтня 2022).
- Державна служба статистики України, 2022. [онлайн]. Доступно: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> (Дата звернення 9 листопада 2022).
- Кулінська, А. В., 2015. Особливості формування системи індикаторів оцінки інвестиційної безпеки держави. *Інвестиції практика та досвід*, 18, с. 11–17.
- Мартиненко, В. В., 2015. Макроекономічний аналіз впливу соціально-економічного розвитку на рівень економічної безпеки України. *Актуальні проблеми економіки*, 6, с. 402–409.
- Міністерство економіки України, 2013. Наказ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 *Верховна Рада України* [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>> (Дата звернення 9 листопада 2022).
- Президент України, 2021. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» № 347/2021 від 11.08.2021. *Верховна Рада України* [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>> (Дата звернення 12 листопада 2022).
- Сіденко, В. Р., 2018. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування* [online], 1, с. 37–57. Доступно: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf> (Дата звернення 9 жовтня 2022).
- Andrews, D., Nicoletti, G. and Timiliotis, C., 2018. Digital technology diffusion: A matter of capabilities, incentives or both? *OECD Economics Department Working Papers*, 1476. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/7c542c16-en>. (Accessed 9 October 2022).
- Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M. and Penn, M., 2022. The Effect of the War in Ukraine on Global Activity and Inflation, FEDS Notes. *Washington: Board of Governors of the*

- Federal Reserve System*. DOI: <<https://doi.org/10.17016/2380-7172.3141>> (Accessed 12 September 2022).
- Centre for economic recovery, Moving Forward Together, Gradus Research Company, Advanter, 2022. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дванадцята хвиля дослідження. Аналітичний звіт. [online] Available at: <https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf> (Accessed 29 October 2022).
- Economist Intelligence Unit (EIU), 2022. Global operational risk review. How war is fuelling geopolitical uncertainty, 2022 [online] Available at: <<https://www.eiu.com/n/campaigns/operational-risk-review-2022>> (Accessed 12 September 2022).
- OECD Economic Outlook, 2022. *Confronting the Crisis, November* [online] Available at: <<https://www.oecd.org/economic-outlook/november-2022>> (Accessed 11 September 2022).
- Rauf, A., Zhang, J., Li, J. and Amin, W., 2018. Structural changes, energy consumption and carbon emissions in China: empirical evidence from ARDL bound testing model. *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, pp. 194–206.
- Savona, M. and Ciarli, T., 2019. Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. *Ecological economics*, 159, pp. 244–260.
- UnctadStat, 2022. Official website [онлайн]. Available at: <<https://unctadstat.unctad.org/>> (Accessed 24 September 2022).
- UNWomen, 2022. *Global gendered impacts of the Ukraine crisis on energy access and food security and nutrition* [online] Available at: <<https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Policy-paper-Global-gendered-impacts-of-the-Ukraine-crisis-en.pdf>> (Accessed 24 September 2022).
- Zakharova, O., Bezzubchenko, O., Mityushkina, K. та Nikolenko, T., 2020. Assessment of countries' international investment activity in the context of ensuring economic security. *Problems and Perspectives in Management* 18(4), 72–84. [online] Available at: <<http://dx.doi.org/10.21511/ppm>> (Accessed 24 September 2022).

References

- Andrews, D., Nicoletti, G. and Timiliotis, C., 2018. Digital technology diffusion: A matter of capabilities, incentives or both? *OECD Economics Department Working Papers*, 1476. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/7c542c16-en>. (Accessed 9 October 2022).
- Antoniuk, V. P., 2017. Strukturni zrushennia v natsionalnii ekonomitsi yak zahroza dlia staloho rozvytku Ukrainy [Structural shifts in the national economy as a threat to the sustainable development of Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (33), pp. 7–12. (in Ukrainian).
- Babets, I. H., 2015. Vnutrishni chynnyky zovnishnoekonomichnoi bezpeky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Internal factors of foreign economic security of Ukraine in the conditions of European integration]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 8, pp. 91–99 (in Ukrainian).
- Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M. and Penn, M., 2022. The Effect of the War in Ukraine on Global Activity and Inflation, FEDS Notes. *Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System*. DOI: <<https://doi.org/10.17016/2380-7172.3141>> (Accessed 12 September 2022).
- Centre for economic recovery, Moving Forward Together, Gradus Research Company, Advanter, 2022. Mihratsiia ta sotsialno-politychni nastroi pid chas povnomasshtabnoi

- viiny rosii proty Ukrainy – dvanadtsiata khvyliia doslidzhennia. Analitychnyi zvit [Migration and socio-political attitudes during the full-scale war of Russia against Ukraine – the twelfth wave of research. Analytical report] [online] Available at: <https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf> (Accessed 29 October 2022) (in Ukrainian).
- Denysenko, M. P., Kolisnichenko, P. T., 2017. Priorytetni napriamy posylennia ekonomichnoi bezpeky [Priority directions for strengthening economic security]. *Ekonomika ta derzhava*, 3, pp. 31–35 (in Ukrainian).
- Departament stratehichnoho planuvannia ta makroekonomichnoho prohnozuvannia, 2022. *Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u 2021 rotsi [General trends of the shadow economy in Ukraine in 2021]*. [online] Available at: <<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>> (Accessed 9 November 2022) (in Ukrainian).
- Derhaliuk, B. V., 2019. Evoliutsiia teorii derzhavnoho rehuliuвання strukturnykh zrushen v ekonomitsi [The evolution of theories of state regulation of structural shifts in the economy]. *Ahrosvit* [online], 19, p. 12–16 Available at: <<https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.12>> (Accessed 10 October 2022) (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2022. Official website [online] Available at: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> (Accessed 9 November 2022) (in Ukrainian).
- Economist Intelligence Unit (EIU), 2022. Global operational risk review. How war is fuelling geopolitical uncertainty, 2022 [online] Available at: <<https://www.eiu.com/n/campaigns/operational-risk-review-2022>> (Accessed 12 September 2022).
- Hubarieva, I. O., 2015. Formuvannia stratehichnykh oriientyriv zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Formation of strategic guidelines for ensuring the economic security of the national economy]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 6, pp. 122–129 (in Ukrainian).
- Kulinska, A. V., 2015. Osoblyvosti formuvannia systemy indykatoriv otsinky investytsiinoi bezpeky derzhavy [Peculiarities of the formation of the system of indicators for assessing the state's investment security]. *Investytsii praktyka ta dosvid*, 18, pp. 11–17 (in Ukrainian).
- Martynenko, V. V., 2015. Makroekonomichnyi analiz vplyvu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku na riven ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Macroeconomic analysis of the impact of socio-economic development on the level of economic security of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 6, pp. 402–409 (in Ukrainian).
- Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, 2013. Nakaz Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy № 1277 vid 29.10.2013 [Order on the approval of methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine No. 1277 dated 10/29/2013]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>> (Accessed 9 November 2022) (in Ukrainian).
- OECD Economic Outlook, 2022. *Confronting the Crisis, November* [online] Available at: <<https://www.oecd.org/economic-outlook/november-2022>> (Accessed 11 September 2022).
- Prezydent Ukrainy, 2021. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku» № 347/2021 vid 11.08.2021 [Decree of the President of Ukraine On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period until 2025" No. 347/2021 dated 08/11/2021 Verkhovna Rada of Ukraine]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at:

- <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>> (Accessed 12 November 2022) (in Ukrainian).
- Rauf, A., Zhang, J., Li, J. and Amin, W., 2018. Structural changes, energy consumption and carbon emissions in China: empirical evidence from ARDL bound testing model. *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, pp. 194–206.
- Savona, M. and Ciarli, T., 2019. Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. *Ecological economics*, 159, pp. 244–260.
- Sidenko, V. R., 2018. Hlobalni strukturni transformatsii ta trendy ekonomiky Ukrainy [Global structural transformations and trends of the economy of Ukraine]. *Ekonomika i prohozuvannia* [online], 1, pp. 37–57. Available at: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf> (Accessed 9 October 2022) (in Ukrainian).
- UnctadStat, 2022. Official website [онлайн]. Available at: <<https://unctadstat.unctad.org/>> (Accessed 24 September 2022).
- UNWomen, 2022. *Global gendered impacts of the Ukraine crisis on energy access and food security and nutrition* [online] Available at: <<https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Policy-paper-Global-gendered-impacts-of-the-Ukraine-crisis-en.pdf>> (Accessed 24 September 2022).
- Zakharova, O., Bezzubchenko, O., Mityushkina, K. and Nikolenko, T., 2020. Assessment of countries' international investment activity in the context of ensuring economic security. *Problems and Perspectives in Management* 18(4), 72–84. [online] Available at: <<http://dx.doi.org/10.21511/ppm.>> (Accessed 24 September 2022).

Стаття надійшла до редакції 10.12.2022.

Bezzubchenko O.
Zakharova O.

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INCREASING SECURITY ENVIRONMENT THREATS

The article analyzes the level of economic security of Ukraine based on the assessment of the dynamics of indices and sub-indices (in terms of components) in accordance with the Methodological recommendations of the Ministry of Economy of Ukraine. On the basis of the correlation analysis carried out in order to establish the components of security, which mainly determine the dynamics of the integral level of economic security, it was established that the change in the level of economic security correlates to the greatest degree with such components as macroeconomic security (strong direct correlation), industrial security (strong and direct correlation) and foreign economic security (moderate and direct correlation). The obtained calculations proved that macroeconomic security risks increased in 2014-2015 (75% of indicators-indicators of macroeconomic security were in the critical zone), in 2016-2019 there was a decrease in the share of indicators whose values exceeded critical limits, in the period during the 2020-2021 pandemic, there was an increase in the number of risks (50% of indicators had values in the critical range). Based on the calculations, it was established that as of 2021, 75% of indicators had dangerous or critical values, which indicates the presence of systemic macroeconomic imbalances and threats to sustainable development. It has been proven that the war further increased the risks of macroeconomic security: the leading regions that created a third of the national GDP were the most affected by the invasion of the aggressor, the export of agricultural products was actually blocked due to the blockade of the sea ports of

Ukraine by the aggressor, a total increase in unemployment due to the destruction of industry, infrastructure, the collapse of business, as a result, a sharp drop in the population's incomes and a refusal to save (78% of Ukrainians have seen their incomes decrease since the beginning of the full-scale invasion of Russia).

It is proposed to focus the Government's efforts on increasing labor productivity and using the consequences of the war as an opportunity to modernize the economy and the state apparatus, including the introduction of low-carbon production, improving the energy efficiency of the economy, and using achievements in the field of information technologies and fintech to improve public services. This will allow in a fairly short period of time to achieve all structural changes that would minimize the risks of economic security, in particular macroeconomic.

Key words: *socio-economic development, economic security, threats, security environment, structural changes.*

УДК 339.727.22(477)

В. М. Мацука

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

Вивчення особливостей державного регулювання іноземної інвестиційної діяльності дозволить використати позитивні ефекти іноземного інвестування задля покращення інвестиційного клімату та розвитку інвестиційної інфраструктури.

Мета цієї статті розробити систему заходів щодо вдосконалення державного регулювання іноземних інвестицій в Україні.

В статті досліджено особливості іноземної інвестиційної діяльності в Україні. Оцінено масштаби капіталу нерезидентів в економіці України.

Виявлено наступні чинники, що знижують інвестиційну привабливість країни: розгортання військових дій в Україні; політичні та економічні потрясіння; істотне вилучення іноземного капіталу з національної економіки; низька активність інвесторів; недосконале державне регулювання інвестиційного процесу; нарошування боргів.

Запропоновано заходи щодо удосконалення регулювання іноземних інвестицій в Україні: гармонізація національного законодавства з міжнародними нормами; спрощення порядку реєстрації та закриття бізнесу; запровадження контролю за запобіганням подвійного оподаткування, обміном валют, допуском до банківського кредитування; забезпечення регіонів необхідним набором інструментів для підвищення інвестиційної привабливості; децентралізація державного регулювання залученням іноземних інвестицій в економіку України.

Ключові слова: *інвестиції, іноземні інвестиції, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна інфраструктура, інвестиційний клімат, інвестиційна політика, державне регулювання.*

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-121-129

Постановка проблеми. Останні події в Україні, а саме війна, політичні та економічні потрясіння призвели до низької інвестиційної активності, згорання інвестиційних проєктів та відтоку іноземного капіталу з українського ринку. В умовах вивозу інвестиційного капіталу без суттєвих реформ, вдосконалення інвестиційної політики та гарантій безпеки капіталу неможливий розвиток бізнесу і приток іноземних інвестицій в Україну. Вивчення особливостей державного регулювання іноземної інвестиційної діяльності дозволить використати позитивні ефекти іноземного інвестування задля покращення інвестиційного клімату, розвитку інвестиційної інфраструктури та забезпечення сталого економічного зростання України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про актуальність і значущість проблеми пошуку ефективного регулювання іноземних інвестицій державою свідчать наукові праці вчених України: Гаврилюка О. В., Голика І. І., Губського Б. В., Лук'яненка Д. Г., Саінчука Н. В., Новікової Л. В., Чернишової Л. О. У світовій практиці проблеми управління інвестуванням також розглядали Шарп У. (Sharpe, 1985), Шварценбергер К. (Schwarzenberger, 1969) та ін. Змістовний аналіз літературних джерел свідчить про певний науковий інтерес науковців до дослідження процесів заохочення та стимулювання іноземного інвестування з боку держави. Однак, незважаючи на достатню кількість наукових праць з цієї проблематики, питання пошуку оптимального підходу до регулювання іноземних інвестицій потребують додаткового вивчення.

Мета статті. Виходячи з наведеного, вважаємо за доцільне в межах цієї статті поставити та вирішити завдання розробити систему заходів щодо вдосконалення державного регулювання іноземних інвестицій в Україні.

Результати наукового дослідження. Відкритість економіки держави передбачає її інтеграцію в світовий економічний простір та участь в процесі глобалізації. Так, відкритість України у межах інтеграції є особливістю її макро-економічної політики. З одного боку, це злиття економічних процесів у світовому масштабі, в результаті якого формується новий транснаціональний системний рівень економіки з відповідними закономірностями регулювання, а з іншого – регулювання економічних відносин здійснюються адміністративними методами. Так, Міжнародний валютний фонд після надання кредитів Україні директивно визначає програму дій уряду нашої держави (Новікова та Чернишова, 2018, с. 73). Для України проблема пошуку шляхів розв'язання інтеграційних викликів має особливо важливий характер. Вирішення цих питань в Україні можливо лише за умови мобілізації та ефективного спрямування значних інвестиційних ресурсів у розбудову промислового комплексу, який має стати рушійною силою економічного зростання в країні.

Протягом 2010–2021 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій оцінено у 11,1 млрд дол. США, що складає 25,5 % від надходження інвестицій резидентів в Україну (43,6 млрд дол. США) (Національний банк України, 2022).

Найбільші обсяги ПІІ надходили у 2010–2013 рр.. на рівні 32,7 % від загального обсягу, 89 % ПІІ було спрямовано в реальний сектор економіки (Державна служба статистики України, 2020).

У 2014–2015 рр. спостерігався відтік інвестицій з України, що пов'язано з військовими діями на Сході та політичними змінами в країні (Національний банк України, 2020).

Впродовж 2016–2020 рр. спостерігалось зростання чистого притоку ПІІ, але в менших обсягах, ніж напередодні кризи. В 2016 році вони склали 3,8 %, у 2017 – 12,1 %, у 2018 – 19,6 %, у 2019 – 34,6 % припливу коштів в Україну. В 2020 р. їх частка зросла до 50,9 %, але номінальні обсяги становили 0,2 млрд дол. США (табл. 1).

Таблиця 1*

**Чистий приріст прямих іноземних інвестицій (ПІІ)
в Україні за 2010-2021 рр.**

Роки	Прямі іноземні інвестиції (без урахування реінвестування доходів), млн. дол. США	Темп зростання, %
2010	6495	-
2011	7207	111
2012	8401	116,6
2013	4499	53,6
2014	410	9,1
2015	3088	753,2
2016	3529	114,3
2017	2237	63,4
2018	2135	95,4
2019	2767	129,6
2020	452	163,3
2021	2371	524,6

*Розраховано автором за даними Національного банку України Департаменту статистики та звітності (Національний банк України, 2022).

У 2021 році чистий притік за операціями зростає. Його обсяги склали 1,6 млрд дол. США або 68,5 % притоку іноземних інвестицій в Україну.

Найбільше операцій здійснювалося через Кіпр, Нідерланди, Швейцарію та Австрію (рис. 1).

Ситуація із залученням іноземних інвестицій в економіку України –критична, іноземні інвестори не впевнені у захисті та прибутковості своїх інвестицій, що зумовлено стресовими трансформаціями соціально-економічного та політичного середовища, недосконалістю національного законодавства, розгортанням бойових дій в Україні. Зараз є потреба в чіткій та прозорій взаємодії влади та інвесторів.

Розвиток іноземного інвестування обумовлюється інвестиційним кліматом держави.

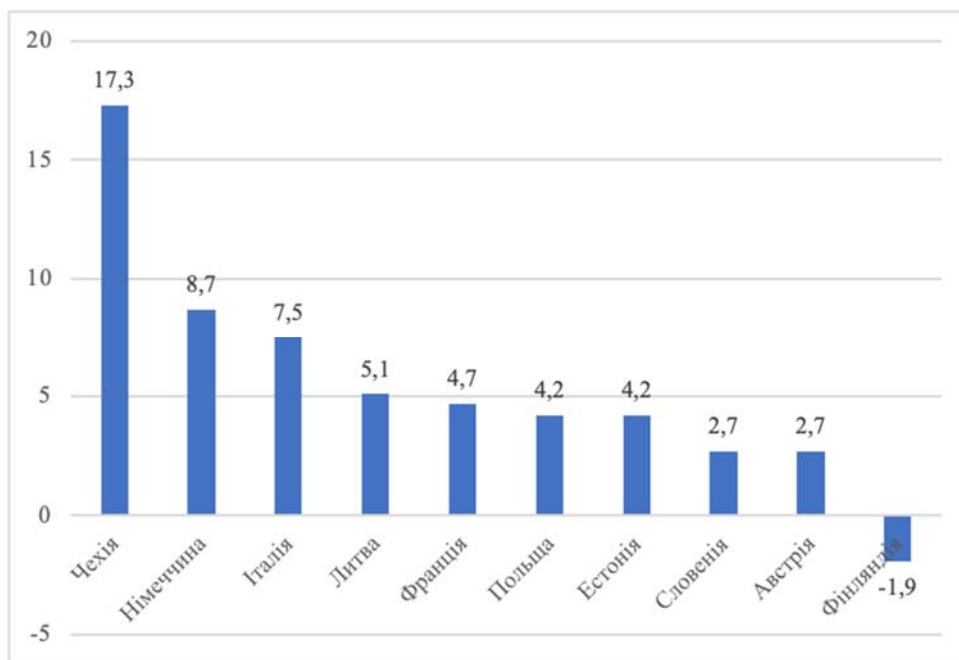

Рисунок 1. Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі запасів прямих інвестицій за окремими країнами, %

Чехія, Італія, Австрія, Польща, Литва, Естонія, Фінляндія, Словенія за станом на початок 2021 року.
Німеччина та Франція за станом на початок 2020 року.

В Україні виявлено наступні чинники, що знижують інвестиційну привабливість країни: розгортання військових дій в Україні; політичні та економічні потрясіння; низька активність інвесторів; надзвичайно малий обсяг іноземних інвестицій; нерівномірність розподілу ПІІ по галузях і регіонам; недосконале державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні (податкове навантаження, процеси ціноутворення, митно-тарифні важелі та ін.); нарощування внутрішніх та зовнішніх боргів (Новікова та Чернишова, 2018, с. 74).

Для ефективного забезпечення механізмів сприятливого інвестиційного клімату й зростання конкурентоспроможності національної економіки актуальним на сьогодні є питання удосконалення державного управління іноземним інвестуванням в Україні.

Аналізуючи питання державного управління іноземним інвестуванням в Україні, слід зазначити, що держава повинна побудувати систему державних органів, або механізм державного управління ПІІ (Губський, 1998).

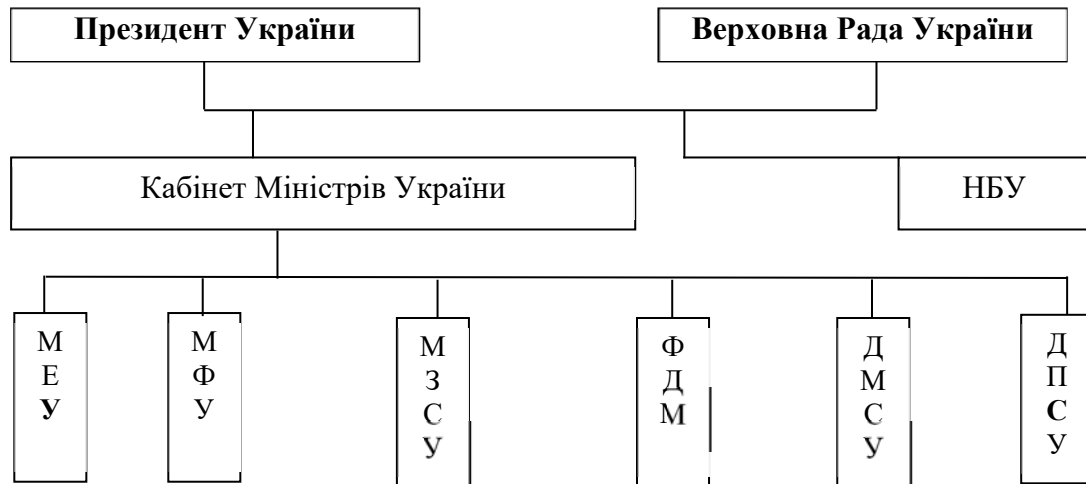

Рисунок 2. Органи державного управління іноземним інвестуванням України:

- НБУ – Національний Банк України
- МЕУ – Міністерство економіки України
- МФУ – Міністерство фінансів України
- МЗСУ – Міністерство закордонних справ України
- ФДМ – Фонд державного майна
- ДМСУ – Державний митна служба України
- ДПСУ – Державна податкова служба України

Згідно Конституції України, органом законодавчої влади є Верховна Рада України. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді належить Президенту України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і НБУ (рис. 2).

Інший елемент органів державного управління іноземним інвестуванням в Україні – Кабінет Міністрів України – який, відповідальний перед Президентом України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді в рамках, встановлених Конституцією України.

Органами державної виконавчої влади в областях і районах є відповідні державні адміністрації. На місцях також діють органи місцевого самоврядування, які представляють інтереси відповідних територіальних утворень, сільські, селищні, міські, а також районні і обласні ради.

Регулювання іноземної інвестиційної діяльності здійснюється спеціальними правовими, адміністративними, економічними та соціально-психологічними методами і деякими інструментами стимулювання і обмеження (Губський, 1998).

Правові методи втілюються через цивільне та процесуальне право, арбітраж тощо.

Адміністративні методи регламентують господарську суб'єктність, право власності, процедуру вирішення суперечок у суді тощо.

Економічні методи орієнтовані на систему дотацій, кредитів, фіскальну політику.

Соціально-психологічні методи втілюються у формуванні ідеології, вихованні менталітету.

Методами регулювання іноземної інвестиційної діяльності пов'язані між собою. Вони оформлені у нормативно-правових актах. Їх ефективність залежить від нормативно-правової бази (Міністерство юстиції, 2022a; 2022b).

В Україні іноземне інвестування регулюється національним законодавством, яке включає велику кількість нормативних актів. Відносини, які виникають з іноземними інвесторами в Україні, регулюються законами України «Про інвестиційну діяльність» (Закон України № 1560-XII, 1991), який забезпечує рівний захист прав, інтересів і майна

суб'єктів інвестування, а також ефективне інвестування економіки України, розвиток міжнародної економічної співпраці та інтеграції; «Про режим іноземного інвестування» (Закон України № 93/96-ВР, 1996), який поширюється на іноземних інвесторів і підприємства з іноземними інвестиціями; «Про зовнішньоекономічну діяльність» (Закон України № 959-ХІІ, 1991); Господарським кодексом України (Господарський кодекс України, 2003), який регулює особливості режиму іноземних інвестицій в Україні, іншими законами та міжнародними договорами України. Деякі питання іноземного інвестування регулюються податковим, валютним, банківським, фінансовим, митним і земельним законодавством тощо.

Аналіз різних систем регулювання іноземного інвестування на державному рівні доводить, що формуються вони такими шляхами: прийняття єдиного акта, що регулює залучення іноземних інвестицій в економіку країн; розробка тих чи інших нормативних актів, які регулюють іноземну інвестиційну і підприємницьку діяльність (Губський, 1998).

Основними недоліками системи інвестиційного регулювання є: неспроможність України регулювати внутрішнім законодавством правові відносини та інтереси інвесторів; неоднозначність тлумачення положень законодавчих документів; велика кількість нормативних актів, які регулюють інвестиційний процес; нестабільність національного законодавства у сфері інвестування; відсутність гарантій прав власності іноземних інвесторів; корупція в інвестиційній сфері; не визначені умови інвестиційних обмежень і заборон; відсутній контроль за залученими інвестиціями; негативний досвід функціонування ВЕЗ, ТПР і технологічних парків в Україні (Сайнчук, Гаврилюк та Голик, 2020).

Система заходів удосконалення регулювання іноземних інвестицій в Україні може включати:

1) гармонізацію національного законодавства з нормами міжнародного інвестиційного права. Прибігання до міжнародного арбітражу при виникненні суперечок та заборона на експропріацію без компенсації;

2) розробку Інвестиційного кодексу України, який передбачає побудову прозорої системи законодавства у сфері інвестиційної діяльності, а також забезпечує контроль за поведінкою інвесторів. Застосування спеціального підходу до залучення іноземних інвесторів, який надасть можливість консультування на етапах підготовки та реалізації інвестиційних проєктів, узгодження різних моментів процесу підготовки інвестиційних рішень;

3) внесення змін до Земельного кодексу України з метою вдосконалення прав власності іноземних інвесторів на землю;

4) спрощення порядку і скорочення терміну реєстрації та закриття бізнесу, одержання ліцензій;

5) контроль за запобіганням подвійного оподаткування, обміном валют, допуском до банківського кредитування. Прискорення запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій у реальний сектор економіки та запровадження гнучкого порядку встановлення вимог НБУ щодо довгострокового кредитування інноваційних проєктів комерційними банками;

6) обмеження допуску прямих іноземних інвестицій у певні галузі економіки. Розширення сфери застосування критерію контролю, розповсюдивши його дію на відносини не лише при регулюванні вкладення іноземного капіталу в українські стратегічні підприємства, але й на відносини, пов'язані зі вкладенням іноземного капіталу в інші підприємства шляхом введення відповідного нормативно-правового регулювання.

7) використання міжнародного досвіду оцінки ефективності роботи бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів;

8) забезпечення регіонів необхідним набором інструментів для підвищення інвестиційної привабливості, а також рівня управління та контролю якості адміністративних послуг.

Серед основних напрямів удосконалення державного управління залученням ПІІ в українську економіку є децентралізація державного управління цим процесом. Як варіант такої децентралізації можлива побудова ефективного трирівневого інфраструктурного інвестиційного комплексу такого управління у складі п'яти основних елементів, які повинні взаємодіяти один з одним відповідним чином.

Виходячи з функцій органів державного управління іноземним інвестуванням в Україні, стає зрозуміло про належність цього елемента інфраструктурного комплексу до першого, тобто найголовнішому рівню.

Другий рівень інвестиційного інфраструктурного комплексу складають три елементи: вітчизняні підприємства-реципієнти, формуючі попит на інвестиційні ресурси, результати якого поступають в елементи першого рівня; потенційні інвестиційні донори, у ролі яких можуть виступати як вітчизняні, так і зарубіжні суб'єкти, що мають інвестиційний капітал (приватні особи, вітчизняні і міжнародні фінансові і банківські установи, інвестиційні компанії, транснаціональні корпорації і т. д.); інвестиційний банк. До його функцій відноситься обслуговування іноземних і вітчизняних інвестицій.

Третій рівень складає один, але також важливий інституційний елемент – консалтингові фірми.

Висновки. Аналіз тенденцій іноземного інвестування в Україні свідчить, що у короткостроковій перспективі можна очікувати такі наслідки кризи: подальше зниження обсягів надходження прямих іноземних інвестицій – через комбінацію повільного економічного зростання, політичних факторів, військові дії, енергетичну кризу, зниження вартості активів. Отже Україна на сьогодні має механізми підвищення інвестиційної привабливості в глобальному середовищі, збільшення обсягів надходження іноземного капіталу в економіку. Для удосконалення регулювання іноземних інвестицій в Україні необхідно: гармонізувати національне законодавства з нормами міжнародного інвестиційного права; спростити порядок і скоротити терміни реєстрації та закриття бізнесу, одержання ліцензій; запровадити контроль за запобіганням подвійного оподаткування, обміном валют, допуском до банківського кредитування; обмежити допуск прямих іноземних інвестицій у певні галузі економіки; використовувати міжнародний досвід оцінки ефективності роботи бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів; забезпечити регіони необхідним набором інструментів для підвищення інвестиційної привабливості; децентралізація державного залученням іноземних інвестицій в економіку України.

Бібліографічний список

- Господарський кодекс України № 436-IV, 2003. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Губський, Б. В., 1998. *Інвестиційні процеси в глобальному середовищі*. Київ: Наукова думка.
- Державна служба статистики України, 2020. *Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності*. [онлайн] Доступно: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Закон України Про зовнішньоекономічну діяльність № 959-XII, 1991. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>> [Дата звернення 15 листопада 2022].

- Закон України Про інвестиційну діяльність № 1560-XII, 1991. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Закон України Про режим іноземного інвестування № 93/96-ВР, 1996. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Міністерство юстиції, 2022а. *Інвестиційне законодавство: стан, проблеми, перспективи*. [онлайн] Доступно: <https://minjust.gov.ua/m/str_40069> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Міністерство юстиції, 2022б. *Міжнародно-правові джерела регулювання іноземних інвестицій*. [онлайн] Доступно: <https://minjust.gov.ua/m/str_23408> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Національний банк України, Департамент статистики та звітності, 2022. *Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010 р.–2021 р.* [онлайн] Доступно: <https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_tripping_ICL-DFS.pdf?v=4> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Національний банк України, Департамент статистики та звітності, 2020. *Удосконалення статистики прямих іноземних інвестицій (ПІІ): передавання Національному банку функції публікації даних та врахування реінвестованих доходів реального сектору*. [онлайн] Доступно: <<https://bank.gov.ua/ua/files/JWsfbiduZsXxMfa>> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Новікова, Л. В. та Чернишова, Л. О., 2018. Правові аспекти державного регулювання іноземного інвестування в Україні. *Економіка і суспільство*, 16, с.72-80. [онлайн] Доступно: <https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/12.pdf> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Саїнчук, Н. В., Гаврилюк, О. В. та Голик, І. І., 2020. Механізм державного регулювання залучення іноземних інвестицій і економіку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 30, с. 144–149. [онлайн] Доступно: <http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/30.pdf> [Дата звернення 15 листопада 2022].
- Schwarzenberger, G., 1969. *Foreign Investments and International Law*. L.
- Sharpe, W., 1985. *Investment*. New York: Prentice Hall.

References

- Department of Justice, 2022а. *Investytsiine zakonodavstvo: stan, problemy, perspektyvy* [Investment legislation: state, problems, prospects]. [online] Available at: <https://minjust.gov.ua/m/str_40069> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Department of Justice, 2022b. *Mizhnarodno-pravovi dzherela rehuliuvannia inozemnykh investytsii* [International legal sources of regulation of foreign investments]. [online] Available at: <https://minjust.gov.ua/m/str_23408> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Hospodarskyi kodeks Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine], 2003. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Hubskiy, B.V., 1998. *Investytsiini protsesy v hlobalnomu seredovyschi* [Investment processes in a global environment]. Kyiv: Science thought. (in Ukrainian).
- National Bank of Ukraine. Department of Statistics and Reporting, 2022. *Otsinka obsiahiv priamykh inozemnykh investytsii, v yakykh kintsevym kontroliuiuchym investorom ye rezydent (round tripping) za 2010 r.-2021 r.* [Assessment of the volumes of direct foreign

- investments in which the ultimate controlling investor is a resident (round tripping) for 2010-2021*]. [online] Available at: <https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_tripping_ICL-DFS.pdf?v=4> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- National Bank of Ukraine. Department of Statistics and Reporting, 2020. *Udoskonalennia statystyky priamykh inozemnykh investytsii (PII): peredavannia Natsionalnomu banku funktsii publikatsii danykh ta vrakhuvannia reinvestovanykh dokhodiv realnoho sektoru* [Improvement of foreign direct investment (FDI) statistics: transfer to the National Bank of the function of publishing data and taking into account the reinvested income of the real sector]. [online] Available at: <<https://bank.gov.ua/ua/files/JWsfbiduzsXxMfa>> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Novikova, L.V., Chernyshova, L.O., 2018. Pravovi aspekty derzhavnoho rehuliuвання inozemnoho investuvannia v Ukraini [Legal aspects of foreign investment state regulation of in Ukraine]. *Economy and society*, 16, pp. 72-80. [online] Available at: <https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/12.pdf> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Sainchuk, N. V., Havryliuk, O. V., Holyk, I. I., 2020. Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання zaluchennia inozemnykh investytsii i ekonomiku Ukrainy [Mechanism of state regulation of attraction of foreign investments and the economy of Ukraine]. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University*, 30, p. 144–149. [online] Available at: <http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/30.pdf> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Schwarzenberger, G., 1969. *Foreign Investments and International Law*. L.
- Sharpe, W., 1985. *Investment*. New York: Prentice Hall.
- State Statistics Service of Ukraine, 2020. *Investytsii zovnishnoekonomichnoi diialnosti* [Investments of foreign economic activity]. [online] Available at: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> [Accessed 15 November 2022]. [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro investytsiinu diialnist» [Law of Ukraine «About investment activity»], 1991. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro rezhym inozemnoho investuvannia» [Law of Ukraine «About the regime of foreign investment»], 1996. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro zovnishnoekonomichnu diialnist» [Law of Ukraine «About foreign economic activity»], 1991. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>> [Accessed 15 November 2022]. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022

Matsuka V.

STATE REGULATION OF FOREIGN INVESTMENT IN UKRAINE

The war, political and economic upheavals led to low investment activity, the curtailment of investment projects and the outflow of foreign investments from the Ukrainian market. In the conditions of the export of investment capital, without improvement of the investment policy and guarantees of capital security, business development and the inflow of foreign investments

into Ukraine are impossible. Studying the specifics of state regulation of foreign investment activities will allow us to use the positive effects of foreign investment to improve the investment climate and develop investment infrastructure.

The purpose of this article is to develop a system of measures to improve state regulation of foreign investments in Ukraine.

The article examines the peculiarities of foreign investment activity in Ukraine. The scale of capital of non-residents in the economy of Ukraine is estimated.

The following factors that reduce the country's investment attractiveness were identified: deployment of military operations in Ukraine; political and economic upheavals; significant withdrawal of foreign capital from the national economy; low activity of domestic investors under the influence of a number of macroeconomic factors; insufficient regulation of the investment process in Ukraine by the state; increasing internal and external debts.

The shortcomings of the investment regulation system are identified: the inability of Ukraine to regulate legal relations and interests of investors with domestic legislation; ambiguous interpretation of provisions of legislative documents; a large number of regulatory acts that regulate the investment process; instability of national legislation in the field of investment; lack of guarantees of property rights of foreign investors; corruption in the investment sphere, etc.

Measures to improve the regulation of foreign investments in Ukraine are proposed: harmonization of national legislation with the norms of international investment law; simplifying the procedure and shortening the terms of business registration and closing; introduction of control over the prevention of double taxation, currency exchange, admission to bank lending; providing regions with the necessary set of tools to increase investment attractiveness; decentralization of state regulation by attracting foreign investments into the economy of Ukraine.

Key words: *investment, foreign investment, direct foreign investment, investment infrastructure, investment climate, investment policy, state regulation.*

УДК 351.863

О. І. Карпенко

РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена дослідженню науково-методичних засад оцінювання рівня безпеки. Автор фокусує увагу на особливостях процесу оцінювання, елементах процесу вимірювання та взаємозв'язків між ними. В статті сформовано систему взаємозв'язків елементів оцінювання: напрямок оцінки – характер (тип) оцінки – інструментарій оцінки – результати оцінки безпеки.

Стаття містить розроблений автором комплексний підхід до оцінки економічної безпеки, що включатиме поєднання різних фокусів оцінки елементів системи економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях (глобальному, регіональному та національному), а саме оцінку глобального середовища безпеки через аналіз загроз та ризиків; багатокритеріальну оцінку позицій країн в глобальному економічному середовищі; компаративний аналіз регіональних комплексів безпеки; оцінку зовнішньоторговельної складової в системі економічної безпеки (на прикладі ЄС та України), аналіз національних особливостей стану системи економічної безпеки, дозволяє отримати комплексне бачення рис та особливостей системи економічної безпеки національних економік, що функціонують в умовах швидких трансформацій глобального середовища.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, безпекове середовище, індексний підхід, загроза, ризик.

DOI <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-24-130-137>

Постановка проблеми. У системі забезпечення економічної безпеки вагоме місце займає оцінювання її рівня з метою подальшого визначення стану безпеки та розробки заходів управління безпековою складовою соціально-економічного розвитку країн, регіональних угруповань, регіонів тощо. Відсутність загальноприйнятих підходів до здійснення такого оцінювання обумовлює актуальність наукового пошуку в цьому напрямі та появу різних методів, прийомів, інструментів проведення аналізу економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу різних публікацій, присвячених питанням формування та оцінки економічної безпеки та її складових (Губарева, 2015; Грибіненко, 2020; Федоренко та ін., 2020; Булатова (ред.), 2020, Харазішвілі, 2019) було виокремлено певні особливості процесу оцінювання економічної безпеки, які пов'язані із наступним:

- економічна безпека комплексне та системне поняття, відповідно оцінка має базуватись на застосуванні *системного підходу* з врахуванням структурних компонентів (підсистем безпеки) та зв'язків між ними;

- економічну безпеку можна оцінювати з позиції *статичного підходу*, відповідно фіксувати та описувати стан безпеки на певний момент часу, застосовуючи методи описового аналізу, експертні оцінки, методи аналізу статистичних даних;

- високий рівень невизначеності економічного розвитку обумовлює швидкий характер змін параметрів соціо-економічного, політико-правового, навколишнього середовища, що в свою чергу впливає на економічну безпеку через прискорення

динаміки її компонентів та індикаторів, що відповідно вимагає доповнення статичного підходу *динамічними методами аналізу* та впровадженням системи постійного моніторингу;

– всебічна оцінка економічної безпеки вимагає *поєднання якісних (описових) та кількісних (розрахункових) методів аналізу та оцінки*, що відповідно дозволить як ідентифікувати стан безпеки (критичний, не/задовільний, не/безпечний, оптимальний тощо), так і визначати кількісний рівень у межах визначеного діапазону (зазвичай 0-1, 0-100 тощо), який в подальшому можна використовувати для моделювання впливу економічної безпеки на індикатори соціально-економічного розвитку країн;

– оцінка безпеки неможлива без врахування *загроз та ризиків*, тому методи вимірювання ризиків також мають займати вагоме місце в системі оцінки економічної безпеки.

Найбільш поширеними методами вимірювання рівня економічної безпеки є конструювання індексів безпеки з використанням методів багатовимірної оцінювання, різних прийомів побудови комплексних (інтегральних) показників. Слід зазначити, що такі індекси можуть охоплювати поняття економічної безпеки в цілому, включаючи в структуру узагальнюючого індексу економічної безпеки локальні складові (субіндекси безпеки). Відмінності таких індексів полягають, по-перше, у рівні агрегування даних та побудованій структурі зведеного індексу безпеки, що може включати 2–3 або більше підрівнів (ієрархічних складових), по-друге, безпосереднім набором показників (індикаторів або параметрів безпеки), що виступають вимірниками рівня безпеки, та по-третє, методикою розрахунку, зокрема способами нормування або стандартизації та агрегування даних, що застосовуються при безпосередньому розрахунку інтегрального індексу або його субіндексів.

У деяких дослідженнях результати розрахунку індексів безпеки супроводжуються визначенням граничних (критичних) значень як самих індикаторів безпеки, так і комплексного індексу безпеки з використанням статистичних інструментів, зокрема що дозволяє визначати рівень безпеки та виділяти зони ризику (Харазішвілі та Дронь, 2014).

Також слід зазначити, що одним із актуальних напрямків формування системи забезпечення економічної безпеки та її безпосередньої оцінки є врахування та оцінювання ризиків та загроз безпеці. Так, наприклад, США оцінюючі ключові характеристики системи торговельної та економічної безпеки розглядають стан безпеки через призму доменів (сфер), що мають критично вирішальне значення для стійкого зростання економіки США (критично важливе виробництво та промислова безпека; телекомунікації, кібербезпека та захист даних; захист прав інтелектуальної власності; транспортна система та логістика; сфера досліджень та розробка нових технологій; інфраструктура позиціонування, навігації та часу; енергетичні мережі; сфера охорони здоров'я та медицина; продовольча безпека та розвиток сільського господарства) (U.S. Department of Homeland Security, 2020). При цьому ці сфери аналізуються саме з позиції виокремлення ризиків щодо їх ефективного розвитку та стійкого функціонування. Саме виокремлення та оцінка ризиків дозволяє сформувати заходи управління економічною безпекою.

Враховуючи вище зазначене, логічно виникає необхідність акумулювання підходів до оцінки в єдину компонентно-логічну структуру, що дозволить всебічно та системно досліджувати питання аналізу та оцінки стану безпеки.

Метою статті є подальший розвиток науково-методичних засад вимірювання рівня економічної безпеки та моніторингу її стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою удосконалення процесу аналізу та оцінки рівня безпеки в дослідженні запропоновано *систему взаємозв'язків між складовими процесу оцінювання*, логіка яких виглядає наступним чином: напрямок

оцінки безпеки, що корелює з об'єктом (особистість, суб'єкт господарювання – підприємства, країна, макрорегіон, об'єднання країн тощо) та ієрархічним рівнем безпеки (глобальний, регіональний, національний) визначає характер (тип) оцінки, який в свою чергу обумовлює вибір найбільш дієвих інструментів оцінки, використання яких дозволяє отримати певні результати оцінки безпеки (рис. 1). У системі напрямів оцінки можна виділити такі фокуси оцінювання, як безпекове середовище, система загроз та ризиків безпеки, стан безпеки та рівень безпеки.

Рисунок 1. Взаємозв'язок елементів процесу оцінювання економічної безпеки
Джерело: складено автором

Характер оцінки визначає її тип, зокрема змістовний (якісний аналіз), описовий аналіз, що включає статистичну описову оцінку, та кількісний аналіз (проведення відповідних аналітичних розрахунків). Відповідно до типу оцінки застосовується специфічний інструментарій оцінювання, що представлений поєднанням різних методів аналізу, зокрема метод експертних оцінок, метод сценарного аналізу, індикативні методи, методи анкетування, методи дескриптивної статистики, багатовимірний аналіз, методи моделювання та прогнозування, факторний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз та інші методи. Результат оцінки виражається у формі представлення результатів аналізу, що може мати вигляд документу, наприклад аналітичного звіту, стратегічного плану чи змістовного розділу стратегії, представлено у вигляді результатів опитування, прогнозів та думок експертів, розрахункових матеріалів, зокрема індексів безпеки, їх порогових, оптимальних рівнів, прогнозних та змодельованих (оптимізованих) оцінок.

Базуючись за визначеній системі взаємозв'язків, у рамках дослідження запропоновано комплексний підхід до оцінки економічної безпеки, що включатиме поєднання різних фокусів оцінки елементів системи економічної безпеки на різних

ієрархічних рівнях (глобальному, регіональному та національному), а саме оцінку глобального середовища безпеки через аналіз загроз та ризиків; багатокритеріальну оцінку позицій країн (на прикладі ЄС та України) в глобальному економічному середовищі; компаративний аналіз регіональних комплексів безпеки; оцінку зовнішньоторговельної складової в системі економічної безпеки (на прикладі ЄС та України), аналіз національних особливостей стану системи економічної безпеки (рис. 2).

Рисунок 2. Логіка комплексного підходу до оцінки економічної безпеки
Джерело: складено автором

Для оцінки загроз та ризиків в найбільш дієвим методом оцінювання є проведення опитування з використанням анкетного методу, що дозволить отримати експертну оцінку чинників безпекового середовища. Така анкета може включати заздалегідь сформований перелік ризиків та загроз різного характеру та містити відкриті питання, що дозволяло залученим експертам додати інші чинники, що не враховані або упущені в наведеному переліку.

Пропонуємо наступний підхід до структурування форми опитування (анкети) та визначенні кроків у процедурі опитування:

1. кожне питання може містити визначення конкретного ризику чи загрози, що потрібно оцінити за такими критеріями оцінювання, як імовірність настання, сила впливу на безпеку соціально-економічного розвитку, період потенційної дії (впливу) на безпеку.

2. Для зазначених критеріїв оцінювання необхідно розробити відповідну кількісну шкалу, наприклад: для критерію «імовірність» можна використати трибальну шкалу: 1 – низька імовірність, 2 – середня імовірність, 3 – висока імовірність. Для критерію «сила впливу» шкала також може мати трибальний вимір: 1 – мінімальна сила

впливу, 2 – помірна сила впливу, 3 – суттєва сила впливу. Критерій «період дії» оцінювався також можна оцінити за трибальною шкалою: 1 – короткостроковий період (до 2х років), середньостроковий період (протягом 5 років), 3- довгостроковий період (протягом 10 років та більше) (табл. 1).

Таблиця 1

Шкала критеріїв оцінювання загроз та ризиків безпеки

Імовірність виникнення	Сила впливу на стійкість економічного розвитку	Період дії (потенційного впливу) на безпеку
1 - низька	1 – незначні, мінімальні	1 - короткострокові (протягом 2х років)
2 - середня	2 - помірні	2 - середньострокові (протягом 5 років)
3 - висока	3 - суттєві	3- довгострокові (протягом 10 років та більше)

Джерело: складено автором

Однак, варто зазначити, що можна використовувати й інші розмірності шкал оцінювати, тим самим розширюючи рівні варіації оцінок та поглиблюючи можливості для подальшого аналізу.

3. Кожен ризик або загроза за трьома наведеними критеріями відповідно може бути оцінені експертом балом від 1 до 3.

4. З метою подальшої класифікації неведені у переліку ризики можна попередньо систематизувати на категорії, наприклад, Е – економічні, С – соціальні, ЕС – екологічні, Т – технологічні, П – політичні.

Перевагою запропонованої структури анкети та характеру опитування на її основі є те, що отримані експертні оцінки дозволять надати кількісні характеристики виміру загрозам та ризикам (на основі бальної та змістовної оцінки), ранжувати ризики за рівнем імовірності, силою впливу та часовою ознакою (на основі розрахунку середнього балу за результатами відповідей експертів, що взяли участь у анкетуванні); провести компаративний аналіз ризиків різних категорій та відповідно зробити висновок щодо вагомості та переважання ризиків різного характеру.

Другим компонентом аналізу в рамках першого етапу є оцінка позицій країн в глобальному середовищі, де, на нашу думку, доцільно використати результати міжнародні рейтингами країн світу, які формуються міжнародними організаціями, фондами, науково-дослідними, консалтинговими компаніями. В основі формування таких рейтингів покладено розрахунок відповідних глобальних індексів, за ранжируваннями оцінками яких і складається рейтинг, що дозволяє порівнювати країни за ефективністю, конкурентоздатністю, якістю життя, рівнем добробуту, інноваційністю, політичною стабільністю та іншими параметрами, таким чином виявляючи найуспішніші країни, що є безперечними лідерами у глобальному середовищі та відповідно їх рівень стійкості розвитку та безпеки є також найвищим. Цей етап потребує більш ґрунтовного опрацювання з точки зору розробки алгоритму розрахункових дій, інструментів та прийомів аналізу, що можна застосувати тощо.

На другому етапі (регіональний рівень безпеки) пропонуємо провести компаративний аналіз регіональних безпекових комплексів (РБК) та врахувати інтеграційний чинник в системі забезпечення економічної безпеки. Компаративний аналіз РБК має базуватися на таких критеріях, як умови формування, потенціал розвитку, зокрема природно-ресурсний, науково-технологічний, виробничий, соціально-демографічний, середовища безпеки та загрози, що його обумовлюють, а також особливості інституційного забезпечення економічної безпеки.

У рамках регіональних безпекових комплексів посилюються інтеграційна взаємодія, зменшуються обмеження на шляху руху товарів та послуг, а також факторів виробництва

створюються додаткові передумови для зростання конкурентоспроможного потенціалу країн та підвищення можливостей забезпечення стійкості розвитку. У цьому аспекті саме зовнішньоторговельна складова економічної безпеки є найбільш точним критерієм виміру переваг або ризиків посилення зовнішньоторговельних зв'язків, у тому числі й під впливом поглиблення процесів інтеграції. Для України в поточних умовах та в майбутньому в післявоєнний період саме інтенсифікація процесів євроінтеграції розглядається як вагомий стимул ефективного відновлення економіки країни.

У дослідженні запропоновано застосувати індексний підхід для врахування зовнішньоторговельної складової безпеки на прикладі вибірки країн ЄС та України, результати якого представлені в дослідженні (Bulatova, Trofymenko, Karpenko and Fedorov, 2020) та який базується на поєднанні таких етапів:

по-перше, формування системи зовнішньоторговельних індикаторів, що можуть виступати в якості чинників безпеки, зміна яких у певному напрямку може ідентифікувати загрози (ризики) зовнішньоторговельній безпеці як складової економічної безпеки країн;

по-друге, розрахунок інтегрального індексу, що передбачає визначення його структури; формування вибірки країн, за якими проводитиметься аналіз та оцінка, формування системи вхідних параметрів за вибіркою країн за певний період ретроспекції; вибір способу стандартизації вхідних параметрів з метою приведення їх до порівнювального вигляду та включення до відповідних інтегральних індексів; визначення вагомості індикаторів; вибір форми агрегування інтегрального індексу; проведення розрахунків інтегральних індексів; визначення особливостей розвитку країн з позиції впливу зовнішньоторговельної складової на рівень безпеки та інтегральний рівень їх лідерських позицій у глобальному середовищі.

На останньому третьому етапі (національний рівень безпеки) в рамках логічної структури комплексного підходу до оцінки економічної безпеки (рис. 2) доцільно проводити аналіз національних особливостей формування та забезпечення система економічної безпеки, наприклад для України, визначати внутрішні чинники середовища безпеки, закономірності їх розвитку, окреслювати стратегічні напрямки удосконалення системи забезпечення економічної безпеки тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, підкреслимо, що процес оцінювання економічної безпеки ґрунтується на системі взаємозв'язків таких елементів напрямку оцінки – характер (тип) оцінки – інструментарій оцінки – результати оцінки безпеки. При цьому в системі напрямів оцінки можна виділити такі фокуси оцінювання, як безпекове середовище, система загроз та ризиків безпеки, стан безпеки та рівень безпеки; характер оцінки визначає її тип (якісний аналіз, описовий аналіз, кількісний аналіз. Тип оцінки обумовлює застосування специфічного інструментарію оцінювання, що представлений поєднанням різних методів аналізу (метод експертних оцінок, метод сценарного аналізу, індикативні методи, методи анкетування, багатовимірний аналіз, методи моделювання та прогнозування, факторний аналіз тощо); результат оцінки виражається у формі представлення результатів аналізу (аналітичний звіт, стратегічний план, результати опитування, прогнози експертів, індекси безпеки, прогнозні та змодельовані оцінки рівня безпеки).

Запропонований комплексний підхід до оцінки економічної безпеки, що включатиме поєднання різних фокусів оцінки елементів системи економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях (глобальному, регіональному та національному), а саме оцінку глобального середовища безпеки через аналіз загроз та ризиків; багатокритеріальну оцінку позицій країн в глобальному економічному середовищі; компаративний аналіз регіональних комплексів безпеки; оцінку зовнішньоторговельної складової в системі економічної безпеки (на прикладі ЄС та України), аналіз національних особливостей

стану системи економічної безпеки, дозволяє отримати комплексне різнобічне бачення ризиків та особливостей системи економічної безпеки національних економік, що функціонують в умовах швидких трансформацій глобального середовища.

Бібліографічний список

- Булатова, О. (ред.), 2020. *Формування міжнародної економічної безпеки в сучасних умовах*: колективна монографія. Маріуполь: МДУ, 2020.
- Грибіненко, О., 2020. *Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку*: монографія. Дніпро: Середняк Т. К.
- Губарєва, І., 2015. *Формування економічної безпеки України*: Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК».
- Федоренко, В. та ін., 2017. *Економічна безпека України*: монографія. В: В. Г. Федоренко, І. М. Грищенко, Т. Є. Воронкова (ред.). К.: ТОВ «ДКС центр», 2017.
- Харазішвілі, Ю. 2019. *Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації*: монографія. Київ: Інститут економіки промисловості НАН України, 2019. Доступно: <<https://cutt.ly/M1cGuAh>>.
- Харазішвілі, Ю. та Дронь, Є., 2014. *Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі*. К.: НІСД.
- Bulatova, O. Trofymenko, M., Karpenko, O. and Fedorov, E., 2020. The external component of national economic security. *Przegląd Strategiczny* [online], 13, pp. 425–437 Available at: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_ps_2020_1_26/c/26097-23814.pdf>
- U.S. Department of Homeland Security, 2020. 2020 Economic Security Assessment Available at: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/21_0111_economic-security-assessment-annual-report.pdf>

References

- Bulatova, O. (ed.), 2020. *Formuvannia mizhnarodnoi ekonomichnoi bezpeky v suchasnykh umovakh: kolektyvna monohrafiia* [Formation of international economic security in modern conditions: collective monograph]. Mariupol: MDU, 2020 (in Ukrainian).
- Bulatova, O. Trofymenko, M., Karpenko, O. and Fedorov, E., 2020. The external component of national economic security. *Przegląd Strategiczny* [online], 13, pp. 425–437 Available at: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_ps_2020_1_26/c/26097-23814.pdf>
- Fedorenko, V. ta in., 2017. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: monohrafiia* [Economic security of Ukraine: monograph]. In: V. H. Fedorenko, I. M. Hryshchenko, T. Ye. Voronkova (eds.). K.: TOV «DKS tsentr», 2017 (in Ukrainian).
- Hrybinenko, O. M., 2020. *Mizhnarodna ekonomichna bezpeka v konteksti staloho rozvytku: monohrafiia* [International economic security in the context of sustainable development: monograph]. Dnipro: Seredniak T. K. (in Ukrainian).
- Hubarieva, I., 2015. *Formuvannia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Monohrafiia* [Formation of economic security of Ukraine: Monograph]. Kh.: VD «ІNZhEK» (in Ukrainian).
- Kharazishvili, Yu. 2019. *Systemna bezpeka staloho rozvytku: instrumentarii otsinky, rezervy ta stratehichni stsennarii realizatsii*: monohrafiia [System security of sustainable development: assessment toolkit, reserves and strategic implementation scenarios: monograph]. Kyiv: Instytut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrainy, 2019. Available at: <https://cutt.ly/M1cGuAh> (in Ukrainian).
- Kharazishvili, Yu. and Dron, Ye., 2014. *Prohnozuvannia indykatoriv, porohovykh znachen ta rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy u serednostrokovii perspektyvi* [Forecasting

indicators, threshold values and the level of economic security of Ukraine in the medium term]. K.: NISD. (in Ukrainian).

U.S. Department of Homeland Security, 2020. 2020 Economic Security Assessment. Available at: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/21_0111_economic-security-assessment-annual-report.pdf>

Стаття надійшла до редакції 10.11.2022

Karpenko O.

DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR MEASURING THE ECONOMIC SECURITY

The article is devoted to the research of the scientific and methodological principles for measuring the economic security level. The author focuses attention on the features and elements of the estimation process, and the relationships between different elements. The article forms a system of interrelationships between estimation elements: estimation direction – nature (type) of estimation – estimation tools – security assessment results.

The article contains a comprehensive approach to the assessment of economic security developed by the author, which includes a combination of different focuses of assessing the elements of the economic security system at different hierarchical levels (global, regional and national), namely the assessment of the global security environment through the analysis of threats and risks; multi-criteria assessment of countries' positions in the global economic environment; comparative analysis of regional security complexes; assessment of the foreign trade component in the system of economic security, analysis of national features of the countries' economic security system. The developed approach allows to obtain a comprehensive vision of the features economic security system of the national economies operating in conditions of rapid transformations of the global environment.

To assess threats and risks, it is proposed to use a survey procedure using the questionnaire method, which will allow to obtain an expert assessment of the factors of the security environment. Such a questionnaire may include a previously formed list of risks and threats of various nature and contain open questions, which allowed the involved experts to add other factors not taken into account or omitted in the given list. The peculiarity is that experts need to evaluate each risk or threat according to such evaluation criteria as the probability of occurrence, the strength of the influence on the socio-economic development security, the period of potential impact on the security level, which will allow to provide a quantitative dimension to the threats and risks and rank them by value.

Key words: security, economic security, estimation process, security environment, threat, risk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Беззубченко Ольга Анатоліївна – доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, кандидат економічних наук, Маріупольський державний університет

Воскобойник Василь Володимирович – Президент Всеукраїнської Асоціації компаній з міжнародного працевлаштування

Воскобойник Дмитро Васильович – аспірант, Маріупольський державний університет, м. Київ

Горбашевська Марина Олексіївна – доцент кафедри менеджменту та фінансів, кандидат економічних наук, Навчально-науковий інститут управління Маріупольського державного університету

Захарова Ольга Володимирівна – доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, кандидат економічних наук, Маріупольський державний університет

Калініна Світлана Петрівна – в.о. завідувача кафедри економіки праці, доктор економічних наук, професор, Маріупольський державний університет

Карпенко Олександр Іванович – здобувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Маріупольський державний університет

Кислова Людмила Анатоліївна – доцент кафедри менеджменту та фінансів, кандидат економічних наук, Навчально-науковий інститут управління Маріупольського державного університету

Ланська Світлана Петрівна – доцент кафедри економіки праці, кандидат економічних наук, доцент, Маріупольський державний університет

Мазурук Олександр Володимирович – здобувач вищої освіти, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

Мацука Вікторія Миколаївна – доцент кафедри менеджменту та фінансів, кандидат економічних наук, доцент, Маріупольський державний університет

Подунай Валерія Валеріївна – доцент кафедри економіки праці, кандидат економічних наук, доцент, Маріупольський державний університет

Ружинскас Олександр – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Савченко Марина Василівна – завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, доктор економічних наук, професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

Тахтарова Клавдія Анатоліївна – доцент кафедри економіки праці, кандидат економічних наук, доцент, Маріупольський державний університет

Толпежніков Роман Олексійович – декан економіко-правового факультету, доцент, доктор економічних наук, Маріупольський державний університет.

Толпежнікова Тетяна Георгіївна – доцент кафедри менеджменту та фінансів, кандидат економічних наук, Навчально-науковий інститут управління Маріупольського державного університету.

Чувардинський Владислав Олександрович – аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Маріупольський державний університет

Шлапак Алла Василівна – завідувач кафедри міжнародної економіки, доктор економічних наук, доцент, Київський університет ім. Бориса Грінченка

Щур Дмитро Анатолійович – здобувач вищої освіти, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

CONTRIBUTORS

Bezzubchenko Olga – PhD in Economic Sciences, Associate professor, Mariupol State University

Chuvardynskyi Vladyslav – Ph.D student on the Department of Economics and International Economic Relations at the Mariupol State University

Horbashevska Maryna – *Candidate of Economic Sciences*, Associate Professor of the Department of Management and Finance of the Educational and Scientific Institute of Management of the Mariupol State University

Kalinina Svitlana Petrivna – Head of the Labour Economics Department, Doctor of Economic Sciences, Professor, Mariupol State University

Karpenko Oleksandr – post-graduate student, Mariupol State University.

Kyslova Liudmyla – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management and Finance of the Educational and Scientific Institute of Management of the Mariupol State University

Lanska Svitlana – associate professor of the Department of Labour Economics, Candidate of Economic Sciences, associate professor, Mariupol State University

Matsuka Viktoriya – Associate Professor of the Department of Management and Finance, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Mariupol State University

Mazuruk Oleksandr – is a graduate of the Vasyl' Stus Donetsk National University

Podunai Valeriia – associate professor of the Department of Labour Economics, Candidate of Economic Sciences, associate professor, Mariupol State University

Ruzhynskas Olexander – Postgraduate student, International Economic Relations' Department, Vasyl' Stus Donetsk National University

Savchenko Maryna – Head of the Department of International Economic Relations, Doctor of Economic Sciences, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University

Shchur Dmytro – is a graduate of the Vasyl' Stus Donetsk National University

Shlapak Alla – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Department of International Economics, Borys Grinchenko Kyiv University

Takhtarova Klavdiia – associate professor of the Department of Labour Economics, Candidate of Economic Sciences, associate professor, Mariupol State University

Tolpezhnikov Roman – Dean of the Faculty of Law and Economics Mariupol State University, Associate Professor, Doctor of Economic Science

Tolpezhnikova Tetiana – Associate Professor of Department of Management and Finance, ESIM MDU, Candidate of Economic Science

Voskoboinyk Dmytro – graduate student of the Mariupol State University

Voskoboinyk Vasyl – President of the All-Ukrainian Association of International Employment Companies

Zakharova Olga – PhD in Economic Sciences, Associate professor, Mariupol State University

РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА НАУКОВОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СЕРІЯ: ЕКОНОМІКА»

Редакційна колегія наукового видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право» у своїй діяльності дотримується етичних норм, прийнятих міжнародним науковим співтовариством, рекомендацій та стандартів Комітету з етики публікацій (COPE) – Committee on Publication Ethics (<http://publicationethics.org/>), видавництва Elsevier, міжнародних стандартів для редакторів та авторів – International standards for editors and authors (<http://publicationethics.org/resources/international-standards>), а також Етичного кодексу ученого України (<http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php>).

Політика видання полягає у формуванні на його сторінках сучасної наукової думки вітчизняних та закордонних вчених щодо новітніх досягнень та актуальних проблем права. У зв'язку з цим редакційна колегія при розгляді статей керується виключно їх науковою новизною, теоретичною цінністю та практичним внеском у розвиток правової науки, незалежно від посади автора, його вченого звання, віку, національності, статі, релігійних та політичних поглядів.

Принципи редакційної політики:

- об'єктивність та неупередженість у відборі статей до публікації;
- висока вимогливість до якості наукових досліджень;
- обов'язкове конфіденційне рецензування статей;
- колегіальність у прийнятті рішень щодо публікації статей;
- доступність та оперативність у спілкуванні з авторами;
- суворе дотримання авторських та суміжних прав;
- суворе дотримання графіку виходу журналу.

Видання веде систематичну роботу, направлену на його включення до міжнародних електронних бібліотек, каталогів та наукометричних баз з метою входження в світовий науковий інформаційний простір, підвищення рейтингу журналу та індексів цитування його авторів.

Члени редколегії категорично засуджують прояви плагіату в статтях як порушення авторських прав і наукової етики та вживають всіх можливих заходів для його недопущення. Важливим є дотримання норм етичної поведінки для всіх учасників процесу публікації: автора (-ів), редактора, рецензентів, засновника видання, читача.

Етичні зобов'язання редакційної колегії

1. Редакційна колегія несе відповідальність за видання, винесення справедливих та неупереджених рішень, забезпечення добросовісного процесу рецензування і недопущення розповсюдження іншим особам інформації, пов'язаної зі змістом рукописів, переданих на рецензування, крім осіб, які беруть участь у її фаховій оцінці.

2. Всі подані до редколегії авторські матеріали мають бути такими, що не публікувалися раніше, і підлягають ретельному відбору і рецензуванню. Редколегія під керівництвом головного редактора керується достовірністю поданих даних та науковою значимістю поданих матеріалів, виносить неупереджені рішення, незалежні від комерційних чи інших інтересів, забезпечує чесний і об'єктивний процес рецензування.

3. Всі члени редакційної колегії є рецензентами. Редколегія залишає за собою право відхиляти статті, якщо вони не відповідають тематиці видання, неприйнятні до друку через низьку якість, або повертати їх авторам на доопрацювання відповідно до зауважень рецензентів. За редколегією залишається право направити рукопис на розгляд сторонньому рецензенту, групі рецензентів, а також право вилучити вже надруковану статтю в разі виявлення порушення будь-яких прав або загальноприйнятих норм наукової етики. Про факт вилучення статті інформується установа / організація / заклад, де було виконано дослідження, а також автор. Запобігання протизаконним публікаціям є відповідальністю кожного з учасників процесу публікації.

4. Рецензування всіх матеріалів, що прийняті до розгляду, є сліпим: рецензенту не повідомляється ім'я автора, чий матеріал він рецензує, а автору не повідомляються відомості про рецензента. Однак, у разі виникнення у рецензента зауважень до змісту роботи, сумнівів у достовірності або точності окремих даних, редакційна колегія надасть можливість автору надати пояснення або уточнення.

5. Редколегія гарантує, що матеріали, не прийняті до друку, не будуть використані в особистих інтересах членів редакційної колегії без письмової згоди автора

6. Редакційна колегія відкрита до співпраці та діалогу з усіма авторами, рецензентами, читачами з питань публікації матеріалів (у тому числі щодо внесення змін та виправлень до опублікованих матеріалів, публікації спростувань та/або вибачень) та вживання заходів для відновлення порушених прав.

Етичні зобов'язання рецензентів

Рецензування здійснюється висококваліфікованими спеціалістами, що мають науковий ступінь не нижче кандидата наук (доктора філософії), достатній досвід роботи у сфері права та публікації за відповідним напрямком. Експертна оцінка повинна допомагати автору поліпшити якість тексту статті, а головному редактору і редакційній колегії – ухвалити рішення про публікацію. Рецензент здійснює наукову експертизу авторських матеріалів, внаслідок чого його дії повинні носити неупереджений характер, що полягає у дотриманні наступних принципів:

1. Авторський матеріал (рукопис), що прийнято для рецензування, має розглядатися як конфіденційний документ, який не можна передавати для ознайомлення чи обговорення третім особам, які не мають на те повноважень від редакційної колегії. Рецензент зобов'язаний своєчасно надати рецензію на рукопис.

2. Рецензент зобов'язаний давати об'єктивну і аргументовану оцінку викладеним результатам дослідження. Усі зауваження, що надаються рецензентом, повинні бути обґрунтовані та коректні й не можуть зачіпати особистості автора. Персональна критика автора є неприйнятною.

3. Неопубліковані дані (відомості), отримані з представлених до розгляду авторських рукописів, не повинні використовуватися рецензентом для особистих цілей.

4. Рецензент, який має сумніви у своїй здатності забезпечити якісне, неупереджене та об'єктивне рецензування авторського рукопису (через відсутність достатньої кваліфікації для оцінювання за тематикою матеріалу, наявність конфлікту інтересів з автором або установою, організацією, закладом), повинен повідомити про це редакційну колегію з проханням виключити його з процесу рецензування даного рукопису. Рукопис невідкладно повертається до редколегії.

5. Рецензент повинен звернути увагу редакційної колегії на будь-яку істотну схожість між наданим йому на оцінювання рукописом і будь-якою іншою опублікованою статтею або рукописом, на некоректність оформлення текстових запозичень або відсутність посилань на інших авторів.

Етичні зобов'язання авторів

1. Авторські матеріали (рукописи), що подаються до редакційної колегії, мають бути оформлені відповідно до встановлених вимог. Інформаційні матеріали для авторів з питань друку публікацій, зокрема вимоги до оформлення статей, порядок їх надсилання до редколегії та ін., розміщені на сайті видання у відповідній рубриці.

2. Автори зобов'язані дотримуватися законодавства України про захист прав інтелектуальної власності, а також принципів наукової етики. Критика робіт дослідників-опонентів за темою дослідження має висловлюватися коректно і обґрунтовано і у жодному випадку не може мати особистісний характер.

3. Автори гарантують, що подані до редакційної колегії матеріали раніше не публікували та не перебувають на розгляді в інших виданнях, і гарантують, що до переліку авторів включені лише ті та усі ті дослідники, що зробили істотний внесок у створення матеріалів; також автори гарантують, що усі співавтори погодили кінцевий варіант рукопису та передачу його на розгляд редакційної колегії.

4. Автори несуть відповідальність за точність і повноту посилань, у т.ч. посилань на власні попередні праці. Посилання оформляються відповідно до встановлених вимог. Плагіат у будь-якій формі неприпустимий.

5. Автори повинні сприяти редакційній колегії у підготовці матеріалів до друку, зокрема, невідкладно повідомляти про усі самостійно виявлені помилки та неточності, надавати на запитовані редколегією пояснення та підтвердження.

6. Автори повинні попереджати редакційну колегію про існування будь-якого реального чи потенційного конфлікту інтересів, що може вплинути на оцінку та / або інтерпретацію рукопису. Автори повинні розкривати джерела фінансової (державні програми, гранти, конкурсні проекти тощо) та іншої підтримки рукопису, якщо такі є.

Інші питання публікаційної етики

1. Публікація матеріалів здійснюється у порядку черговості їх отримання.

2. Автори не отримують винагороду (гонорар) від редакційної колегії за публікацію матеріалів у науковому виданні «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право».

3. Автори мають право на отримання одного безкоштовного примірника видання за кожною опублікованою статтею. Якщо стаття має більш ніж одного автора, другий та наступні примірники випуску надаються з відшкодуванням їх вартості.

4. Джерелом фінансування видання є авторські збори.

5. Періодичність видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право» - два рази на рік.

Набір статей до друку у червні відбувається **до 10 травня**.

Набір статей до друку у листопаді відбувається **до 20 жовтня**.

Матеріали, які були надіслані автором у терміни після 10 травня і 20 жовтня, приймаються до розгляду з метою публікації у наступному випуску, якщо автор не повідомить про своє бажання зняти матеріали з розгляду.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

1. Редакція приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам ДСТУ 7152:2010 до структури наукової статті. Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

2. Публікація починається з класифікаційного індексу УДК, який розміщується окремим рядком, ліворуч перед ПІБ автора (авторів). Текст публікації повинен відповідати структурній схемі:

- ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) у називному відмінку;
- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами;
- анотація мовою тексту публікації (курсив) згідно з ДСТУ ГОСТ 7.9-2009;
- перелік ключових слів з підзаголовком Ключові слова: (курсив);
- основний текст статті;
- список використаної літератури, оформлений відповідно до Harvard Referencing style (British Standards Institution);
- дата надходження до редакції арабськими цифрами, після бібліографічного списку, ліворуч;
- після тексту статті ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) англійською мовою;
- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами англійською мовою;
- розширена анотація англійською мовою (до 35 рядків, курсив); для публікацій іншими мовами розширена анотація українською обов'язкова.

Розширена анотація оформлюється згідно з «Рекомендаціями з підготовки журналів для зарубіжної аналітичної бази даних SCOPUS», укладеними співробітниками групи з науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України (<http://www.nbuv.gov.ua/node/931>).

- перелік ключових слів англійською мовою з підзаголовком Key words: (курсив);

3. Вимоги до оформлення тексту:

– матеріали подаються у друкованому вигляді (папір формату А4) та на електронному носії (компакт-диск, e-mail) в форматі Microsoft Word 97-2003. Обсяг – від 12 до 18 сторінок, включаючи рисунки, таблиці, список використаної літератури. Основний текст статті – шрифт Times New Roman, кегель 14, інтервал – 1,5; поля дзеркальні: верхній – 25 мм, нижній – 25 мм, зсередини – 25 мм, ззовні – 25 мм., абзацний відступ – 10 мм; оформлюються згідно з ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»;

– перелік літературних джерел розташовується за алфавітом після тексту статті. Для відповідності вимогам міжнародних баз даних необхідно приводити два списки посилань на використані в роботі джерела: **Бібліографічний список** та додатковий список літератури в романському алфавіті **References**. Заголовок розміщується по центру

звичайним накресленням шрифту. У Бібліографічному списку джерела наводяться в алфавітному порядку, спочатку – джерела, опубліковані на кирилиці, потім джерела, опубліковані іноземними мовами (латиницею). Оскільки кириличний алфавіт відрізняється від латинського, порядок розташування джерел в References може відрізнятися від їх розташування в Бібліографічному списку.

– У зв'язку з розміщенням публікацій в міжнародних наукометричних базах даних слід дотримуватися наступних вимог до оформлення списку використаної літератури. Кожна позиція у списку використаної літератури має бути надана мовою оригіналу та у транслітерації. Для транслітерації українського тексту слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/transliteratsiia>. Для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (див. відповідний Зразок);

– щодо символів. В тексті необхідно використовувати лише лапки такого зразку: «», дефіс – це коротке тире «-». Не потрібно ставити зайві пробіли, особливо перед квадратними чи круглими скобками, а також в них. Для запобігання потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки»;

– згадані в тексті науковці, дослідники називаються за абеткою – М. Портер, В. І. Хом'яков, Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник та інші. На початку зазначається ім'я, а потім прізвище вченого. Необхідно виокремлювати зарубіжних та вітчизняних дослідників.

4. Супровідні матеріали:

– стаття обов'язково супроводжується авторською довідкою (див. відповідний Зразок) із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (повністю); наукового ступеня, звання, посади, місця роботи; поштового індексу, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти. Вся інформація надається українською, російською та англійською мовами.

– статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються зовнішньою рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається у сканованому та друкованому вигляді електронною поштою.

5. Редакція очікує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, містять достовірну інформацію. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей, а також право опублікування, розповсюдження та використання матеріалів у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ). Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів.

УДК 331.5.024.5: 331.91

С. П. Калініна

ПРОГНОСТИЧНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРАЦІ

У статті розглянуто прогностичні аспекти функціонування ринку праці, під впливом яких формуються тенденції трудоворесурсного забезпечення національних економік, наведено порівняльну характеристику підходів до аналізу і прогнозування потреби в робочій силі, обґрунтовано важливість постійного моніторингу ринку праці, методів прогнозування і розвитку соціально-економічних процесів в системі регулювання ринку праці. Обґрунтовано важливість розробки полісценарних прогнозів, які базуються на систематичному моніторингу поточних і перспективних обсягів попиту і пропозиції праці.

Ключові слова: світовий ринок праці, міжнародні трудоворесурсні потоки, трудоворесурсне забезпечення, прогноз ринку праці, полісценарні прогнози, моніторинг ринку праці.

Текст статті.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX (World Economic Forum, 2020). XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXX. XX
XX (Колот та Герасименко, 2021), XXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX.

XX (Осіпова, 2021, с. 105)
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX.

Бібліографічний список

Колот, А. М. та Герасименко, О. О., 2021. *Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія*. К. : КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Осіпова, Л. В., 2021. Загострення проблем ринку праці в умовах глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*, 1, с. 104–110.

World Economic Forum, 2020. *The Future of Jobs. Report 2020*. [online]. Available to: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf>

XX

References

Kolot, A. M. and Herasymenko, O. O., 2021. *Pratsia KhKhI: filosofiia zmin, vyklyky, vektory rozvytku: monohrafiia [Work XXI: philosophy of change, challenges, vectors of development: monograph]*. K. : KNEU imeni Vadyma Hetmana. (in Ukrainian).

Osipova, L. V., 2021. Zahostrennia problem rynku pratsi v umovakh hlobalizatsii [Exacerbation of labor market problems in conditions of globalization]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 1, s. 104–110. (in Ukrainian).

World Economic Forum, 2020. *The Future of Jobs. Report 2020*. [online]. Available to: <https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf>

XX
XX

Стаття надійшла до редакції __. __. 2022 р.

Kalinina S.

PROGNOSTIC PARADIGM OF THE GLOBAL LABOR MARKET DEVELOPMENT

The article is devoted to the analysis of key aspects of the world economy labor supply in the context of the world labor market development prognostic paradigm.

It is emphasized that at the current stage of world economic development, the importance of the world labor market development forecasting is increasing. This is the respond in advance to probable challenges of labor supply on a global scale in order to optimize the labor supply of national economies. Forecasting trends of the labor market development serves as the basis for the development of effective levers for managing international labor flows in the context of optimizing the labor supply of national economies.

It is emphasized that the prognostic paradigm serves as the basis for the application of a program-targeted approach to the labor market regulation at all levels, which based on the determination of long-term target orientations of the socio-economic development of states in accordance with world standards.

Taking into account the difference in approaches in global practice to the need for labor force analysis and forecasting, it was concluded that the development of multi-scenario forecasts, which are based on systematic monitoring of current and prospective volumes of labor demand and supply, is of particular relevance.

It is noted that the importance of predictive assessments and the determination of optimal ways of providing labor resources to national economies is growing due to the strengthening of the personnel shortage problem on a global scale against the background of growing labor resource dependence from developed countries.

Key words: *global labor market, international labor flows, labor supply, labor market forecast, polyscenarios forecast, labor market monitoring.*

(зразок)

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Вісник Маріупольського державного університету» статтю _____

назва статті

Відомості про Автора

(зразок заповнення, кожен автор заповнює окремо в електронному вигляді):

Відомості про Автора:	Прізвище, ім'я, по батькові, посада, назва установи / навчального закладу, науковий ступінь, вчене звання
Українською мовою	Ланська Світлана Петрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки праці Маріупольського державного університету
Російською мовою	Ланская Светлана Петровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики труда Мариупольского государственного университета
Англійською мовою	Lanska Svitlana P. - associate professor of the Department of Labour Economics of Mariupol State University (Kyiv), Candidate of Economic Sciences, associate professor
ORCID (обов'язково!)	ORCID https://orcid.org/0000-0000-0000-0000
Scopus author ID (за наявності)	
Web of Science ResearcherID (за наявності)	
Джерела фінансування статті	Статтю підготовлено у межах виконання гранту ... Статтю підготовлено у межах виконання проекту ... Статтю підготовлено у межах виконання держбюджетної теми ... Статтю підготовлено за власний рахунок
Чи є потрібні в отриманні друкованого примірника Вісника	<u>Так</u> або <u>ні</u>
Контактні телефони автора, E-mail (обов'язково!), номер й адреса відділення Нової пошти	Вказати контактні телефони та адресу електронної пошти автора Вказати адресу відділення Нової пошти, за якою здійснюватиметься розсилка (за потреби отримання друкованого примірника видання)

Відомості про наукового керівника (якщо автор статті не має наукового ступеня):

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Назва установи / навчального закладу	
Контактні телефони автора, E-mail	

Автор надає право Маріупольському державному університету розміщувати свою статтю повністю або частково у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ)

підпис

Автор несе всю відповідальність за зміст цієї статті та факт її публікації.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

дата

_____ / _____

підпис

_____ / _____

П.І.Б.

ЗГОДА
на обробку персональних даних

Я, _____
(П. І. Б.)

(далі – Автор) шляхом підписання цього тексту, відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 №2297-VI, надаю згоду Маріупольському державному університету (далі – Університет) на обробку моїх персональних даних (П.І.Б., адреса проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти (e-mail), науковий ступінь (або освітньо-кваліфікаційний рівень), вчене звання, місце роботи (або навчання), посада) з метою забезпечення захисту авторських прав при здійсненні публікацій творів Автора у наукових виданнях Університету. Наведений вище склад персональних даних може надаватися працівникам Університету, безпосередньо залученим до оброблення цих даних, а також в інших випадках, прямо передбачених законодавством України.

Також мої персональні дані (П.І.Б., адреса проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти (e-mail), науковий ступінь (або освітньо-кваліфікаційний рівень), вчене звання, місце роботи (або навчання), посада) можуть надаватися третім особам при включенні наукових фахових видань Університету до міжнародних наукометричних баз.

Ця згода надається на безстроковий термін. Передача моїх персональних даних третім особам у випадках, не передбачених цією Згодою та законодавством України, здійснюється тільки за погодженням зі мною.

« ____ » _____ 20__ року, _____ / _____
(підпис) (ініціали, прізвище Автора)